

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos (specializacija – socialinio darbo organizavimas)
magistrantūros studijų programa

Aušra Marmokienė

**POZITYVIOS TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ FORMAVIMO GALIMYBĖS
SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOSE**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė-
Prof., dr. Liuda Radzevičienė*

2013 m.

Patvirtinimas apie atlikto magistro darbo savarankiškumą

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas .....
(tema)
.....yra:

1. Atliktas savarankiškai ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame institute / universitete Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nėra medžiagos iš kitų autorių darbų, jeigu jie nėra nurodyti darbe.
4. Pateiktas visas panaudotos literatūros sąrašas.

.....
Vardas, pavardė

.....
Parašas

Turinys

<i>Magistro darbo santrauka</i>	4
Įvadas	5
1 skyrius. POZITYVIOS TĖVYSTĖS IR SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOS SOCIALIZACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI	9
1.1 Teorinis pozityviosios tėvystės aspektas.....	9
1.2 Psichoedukacinės pozityviosios tėvystės įgūdžių formavimo prielaidos.....	14
1.3 Tapimo socialinės rizikos šeima prielaidos ir veiksniai.....	19
1.4 Vaikų socializacijos ypatumai socialinės rizikos šeimose.....	25
1.5 Socialinės rizikos šeimų socialinė izoliacija pagalbos teikimo kontekste.....	28
2 skyrius. POZITYVIOS TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ FORMAVIMO GALIMYBIŲ SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOSE TYRIMAS	32
2.1. Tyrimo metodologija ir eiga.....	32
2.2. Tyrimo imties charakteristika.....	34
2.3. Pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybių socialinės rizikos šeimose tyrimo rezultatai.....	36
2.3.1. Vaikų auklėjimo situacija socialinės rizikos šeimose.....	36
2.3.2. Pagalbos pobūdis, sprendžiant su vaikų auklėjimu susijusius klausimus.....	43
2.3.3. Pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybės.....	47
2.4. Tyrimo apibendrinimas.....	55
Išvados	56
Rekomendacijos	57
Literatūra	58
Summary	62
Priedai	63

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* pozityvios tėvystės ir socialinės rizikos šeimos socializacijos *analizė*.

Iškelta *hipotezė*, kad socialinės rizikos šeimų nariai (tėvai ir motinos) nėra suinteresuoti aktyviai dalyvauti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo veiklose.

Anketinės *apklausos metodu* buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas – atskleisti pozityvios tėvystės formavimo galimybes socialinės rizikos šeimose. Atlikta *statistinė () duomenų analizė*.

Tyrime dalyvavo 209 socialinės rizikos šeimų nariai (tėvai ir motinos).

Empirinėje dalyje nagrinėjama vaikų auklėjimo situacija socialinės rizikos šeimose, pagalbos pobūdis, sprendžiant su vaiko auklėjimu susijusius klausimus, pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybės.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad pozityvioji tėvystė, tai tėvų ir vaikų draugiškas tarpusavio bendravimas, abipusė pagarba, nesmurtinis konfliktų sprendimas, kuomet tėvai pirmenybę teikia ne bausmėms už netinkamą elgesį, o tinkamo vaiko elgesio skatinimui.

2. Socialinės rizikos šeima, tai šeima, kurioje dėl vidinių ir išorinių resursų stokos neatitinka savo paskirties ir nevisiškai vykdo savo funkcijas, yra nevisavertiškumo būsenos.

3. Socialinės rizikos šeimos dažnai neturi pakankamai tėvystės gebėjimų, todėl nesugeba auklėti savo vaikų, neužtikrina jiems tinkamos priežiūros, nesudaro fizinės, emocinės ir psichologinės aplinkos, reikalingos sveikam ir harmoningam vaiko vystymuisi.

4. Socialinės rizikos šeimų tėvams priimtinausi yra individualūs pozityvios tėvystės gebėjimų mokymai, kuriuos organizuoja socialiniai darbuotojai.

5. Socialinės rizikos šeimų nariai (tėvai ir motinos) nėra suinteresuoti aktyviai dalyvauti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo veiklose.

Esminiai žodžiai: pozityvioji tėvystė, pozityvios tėvystės įgūdžiai, socialinės rizikos šeima

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas

Tėvystė yra sudėtingas procesas, prasidedantis dar prieš vaiko gimimą ir besitęsiantis visą žmogaus gyvenimą (Jonynienė, 2010). Anot J. Vyšniauskytės – Rimkienės ir N.T. Liobikienės (2010), tėvystė yra ypatingos veiklos procesas, vykstantis apibrėžtame socialiniame kontekste, kurio pagrindinis tikslas – laiduoti vaiko gerovę.

Dabartinėje XXI amžiaus visuomenėje tėvystė yra vienas iš sunkiausių vaidmenų, tėvams nebeužtenka vien savo šeimoje gautų įgūdžių, kaip auginti ir auklėti vaikus. Kai kurie senieji vaikų auklėjimo būdai šiandien laikomi netinkamais ar netgi nehumaniškais (Jonynienė, 2010). Šiandieninėje visuomenėje vis labiau siekiama pozityvaus vaikų auklėjimo, kuris labiausiai siejamas su pozityviaja tėvyste. Pozityvi tėvystė – tai tinkama vaiko globa, išmintinga vaiko kontrolė ir efektyvi pagalba atliekant fizinius, psichologinius, emocinius, intelektinius, socialinius ir dvasinius vaiko poreikius (Vyšniauskytė- Rimkienė, Liobikienė, 2010).

Užsienio mokslininkų yra sukurtos sistemos ir mokymų programos tėvams, kurie nori sėkmingai spręsti įvairias auklėjimo ir ugdymo situacijas, su kuriomis susiduria kas dieną ir auginti bei gyvenimui visuomenėje paruošti kūrybingus, atsakingus, savo nuomonę nebijančius pareikšti, tačiau kartu pagarbius, tinkamas vertybines orientacijas turinčius, save ir kitus gerbiančius vaikus: M.S. Sanders Trigubos P – pozityvios tėvystės programa, Dr. Thomas Gordon Pozityvios Tėvystės įgūdžių lavinimo programa, G. Patterson ir M. Forgatch Oregono tėvystės gebėjimų programa, Nyderlandų Pedagoginių inovacijų instituto tėvystės gebėjimų programa “Trigubas augimas“ ir t.t. Žymus Amerikos filosofijos daktaras J. Gray (2008) knygoje „Vaikai kilę iš dangaus“ pateikė pozityvaus auklėjimo principus. Dr. Glenn, I. Latham (1994), R. Peters (1999), J. Gippenteiter (2008), rašo apie bendravimo su vaikais ypatumus, elgesio ugdymo sistemą, padedančią veiksmingiau auklėti vaikus, H. Spanjaard (2008), C. Энгель (2012) pateikia pozityvios tėvystės principus, kurie padeda tėvams XXI auginti vaikus ir t.t. Atskirų pozityvios tėvystės programų reikšmingumą ir įtaką tyrinėjo mokslininkai: I. Graaf, P. Speetjens, F. Smit, M. Wolff (2008), Ch. Nowak, N. Heinrichs (2008), J. W. Kaminski ir kt. (2008), Chronis ir kt. (2004) ir t.t.

Lietuvoje prie pozityviosios tėvystės skatinimo daug prisidėjo Psichodramos ir ekspresyvosios terapijos instituto psichologas E. Karmaza (2004, 2009), kuris vienas pirmųjų pradėjo šalyje organizuoti seminarus su šeimomis dirbantiems specialistams, mokyti tėvus be bausmių auklėti savo vaikus panaudojant elgesio keitimo strategiją. Pozityvios tėvystės reikšimosi ypatybes nagrinėjo R. Jurkuvienė (2008). N. T. Liobikienė (2009) aptarė įvairius

tėvystės apibrėžimus, apibūdino tėvystę šiuolaikiniame kontekste, išskyrė tėvystės veiklos modelius, atskleidė skirtumą tarp nuoseklaus bei nenuoseklaus tėvystės procesų, palietė tėvystės vaidmenų pokyčius, analizavo sisteminę pozityviosios tėvystės raiškos ir ugdymo perspektyvą. Pozityvios tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumo veiksnius apžvelgė J. Jonynienė (2010), mokomąją knygą apie vaikų socialinių gebėjimų bei tėvystės įgūdžių lavinimą socialinio darbo praktikoje parengė J. Vyšniauskytė – Rimkienė ir N. T. Liobikienė (2010), apie pozityviosios tėvystės, vaikų auklėjimo principus rašė E. Ignatovič, G. Panaradaitė (2011), G. Bačienė, A. Kurienė ir kt. (2012) išsamiai aprašė emocinę socialinę vaiko raidą, svarbiausius dalykus auginant vaikus, pateikė esminius pozityvios tėvystės veiksnius ir komponentus. Pozityviam auklėjimui vienu ar kitu aspektu dėmesio skiria tokie autoriai: Z. Bajoriūnas, B. Bitinas, V. Černiauskienė, P. Dereškevičius, V. Grincevičiūtė, T. Stulpinas, K. Poškus, K. Miškinis, A. Vingras ir kt.

Visuomenėje vykstančios permainos vis labiau pažeidžia silpnas, įvairių materialinių bei psichologinių problemų turinčias šeimas. Aktuali šiuolaikinės visuomenės problema yra socialinės rizikos šeimos, neužtikrinančios savo vaikų saugumo ir gerovės. Dažniausiai į socialinės rizikos šeimų sąrašą pakliūva tos šeimos, kuriose girtaujama, naudojama prievarta, neprižiūrimi vaikai. Paprastai tokiose šeimose tėvams trūksta tėvystės žinių ir įgūdžių, jie nesugeba tinkamai auginti ir auklėti vaikų, nesuteikia vaikams reikiamos priežiūros, globos ir rūpesčio, nes nežino kaip tai padaryti (Socialinis pranešimas 2007-2008 m.). Siekiant užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų tinkamai augti, vystytis ir tobulėti, dažnai vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistams tenka vaiką paimti iš šeimos, apgyvendinti jį valstybinėje ar nevyriausybinėje globos institucijoje. Per 2011 m. vaiko globa nustatyta 2376 kartus. Lyginant su 2010 metais, nustatytos globos atvejų skaičius išaugo 9,3 procentais. Analizuojant priežastis, dėl ko vaikai neteko tėvų globos 2011 m., išryškėjo viena svarbiausia priežastis – tėvai arba vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą, ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doriniam vystymuisi bei saugumui. Dėl šios priežasties tėvų globos neteko 1700 vaikų, t.y. 72 procentai visų tėvų globos netekusių vaikų (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2012).

Tyrimo objektas – pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybės socialinės rizikos šeimose.

Hipotezė – socialinės rizikos šeimų nariai (tėvai ir motinos) nėra suinteresuoti aktyviai dalyvauti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo veiklose.

Tyrimo tikslas – atskleisti pozityvios tėvystės formavimo galimybes socialinės rizikos šeimose.

Uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros šaltinių analize, išanalizuoti pozityvios tėvystės bruožus socialinės rizikos šeimos kontekste.
2. Atskleisti socialinės rizikos šeimų vaikų auklėjimo ir ugdymo kompetencijų lygmenį.
3. Nustatyti socialinės rizikos šeimų tėvams priimtinas pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo veiklas.
4. Išsiaiškinti pagalbos socialinės rizikos šeimoms pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybes.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 209 socialinės rizikos šeimų nariai (tėvai ir motinos). Tyrimas buvo atliekamas 2013m. balandžio mėnesį.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros šaltinių teorinė analizė; kiekybinis empirinis tyrimas, taikant anketinę apklausą, tyrimo duomenų sisteminimas ir analizė. Empiriniai duomenys buvo apdoroti, susisteminti ir grafiškai pavaizduoti naudojant SPSS-PC 15.0 for Windows, Windows Microsoft Office Excel 2007 bei Windows Microsoft Office Word 2007 programas. Buvo taikoma aprašomoji statistika (procentai (%), vidurkiai (M)), skaičiuotas Pearson Chi – kvadratas. Anketos atviro klausimo duomenys apdoroti content analizės metodu.

Darbo naujumas/reikšmingumas. Atliekant mokslinės literatūros analizę, specializuoto tyrimo apie pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybes socialinės rizikos šeimose rasti nepavyko. Galima teigti, kad ši tema yra mažai arba visai neištirta ir yra aktuali. Dėl šios priežasties pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybės socialinės rizikos šeimose ir pasirinktos šio tyrimo objektu. Kiekvieno vaiko prigimtinė teisė – augti biologinėje šeimoje, kurioje būtų visapusiškai patenkinti jo poreikiai, užtikrintos saugios gyvenimo sąlygos. Todėl labai svarbu išsiaiškinti kaip socialinės rizikos šeimose tėvams sekasi bendrauti su savo vaikais, kaip socialinės rizikos šeimose tėvai reaguoja į teigiamą vaikų poelgį ir netinkamą elgesį, kas dažniausiai padeda spręsti problemas, susijusias su vaikų auklėjimu, kokių žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą socialinės rizikos šeimų tėvams labiausiai trūksta, ar tėvai norėtų dalyvauti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo mokymuose. Išanalizavus ir apibendrinus surinktus tyrimo duomenis, būtų galima pateikti naudingų patarimų specialistams dirbantiems su socialinės rizikos šeimomis.

Pagrindinės sąvokos

Auklėjimas - (angl. education) 1) ugdymas, kryptingas poveikis žmogaus dvasinei ir fizinei plėtotei, kurio tikslas parengti jį visuomenės gyvenimui, gamybinei, kultūrinei veiklai, suteikti žinių, išmokyti veiklos įgūdžių ir būdų, suformuoti vertybių sistemą, kad jis galėtų kuo sėkmingiau plėtotis ir reikštis kaip asmenybė. (Psichologijos žodynas, 1993).

Formavimas - tikslingas ugdytojo veikimas, siekiant naujos fizinių ir psichinių savybių kokybės; ugdymo funkcija, keičianti žmogaus asmenybės ar jos kai kurių savybių bei psichinių procesų kokybę (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

Igūdis – 1) mąstymo ir daiktinės, praktinės veiklos automatizuotas veiksmas. Igūdžiui susidaryti reikia pratybų (Jovaiša, 1993); 2) labai gerai išmoktas veiksmas, kurio elementų nebereikia sąmoningai reguliuoti ir kontroliuoti. (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

Pozityvi disciplina – tai toks auklėjimo būdas, kuris moko vaiką ir vadovauja jo elgesiui bei tuo pat metu skatina sveiką vaiko vystymąsi, apsaugo jį nuo smurto ir dalyvauja jo mokymosi procese (Durrant, 2007).

Pozityvioji tėvystė – tai tinkama vaiko globa, išmintinga vaiko kontrolė ir efektyvi pagalba, atliekant fizinius, psichologinius, emocinius, intelektinius, socialinius ir dvasinius vaiko poreikius (Vyšniauskytė – Rimkienė, Liobikienė, 2010).

Socializacija – visuomenės kultūros perteikimas vaikams ir kitiems asmenims, siekiant, kad jie sėkmingai įsilietų į visuomenę. Lėtas ir nuolatinis individualus įprasto visuomenės mąstymo, vertybių, elgsenos perėmimas (Kvieskienė, 2003).

Socialinė izoliacija – padėtis, kuriai esant asmens ar grupės ryšiai su kitais visuomenės nariais yra labai riboti (Psichologijos žodynas, 1993).

Socialinės rizikos šeima – tai šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikęs ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2003).

Tėvystė – ypatingas veiklos procesas vykstantis apibrėžtame socialiniame kontekste, kurio pagrindinis tikslas – užtikrinti vaiko gerovę (Liobikienė, 2009).

Ugdymas – asmenybę kuriantis žmonių bendravimas sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis. Ugdymo sąveikos apimtis didelė; ji apima auginimą, švietimą, mokymą, lavinimą, auklėjimą, formavimą. Ugdymas vyksta derinant veiklą, bendravimą, bendradarbiavimą, santykius ir sąveiką. (Jovaiša, 1993).

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 3 skyriai, kiekybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas, išvados, pasiūlymai ir rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai, kuriuose pateikti naudotų anketų pavyzdžiai, tyrimo duomenų apdorojimo lentelės. Tyrimo duomenis iliustruoja 12 paveikslų ir 14 lentelių. Darbas baigiamas išvadomis ir rekomendacijomis. Darbo apimtis – 62 puslapiai be priedų.

1. skyrius. POZITYVIOS TĖVYSTĖS IR SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOS SOCIALIZACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI.

1.1. Teorinis pozityviosios tėvystės aspektas

Luigi Zoja knygoje „Tėvas“ (2008) teigia, kad tėvystė tai atsakomybė ir mūsų pačių pasirinkimas, pareiga naujos būtybės atžvilgiu, remiantis ne tik instinktais, bet ir kultūra. Tėvystė – tai suvokimas, kad esi tėvas ar motina, tai viso gyvenimo profesija, kurią reikia tobulinti nuolat.

Tėvystė yra sudėtingas procesas, prasidedantis dar prieš vaiko gimimą ir besitęsiantis visą žmogaus gyvenimą. Tėvai lieka tėvais net ir tada, kai jie sulaukia vaikaičių. Kaip teigia Liobikienė (2009), tėvystės procesas turi būti adekvatus situacijai, lankstus, kompetentingas. Skirtingais vaiko vystymosi etapais reikalingi daugiau ar mažiau išvystyti skirtingi gebėjimai.

Vaiko auklėjimas ir auginimas - tai viena iš didžiausių patirčių žmogaus gyvenime. Vaikai negimsta sėkmingi ar nesėkmingi – būtent nuo tėvų priklauso, kuo jie vėliau tampa. Vaikų auklėjimas šeimoje – sudėtingas ir dažnai problemiškas socialinis - pedagoginis procesas. Jo rezultatyvumas priklauso nuo šeimos dorovingumo, dvasingumo, mikroklimato, tėvų pedagoginės kultūros, bendravimo stiliaus, asmeninio pavyzdžio ir kt. (Bajoriūnas, 1997).

Kiekvienas vaikas yra unikali būtybė, todėl jo pažinimas yra sudėtingas procesas ir nemažas iššūkis jį auklėjantiems tėvams. Auklėjant vaikus tėvams reikia įvairių gebėjimų: gebėjimo atidžiai klausyti, išsakyti savo pageidavimus, gebėjimo bendradarbiauti, ugdyti gyvenimiškus įgūdžius, mokyti kurti santykius ar mokyti lemti savąją socializaciją (Vosyliene, 2009). Anot Miškinio (2003), tik tinkamai auklėdami vaikus, tėvai išugdo jų darbštumą, sąžiningumą, savarankiškumą, gerumą, empatiją, mokėjimą užjausti ir daugelį kitų vertingų asmenybės bruožų.

Jeigu ankščiau norėta išugdyti tik paklusnius vaikus, tai pozityviu auklėjimu siekiama išugdyti valingus ir paslaugius vaikus.

Kas yra *pozityvus auklėjimas*? Tarptautinių žodžių žodyne (2001) žodis *pozityvus* (pranc. positif < lot. positivus – sutartas, sąlyginis) turi tris reikšmes: teigiamas, pagrįstas; naudingas, sėkmingas; palankus, pritiriamas.

Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijoje Rec (2006) 19 valstybėms narėms dėl pozityvaus vaikų auklėjimo strategijos pozityvi tėvystė apibrėžiama kaip holistinė koncepcija, sukoncentruota į svarbiausius vaiko interesus ir jų vystymąsi, pagarbą vaiko teisėms ir atsižvelgiant į tėvų poreikius ir išteklius. Pozityvus vaikų auklėjimas yra sąveikaujantis. Kokybiškai kartu leisdami laiką, vaikai ir tėvai įtakoja vieni kitų požiūrius ir elgesį. Pozityvus

vaikų auklėjimas sudaro prielaidą aplinkai be smurto, kur tėvai nenaudoja fizinių ar psichologiškai žeminančių bausmių siekiant išspręsti konfliktus ar mokant drausmės ir pagarbos (Europos Tarybos Ministrų Komitetas, 2006).

Tėvystės pozityvumo apibrėžimas pasauliniame lygmenyje pirmiausiai remiasi vaiko interesų ir teisių tvirtinimu. Iš esmės, pozityviosios tėvystės samprata remiasi principu, kad silpnesniojo teisės turi būti apsaugotos. O stipresnieji, šiuo atveju tėvai, silpnesniojo teises bei interesus turi garantuoti (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2012).

Pozityviai auklėjant, netinkamas elgesys laikomas kaip galimybė mokytis, o vaikai aktyviai įtraukiami, ieškant sprendimo. Anot Spanjaard (2008), klaidinga būtų manyti, kad taip ugdant duodama visiška laisvė vaiko savivalei, niekas nedraudžiama ir nebaudžiama už blogą elgesį. Pozityvios tėvystės tikslas – auklėti drausmingą, mokantį bendrauti, valdyti savo emocijas vaiką, nenaudojant jokių bausmių (ypač fizinių).

Pasak Karmazo (2009), pozityvi tėvystė plačiąja prasme – tai įgyti įgūdžiai, kaip rūpintis vaiko sveikata, šeimos gerove, auklėti vaikus. Siaurąja prasme – tai mokėjimas šalinti netinkamą vaiko elgesį nebaudžiant. Pozityvi tėvystė akcentuoja, jog būtina atsisakyti tradicijų, kur vyrauja baudžiamos priemonės auklėjant vaikus. Be galo svarbu išmokti pastebėti gerus vaiko elgesio momentus, jį už tai pagirti ir paskatinti toliau taip elgtis.

Pozityvi tėvystė – tai tinkama vaiko globa, išmintinga vaiko kontrolė ir efektyvi pagalba, atliekant fizinius, psichologinius, emocinius, intelektinius, socialinius ir dvasinius vaiko vystymosi poreikius (Liobikienė, 2009).

Kaip teigia Spanjaard (2008), pozityvi tėvystė - tai tėvų ir vaikų draugiškas tarpusavio bendravimas, abipusė pagarba, nesmurtinis konfliktų sprendimas. Pozityvi tėvystė yra toks auklėjimo modelis, kuomet tėvai pirmenybę teikia ne bausmėms už netinkamą elgesį, o tinkamo vaiko elgesio skatinimui. Neteisinga manyti, kad pozityvi tėvystė yra tolygi visiškai vaiko savivalei, drausmės nebuvimui ir nebaudžiamumui už blogą elgesį. Taip tikrai nėra: pozityvios tėvystės tikslas – auklėti drausmingą, mokantį bendrauti, valdyti savo emocijas vaiką. Pozityvios tėvystės šalininkai stengiasi nuosekliai auklėti, mokyti vaiką ir spręsti situaciją nenaudodami bausmių (o ypač fizinių bausmių).

John Gray knygoje „Vaikai kilę iš dangaus“ teigia, kad „pozityvaus auklėjimo tikslas – ne mokyti vaikus, kas gera, o kas bloga, bet pažadinti įgimtą susidomėjimą patiems skirti gerą nuo blogo“ (Gray, 2001, p.59). Pozityvaus auklėjimo esmė – baimės principų pakeitimas meilės principais, taip siekiama vaikų paslaugumo, o ne nuolankumo.

Pagal Gray (2001) pozityvi tėvystė nurodo, kad reikia atsisakyti pasenusių tradicijų, kurios mokė baudžiamomis priemonėmis auklėti vaikus. Labai svarbu išmokti pamatyti gerus vaiko

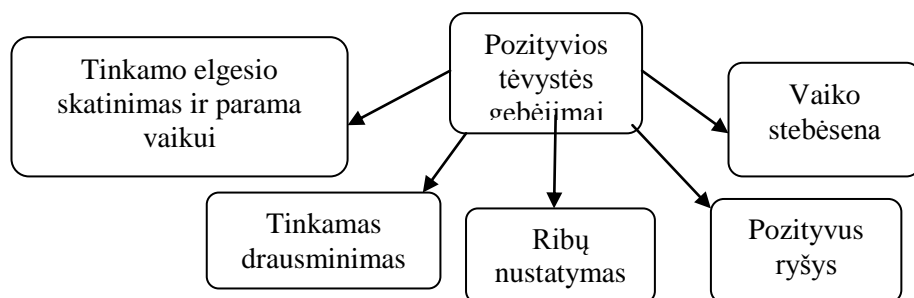
elgesio momentus, už tai jį pagirti tuo pačiu paskatinant ir toliau taip elgtis. Tėvai turėtų palengva neigiamas situacijas paversti teigiamomis, nors iš pradžių tai atrodytų sudėtinga. Lengviau sudaryti sąrašą kaip vaiką bausti, nei kaip jį skatinti. Pozityvi atmosfera šeimoje padeda vaikui įveikti menkavertiškumo jausmą, gali pakreipti konstruktyvumo ir kūrybiškumo linkme. Galima sakyti, kad pozityvumo pagalba galima surasti kontaktą su vaikais, tuo pačiu skiepijant jiems gero elgesio taisykles nebarant ir nebaudžiant.

Nelsen (2006) teigia, kad pozityvus auklėjimas yra dinamiškas procesas, kuriame vaikų ir tėvų bendradarbiavimas yra pagrindinis iššūkis.

Pozityvioji tėvystė rekomenduoja demokratinį ugdymo stilių, kuris skatina lygiavertę tėvų ir vaikų partnerystę. Demokratiški tėvai yra atviri ir gerbiami, jie skatina asmeninę vaikų iniciatyvą, nuolatinį apsikeitimą nuomonėmis. Galima teigti, jog šis auklėjimo stilius – tai racionalus atsakomybės skatinimo būdas. Tokie tėvai patarimus dalija nuosekliai, telkia dėmesį ties teigiamu vaikų elgesiu, o susidūrę su neigiamu visų pirma detalčiai paaiškina apie pasekmes. Akcentuojama pasirinkimo svarba: priklausomai nuo amžiaus, vaikai patys renkasi, ką rengtis, valgyti ar žaisti. Tuomet jie puikiai suvokia socialines normas, supranta savo elgesio pasekmes, pasižymi gerais bendravimo įgūdžiais ir gebėjimu priimti sprendimus (Durrant, 2007).

Pozityvi tėvystė akcentuoja, jog būtina atsisakyti tradicijų, kur vyrauja baudžiamos priemonės auklėjant vaikus. Be galo svarbu išmokti pastebėti gerus vaiko elgesio momentus, jį už tai pagirti ir paskatinti toliau taip elgtis (Энгель, 2012).

Kaip kiekvienai veiklai pozityviai tėvystei reikalingos žinios ir gebėjimai. Pagrindiniai pozityvios tėvystės gebėjimai yra vaiko stebėseną, tinkamo elgesio skatinimas ir parama vaikui, ribų nustatymas, tinkamas drausminimas ir pozityvus ryšys tarp tėvų ir vaikų (Liobikienė, 2009, Spanjaard, 2008).

1 pav. Pozityvios tėvystės gebėjimai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Spanjaard (2008), Liobikienė (2009).

Įvairūs autoriai (Nelsen (2006), Spanjaard (2008), Энгель (2012) ir kt. išskiria penkias pozityvios tėvystės sritis:

- Gebėjimų skatinimas – mokyti vaikus naujų gebėjimų ir įtvirtinti senus;
- Ribų nustatymas, drausmė – naudotis taisyklėmis ir susitarimais, koreguoti neteisingą

elgesį ir bausti už jį;

- Pozityvus įsitraukimas – tėvai skiria laiko savo vaikams ir planuoja veiksmus su jais;
- Stebėsena (priežiūra) – tėvai žino, kur ir su kuo vaikas yra ir ką jis veikia;
- Problemų sprendimas – sprendimų ieškojimas, derybos, susitarimai.

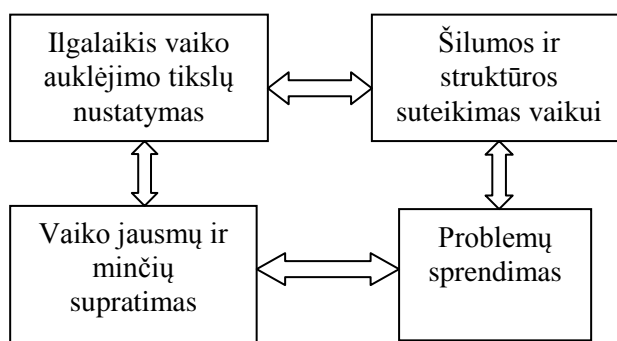
Su pozityviaja tėvyste, pozityviu auklėjimu yra siejamas pozityvios disciplinos reiškinys.

Dažniausiai „disciplina“ yra suvokiama kaip priemonė arba priemonių visuma, naudojama kontroliuoti vaiką, koreguoti jo elgesį ir skirti vaikui bausmę už netinkamus poelgius. Daugelis įvairiose šalyse skirtingų mokslininkų atliktų tyrimų įrodė, kad baudžiančioji disciplina formuoja agresiją ir pyktį, žalojantį bei smurtinį vaikų elgesį, didžioji dauguma tėvų yra linkę taikyti tokią discipliną, kuri remiasi jėga, bausmėmis ir griežta kontrole (Nelsen, Lott, Glenn, 1999). Tačiau šiuolaikinėse pozityvios tėvystės teorijose disciplina turi kitokią reikšmę – ji yra susijusi su mokymu, instruktavimu, nurodymais, švietimu ir vaiko lavinimu. Gordon (2009) nurodė, kad disciplina yra sinonimas tokiems žodžiams ir veiksams kaip: mokymas, informavimas, paruošimas, patarimas, paaiškinimas, o ne baudimas ir jėgos naudojimas.

Pasak Nelsen (2006) pozityvioji disciplina padeda vaikams patirti sėkmę ir suteikia jiems informacijos apie elgesį. Kitaip tariant, moko gyventi, bendrauti su aplinkiniais (žodis „disciplina“ yra kilęs iš lotyniško žodžio „mokyti“).

Pozityvioji disciplina – tai vaiko nesmurtinio elgesio, savigarbos ir pagarbos kitiems ugdymas. Tai sprendimai, kurie turi ilgalaikį poveikį, kurie ugdo vaikų vidinę discipliną, savikontrolę ir formuoja ilgalaikius gyvenimiškus įgūdžius (Europos Tarybos Ministrų Komitetas, 2006).

Kaip teigia Durran (2007), pozityvioji disciplina – tai toks auklėjimo būdas, kuris moko vaiką ir vadovauja jo elgesiui bei tuo pat metu skatina sveiką vaiko vystymąsi, apsaugo jį nuo smurto ir dalyvauja jo mokymosi procese. Pozityvioji tėvystė nereiškia, kad turime leisti vaikams daryti bet ką, elgtis taip kaip jie užsimano, o pozityvioji disciplina nereiškia fizinių bausmių. Pasak Durran, pozityvioji disciplina susideda iš keturių elementų (žr. pav.):

2pav. Pozityvioji disciplina

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Durran (2007)

Pozityvi disciplina remiasi nuostata: mokyk – nurodyk –informuok vaiką. Ji orientuojasi į ilgalaikius auklėjimo tikslus ir pastangas teigiamai įtakoti vaiką. Nauji tinkami elgesio modeliai išsilaikys per visą vaiko gyvenimą, vaikas elgsis tinkamai ne tik tada, kai jį stebi suaugusieji, bet ir tais atvejais, kai jis yra vienas ir niekas jo nekontroliuoja (Nelsen, 2006).

Pozityvi disciplina yra taisyklių rinkinys, kurios gali būti pritaikytos plačiam spektrui situacijų. Šios taisyklės gali būti naudojamos visiems santykiams su vaikais, o ne tik sudėtingoms situacijoms spręsti (Durrant, 2007).

Vienas iš būdų palaikyti pozityvią discipliną ir skatinti tinkamą vaikų elgesį naudojant kuo mažiau kontrolės ir jėgos – tai vaikų įtraukimas į šeimos taisyklių kūrimą bei sprendimų priėmimą.

Grupei – nesvarbu, kokio dydžio ar pobūdžio (ar tai būtų šeima, ar klasė, ar darbuotojų kolektyvas ir t.t.) yra būtinos tam tikros taisyklės, įstatymai, nurodymai, standartai ir procedūros, kurios nurodo, kokio elgesio tikimasi iš grupės narių. Be taisyklių, grupėje gali įsivyrėti chaosas, netvarka ir konfliktai. Taigi, funkcijos, kurias užtikrina taisyklės ir nurodymai iš tikrųjų yra neišvengiamos ir be galo reikšmingos. Taisyklės padeda mums išvengti nesusipratimų ir konfliktų tarpusavio santykiuose; jos apibrėžia mūsų teises ir pareigas; nurodo, kas yra tinkama ir priimtina, sąžininga ir teisinga žmonių santykiuose; ir suteikia žmonėms rekomendacijų ir nurodymų, kurie padeda suvokti, kur yra tam tikros ribos, kurių jie turi laikytis (Kučinskienė, 2009).

Gyvenime visi susiduria su atvejais, kai jaučiasi nemotyvuoti laikytis tam tikrų taisyklių ar nurodymų, ypačingai tais atvejais, kai turi laikytis taisyklių, kurių kūrime nedalyvavo. Tais atvejais, kai žmonėms nesuteikiama galimybė dalyvauti kuriant taisykles, jie jaučiasi ir elgiasi priešiška šių taisyklių atžvilgiu, jiems yra būdinga atmetimo reakcija. Taip yra ir su vaikais – jie maištauja, nenoriai laikosi taisyklių, yra labiau linkę jas pažeisti. Tačiau jeigu vaikai turi galimybę aktyviai dalyvauti kuriant taisykles arba priimant sprendimus, kurie turi jiems įtakos, jie yra labiau motyvuoti jų laikytis (Berns, 2009).

Vaikų dalyvavimas nustatant šeimos taisykles turi didelę naudą, nes jis skatina:

- Didesnę vaikų motyvaciją laikytis taisyklių;
- Geresnius, kokybiškesnius ir veiksmingesnius sprendimus;
- Stipresnius, artimesnius ir šiltesnius santykius tarp šeimos narių;
- Didesnį vaikų pasitikėjimą savimi, savo vertės suvokimą ir jausmą, kad esi pajėgus kontroliuoti savo asmeninį gyvenimą;
- Didesnę vaikų atsakomybę ir vidinę kontrolę
- Mažesnę poreikį tėvų kontrolei.

Anot Kučinskienės (2009), kita svarbi priežastis, dėl kurios svarbu skatinti pilną ir aktyvų visų šeimos narių dalyvavimą priimant sprendimus yra tai, kad bendras dalyvavimas skatina geresnių ir veiksmingesnių sprendimų priėmimą. Sprendimai, kurie yra priimami kartu su vaikais remiasi ne tik suaugusiųjų patirtimi ir žiniomis, tačiau ir vaikų patirtimi ir žiniomis.

Pasak Gordon (2009), pozityvi disciplina skatina vaikus dalyvauti problemų sprendime, įsitraukiant į naujų sprendimų kūrimą, o ne paprastą vykdymą to, ką liepia tėvai. Kai vaikai turi galimybę dalyvauti kuriant taisykles arba priimant sprendimus, kurie yra susiję su jais, vaikai geriau jaučiasi, t.y. stiprėja jų pasitikėjimas savimi ir savęs vertinimas. Kaip teigia Durran (2007), dar svarbiau yra tai, kad vaikai jaučia, kad jie turi galios ir galimybių kontroliuoti savo gyvenimą, t.y. jie išmoksta rūpintis savo gyvenimu, prisiimti atsakomybę už įvykius savo gyvenime. Taip pat vaikai jaučia, kad jie yra aktyvūs ir lygiaverčiai šeimos nariai, kurie turi lygiavertę teisę dalyvauti priimant sprendimus ir nustatant taisykles – taigi, vaikai jaučia, kad jie yra komandos dalis, o ne „antrosios klasės piliečiai“.

Pasak Liobikienės (2009), palankiausia mikroaplinka pozityviai tėvystei yra tada, kai šeima susijusi ir lanksti: šeimos nariai susiję emociniais ryšiais, tačiau gerbiamas jų individualumas ir paliekama pakankama erdvė privatumui, dalinamasi jausmais, patirtimi, žiniomis.

Anot Jonynienės (2010), mažėjant stabilumo ir pasitikėjimo vienas kitu, daugėjant chaoso ir abejonių šeimose, bet kokia psichosocialinė pagalba ir palaikymas tėvams tampa nepaprastai svarbus.

Apibendrinant visų autorių: Nelsen, Lott, Glenn, (1999), Gray (2001), (Nelsen, 2006), Durran (2007), Spanjaard (2008), Liobikienės (2009), Gordon (2009), Jonynienės (2010), Энгель (2012) pateiktus pozityvios tėvystės apibrėžimus, galima teigti, kad pozityvi tėvystė yra vaikų auklėjimo auklėjimo modelis, kuomet tėvai pirmenybę teikia ne bausmėms už netinkamą elgesį, o tinkamo vaiko elgesio skatinimui, pozityviam ryšiui su vaiku, įtraukiant jį į naujų problemų sprendimą.

1.2 Psichoedukacinės pozityviosios tėvystės įgūdžių formavimo prielaidos

Tėvais negimstama, jais tampama mokantis, mėginant ir atrandant. Vaiko auginimas yra ir tėvų (mamos ir tėčio) augimo procesas, nes nėra vieno auklėjimo metodo ir visiškai vienodų vaikų. Sunkiose situacijose kartais pasimetama, tėvai nežino kaip tinkamai reaguoti į vaiko elgesį ar kaip pasiekti, kad vaikas laikytųsi taisyklių. Kartais tėvai nenori pripažinti, kad jiems reikia pasimokyti tėvystės įgūdžių ir laukia, kol vaikas išaugs... (Энгель, 2012).

Pokalbiai su panašaus amžiaus vaikus auginančiais tėvais-draugais, kolegomis-knygų

skaitymas, TV laidų žiūrėjimas ar informacijos ieškojimas internete suteikia tėvams papildomų žinių ar idėjų apie vaikų auklėjimą, kartais padedančių ištrūkti iš išsisenėjusio elgesio su vaiku modelio. Tačiau, pasak Jonynienės (2010, p. 122), „tenka pripažinti, kad dauguma minėtų informacijos šaltinių dažnai nėra grindžiami originaliomis psichologijos mokslo žiniomis, yra fragmentiški, dažnai tėvams pateikia diskutuotino veiksmingumo rekomendacijų. Vadinasi, siekiant padėti tėvams pagerinti šeimos tarpusavio santykius bei atrasti efektyviausius vaiko auklėjimo būdus, kyla kitokios tėvų mokymo (si) formos poreikis“.

Psichoedukacinės programos – tai viena iš kelių profesionalios ir sistemingos pagalbos tėvams galimybių, stiprinančių tėvų tikėjimą savimi ir savo vaiku bei leidžiančių naujai atrasti pasitenkinimą vaiko auklėjimo procesu. Pozityvios tėvystės įgūdžių lavinimo programos, padedančios pagerinti turimus ir įgyti naujų elgesio, bendravimo su vaiku modelių, yra vienas iš galimų pagalbos šeimai būdų (Liobikienė, 2007) .

Kaip teigia Jonynienė (2010), pozityvios tėvystės programų tikslas – ugdyti ir stiprinti pozityvių santykių šeimoje kūrimo įgūdžius, padedant tėvams:

- Gauti greitą ir tinkamą informaciją apie vaikų sveikatą, jų raidos ypatumus įvairiais amžiaus tarpsniais ir vaiko amžiui tinkamus auklėjimo metodus;
- Išmokyti naujų veiksmingų auklėjimo strategijų ir išbandyti jas praktiškai (aktyvus klausymasis, empatija, tinkamas pagyrimas, jausmų įvardinimas ir išreiškimas, taisyklių ir ribų nustatymas ir jų laikymasis, dalyvavimas vaiko gyvenime, pozityvus drausminimas nežeidžiant vaiko savivertės, veiksmingas konfliktų sprendimas, vaiko stebėseną);
- Stiprinti tėvų pasitikėjimą savimi (jausmų atpažinimas ir įvardinimas, pykčio išraiškos valdymas, streso įveikos būdų atradimas).

Pasak Spanjaard (2008), pozityvios tėvystės įgūdžių mokymo programų idėja – tai siekis sukurti stiprų tėvų ir vaikų tarpusavio ryšį, kuris pažadintų vaiko pasitikėjimą savimi ir leistų skleisti jo kūrybiškumui, o tėvus įgalintų sėkmingai spręsti vaiko ugdymo ir auklėjimo klausimus, jaustis laimingais ir savimi pasitikinčiais tėvais.

Tėvystės įgūdžių formavimo programų metu dažniausiai organizuojamos paskaitos, demonstracijos, atliekami praktiniai pratimai, žaidimai vaidmenimis, vyksta kasdieninių gyvenimo situacijų analizavimas, darbas su vaizdine ir garsine medžiaga, diskusijos grupėje. Taip pat atliekami namų darbai šeimos aplinkoje ir jų rezultatų aptarimas mažose grupelėse. Kumpfer ir Alvarado (1998) manymu, kuo įvairesnės tokios poveikio priemonės, tuo patrauklesnis mokymo modelis atrodo tėvams ir tuo daugiau naudos jie gauna (cit. Jonynienė, 2010).

Yra daug skirtingų teorijų, kaip žmonėms išmokyti elgtis, kurios glaudžiai susijusios. Naujesnės teorijos remiasi ankstesnėmis ar jų elementais. Tėvams skirtos įgūdžių ugdymo psichoedukacinės programos dažniausiai naudoja elgesio mokymo ir keitimo principus, paimtus iš įvairių išmokymo teorijų (Spanjaard, 2008).

Biheviorizmas yra išmokymo teorija, pagrįsta objektyviai stebimu elgesiu. Šioje teorijoje išmokimas apibūdinamas kaip naujo elgesio įgijimas. Bihevioristai ieško visuotinio mokymosi modelio, paaiškinančio visų gyvų organizmų veiklą. Pagal šį požiūrį, mokyme ir mokymesi svarbiausi veiksniai yra mokymas, t.y., stimulus, ir mokymo rezultatas, t.y., reakcija. Taigi mokymusi (arba išmokimu) yra laikomas pasikeitęs individo išorinis elgesys, kurį galima sustiprinti apdovanojimais ir bausmėmis (Sahlberg, 2005). Pagal šią teoriją, universalus išmokymo procesas yra sąlygojimas. Išskiriami du skirtingi sąlygojimo tipai:

1. Klasikinis sąlygojimas (*angl. classic conditioning*) – toks sąlygojimas, kai natūralus refleksas reaguoja į dirgiklį; tai procesas, kurio metu kartojamas besąlyginis stimulus iššaukia norimą reakciją.
2. Operantinis sąlygojimas (*angl. operant conditioning*) – toks sąlygojimas, kai sustiprinama reakcija į dirgiklį. Šis sąlygojimas yra paprasta grįžtamojo ryšio sistema: jeigu po reakcijos į dirgiklį seka atlygis ar pastiprinimas, tikėtina, kad reakcija pasikartos ateityje (Žukauskienė, 2007).

Pasak Spanjaard (2008), sąlygojimo teorijos pasikliauja stebimu elgesiu ir apibūdina keletą universalų elgesio išmokymo dėsnių. Plėtojant operantinio sąlygojimo teorijas, daugiau dėmesio buvo skirta kognityviems ir emociniams išmokymo aspektams.

Socialinio išmokymo teoriją, kuri taip pat vadinama išmokimu stebint, išplėtojo A. Bandura. Socialinis išmokimas vyksta asmeniui stebint kito asmens elgesį (modelį) ir jį kopijuojant. Stebėtojas labiau linkęs kopijuoti demonstruojamą elgesį, jeigu tas elgesys yra patrauklus ir pageidaujamas. Jeigu už elgesį atlyginama, labiau tikėtina, kad stebėtojas jį kopijuos. Tačiau jeigu už elgesį baudžiama, mažiau tikėtina, kad stebėtojas elgsis taip pat. Yra skirtumas tarp elgesio išmokimo ir pamėgdžiojimo – stebėdamas elgesį, stebėtojas gali jo išmokyti, bet nekopijuoti, o vėliau, kai susidariusi situacija paskatins tai daryti, jis pats pademonstruos tokį elgesį (Sahlberg, 2005).

Spanjaard (2008) teigia, kad nuo dėmesingumo, gebėjimo įsiminti, atlikimo ir motyvacijos priklauso kaip pavyksta išmokyti ir taikyti elgesio modelį realiame gyvenime.

Socialinį išmokimą sudaro keturi atskiri procesai (žr. 2 lent.):

Socialinio išmokymo procesai

1 procesas	Dėmesys – stebėtojai tik tada gali išmokti elgesio, kai kreipia dėmesį į tai, kas vyksta aplink. Šiam procesui įtakos turi elgesio modelio ypatybės, t.y. kiek patinka toks elgesys, kiek stebėtojas susitapatina su tuo modeliu. Taip pat svarbūs ir stebėtojo lūkesčiai bei emocinio susijaudinimo lygmuo.
2 procesas	Išlaikymas atmintyje -stebėtojas neužtenka atpažinti stebimą elgesį, jie turi prisiminti jį ir vėliau. Tai priklauso nuo stebėtojo gebėjimo užkoduoti ar susisteminti informaciją lengviausiai įsimenama forma - fiziškai ar mintimis atkartoti modelio veiksmus.
3 procesas	Atlikimas – stebėtojai ir fiziniu, ir intelekto požiūriu turi gebėti elgtis pagal modelį. Daugeliu atvejų stebėtojas tai geba, tačiau kartais elgesio modelio veiksmams atlikti reikia tokių gebėjimų, kurių jis dar nėra įgijęs.
4 procesas	Motyvacija – stebėtojai gali pasiekti tikslą tik turėdami motyvų tai daryti. Šiame procese labai svarbūs yra paskatinimai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Spanjaard (2008).

Jeigu žmogus mano, kad tai jam atneš sėkmę, elgiasi atitinkamai. A. Bandura įvedė savo efektyvumo vertinimo sąvoką (angl. *self- efficacy*) – tai kieno nors įspūdis, kad jis geba elgtis tam tikru būdu ir pasiekti tam tikrą tikslą. Tai yra žmogaus tikėjimas, kad jis geba pageidaujamai elgtis ir pasiekti norimo efekto. Tačiau savo efektyvumo vertinimas nėra tapatus savigarbai, kuri yra susijusi su savo vertės suvokimu. Savo efektyvumo vertinimas glaudžiai siejasi su asmens suvokimu, kaip jis geba pasiekti tam tikrą tikslą. Šiam vertinimui tenka pagrindinis vaidmuo kognityviniu požiūriu reguliuojant motyvaciją – jeigu žmogus tiki, kad gali tai padaryti, labiau nori pabandyti tai padaryti (Leod, 2011).

Pozityvios tėvystės įgūdžių mokymų metu dažnai naudojami socialinio išmokymo teorijos principai, kai jie yra demonstruojami, pabrėžiama tam tikro elgesio nauda, praktiškai išbandomas naujas elgesys ir atsakoma grįžtamuoju ryšiu (Gordon, 2009).

Aron ir Judith Beck teigia (cit. Spanjaard, 2008), kad žmonių jausmams ir elgesiui turi įtakos tai, kaip jie suvokia ir aiškina reikšmes. Kognityvi intervencija siekia identifikuoti ir pakeisti „iškreiptą“ ar nerealistinį“ mąstymą ir taip daryti įtaką emocijoms ir elgesiui.

Beveik visos programos vadovaujasi išmokymo teorijomis ir taiko konkrečius metodus mokyti tėvystės gebėjimų, tačiau be panašumų, jos turi daug ir skirtumų. Jos gali skirtis pagal:

- Tikslines grupes – vieni tėvai yra kompetentingi, jiems kyla mažai klausimų ir problemų, o kiti tėvai neturi gebėjimų ir patiria daug tėvystės problemų;
- Probleminį vaikų elgesį – programos tėvams, kurių vaikai neturi specifinių sutrikimų, ir programos tėvams, kurių vaikai turi tokių sutrikimų;
- Tikslą – prevencinės arba gydomosios;
- Metodą, t.y. įgūdžių mokymo būdą – individualus mokymas ar net terapija tėvams arba pasidalijimas idėjomis ir patirtimi su kitais tėvais grupėje;
- Vietą – įstaigoje ar namuose;

- Trukmę ir intensyvumą – mažiau susitikimų arba ilgas mokymas;
- Bendro ar individualaus mokymo poreikį – mokymas, susietas su individualia situacija ir poreikiais, arba programa, apimanti panašias problemas ir klausimus, su kuriais susiduria daugiau tėvų (Jonynienė, 2010).

Kuri programa yra tinkamiausia, priklauso nuo tėvų ir vaiko santykių problemų bei nuo situacijos. Įvairių programų mokymo metodai skiriasi. Jų pasirinkimas priklauso nuo siekiamo tikslo, tikslinės grupės ir nuo to, ar tėvai mokomi individualiai ar ne. Pasak Gordon (2009), mokant tėvus individualiai galima išmokyti konkrečių tėvystės gebėjimų, skirti daugiau dėmesio konkrečioms tėvų poreikiams tenkinti, lengviau aptarti namų užduotį, pažiūrėti kokių rezultatų pasiekė. Kita vertus, grupinio mokymo privalumas yra tai, kad tėvai gali pasidalyti patirtimi ir vieni iš kitų pasimokyti.

Individualus mokymas suteikia tėvams galimybę tobulinti savo žinias ir įgūdžius tik juos dominančiose srityse patiems priimtinu spartumu bei leidžia drauge su koordinatoriumi ar individualios programos vadovu analizuoti specifines šeimos problemas (Tully, cit. Jonynienė 2010). Kaip teigia Jonynienė (2010), mokymo grupės reikalauja mažiau finansinių ir laiko sąnaudų, sudaro sąlygas socialiniam palaikymui atsirasti ir savitarpio paramai vystytis. Tačiau grupės dalyviai turi būti pasirengę bendradarbiauti ir prisitaikyti prie grupės poreikių, interesų. Mokslinėje ir praktinėje literatūroje dominuoja tėvų mokymo grupių aprašymai, tačiau kai kurios pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo programos siūlo tėvams galimybę tėvystės įgūdžius tobulinti savarankiškai, tačiau, pasak Spanjaard (2008), savarankišku darbu pagrįstos programos nėra tokios populiarios.

Аnot Энгель (2012), pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo programos yra naudingos tiems tėvams, kurie nori sėkmingai spręsti įvairias auklėjimo ir ugdymo situacijas, su kuriomis susiduria kas dieną, ir auginti bei gyvenimui visuomenėje paruošti kūrybingus, atsakingus, savo nuomonę nebijančius pareikšti, tačiau kartu pagarbius, tinkamas vertybines orientacijas turinčius, save ir kitus gerbiančius vaikus.

Atlikti tarptautiniai lyginamieji tėvystės įgūdžių lavinimo programose dalyvavusių ir nedalyvavusių tėvų tyrimai parodė, kad programos turi didelį poveikį tėvams:

- ✓ Išauga jų pasitikėjimas savimi ir savo gebėjimais,
- ✓ Tėvai įgyja specialių įgūdžių padedančių plėtoti atvirą abipusį bendravimą su vaikais,
- ✓ Tėvai patiria mažiau stresų ir nerimo dėl auklėjimo, dėl nesugebėjimo susitvarkyti su vaiku, dėl šeimyninio gyvenimo,
- ✓ Tėvai išmoksta sėkmingai ir pozityviai elgtis ir bendrauti su vaikais, dingsta įtampa ir nemaloni psichologinė atmosfera šeimoje,
- ✓ Rečiau konfliktuojama su savo partneriu.

Vienas svarbiausių veiksnių, nulemiančių programos įgyvendinimo sėkmingumą, yra tėvų pasiryžimas ir motyvacija keistis. Ne visi tėvai yra vienodai linkę atpažinti vaiko auklėjimo, bendravimo su juo sunkumus (Liobikienė, 2007).

Motyvacija yra pasiruošimas arba troškimas keistis. Tai labai svarbus veiksnys, skatinantis išmokti kitokio elgesio ir kitaip elgtis. Tėvai, kurie nori keistis ir tiki, kad gebės pasikeisti, yra geriau motyvuoti ir linkę dalyvauti mokymuose (Spanjaard, 2008).

Apibendrinant, galima teigti, kad pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo programos remiasi išmokymo teorijomis ir yra viena iš profesionalios ir sistemingos psichoedukacinės pagalbos tėvams galimybių, stiprinančių tėvų tikėjimą savimi ir savo vaiku bei leidžiančių naujai atrasti pasitenkinimą vaiko auklėjimo procesu.

1.4 Tapimo socialinės rizikos šeima prielaidos ir veiksniai

Socialiniai ekonominiai pokyčiai paveikė daugelį visuomenės gyvenimo sričių, kartu veikdami žmogų ir jo aplinką. Šiuolaikinėje visuomenėje pastebimas šeimos, kaip socialinio instituto, nuosmukio procesas, jos socialinių funkcijų, šeimyninių santykių, šeimos struktūros, įtakos visuomenei ir kitiems socialiniams institutams pokyčiai (Bagdonavičius, Senkus, 2008).

Kondrotaitės (2006) teigimu, įvairios gyvenimo permainos (nedarbas, būsto, patarnavimų kainos, socialinė hierarchija, milžiniška prekių ir paslaugų pasiūla ir kt.) lėmė staigius ir esminius šeimos, kaip sociokultūrinio instituto pokyčius. Šeimų būklė ir šeimyninių funkcijų vykdymo galimybės šiuolaikinėje Lietuvoje – gana prieštaringos: socialinės ekonominės sąlygos lėmė vienu šeimų nuskurdimą, o kitų - praturtėjimą.

Kaip teigia Spanjaard (2008), šeimos, susiduriančios su sunkiais, lig šiol nepatirtais procesais ir problemomis, noromis nenoromis turi prisitaikyti prie naujų sąlygų ir vykstančių permainų. Sparčiai keičiantis visuomenės socialinėms, ekonominėms sąlygoms, ne kiekviena šeima sėkmingai prisitaiko. Blogiausiai šeimos funkcijas vykdo nuskurdusios, nedarnios šeimos, susiduriančios su daugeliu kitų socialinių, psichologinių ir pedagoginių problemų.

Anot Pėžaitės ir Brazienės (2004), socialinė rizika – tai įvairios visuomeninio gyvenimo aplinkybės, sudarančios sąlygas socialinei asmens atskirčiai atsirasti. Specifinei rizikos grupei priskirtiniams asmenims būdingos tam tikros socialinės charakteristikos: gyvenimo būdo, elgsenos ir bendravimo su kitais žmonėmis ypatumai, moralinės nuostatos, vertybių sistema. (Pivorienė, Miliauskienė, 2006).

Pasak Leliūgienės (2003), potenciali socialinė rizika gali atsirasti nepalankiomis ekonominėmis ir psichologinėmis sąlygomis, dėl sunkumų auklėjant vaikus, kylant šeimos narių konfliktams, girtuokliaujant, dėl priklausomybės narkotikams, žiauraus elgesio šeimoje, pirmiausia – vaikų atžvilgiu.

Socialinės rizikos šeimos sampratą mokslinėje literatūroje mokslininkai interpretuoja skirtingai.

Teksaso universiteto Arlingtone docentės Berry (1997) nuomone, sąvoka šeima, veikiamą rizikos veiksnių (angl. "family at risk") tebelieka neaiški (cit National Institute ON Alcohol Abuse and Alcoholism, 2005). Pasak Landsman (1985) šeimų, patiriančių riziką, apibūdinimas pradedamas nuo neturtingų šeimų iki monoparentinių ar paauglių šeimų (cit. Spanjaard, 2008). Johnson (2001) nuomone, rizikos vertinimas turi būti susijęs su vaikų nepriežiūros numatymu.

Kozlovas, Malik, Firsovas (2007), kalbėdami apie socialinės rizikos šeimą pabrėžia, kad joje egzistuoja nukrypimai nuo normų, neleidžiantys jos priskirti prie darnių šeimų. Nukrypimai ne visada tampa dezadaptacijos veiksniais ir kartais yra komentuojami kitais požymiais. Socialinės rizikos šeimoms, pasak Kozlovo ir kt. (2007), priskiriamos: mažas pajamas turinčios šeimos, pabėgėlių bei priverstinių migrantų šeimos, šeimos, turinčios daug išlaikytinių (gausios šeimos, šeimos, turinčios neįgalių šeimoms narių), nepilnos šeimos, karinę tarnybą atliekančios šeimos ir kt.

Neretai Lietuvoje visos šeimos, kurioms reikalinga kokia nors pagalba iš šalies, įvardijamos kaip „asocialios“. Pasak Bajoriūno (2004), asocialioje šeimoje nėra deramo ryšio tarp šeimos narių, taip pat tarp šeimos ir aplinkos. Tų šeimų tėvai ir vaikai nevertina kultūrinių šalies vertybių ir konfliktuoja su jomis. Jie dažnai nesugeba pasirūpinti savimi, į pavojų stato savo ir kitų žmonių gerovę.

Maždaug prieš dešimtmetį iškeltas tokio termino korektiškumo klausimas, pirmiausia dėl etinių ir kalbinių aspektų. Kalbininkų patarimu, oficialiai nuspręsta atsisakyti „asocialios šeimos“ sąvokos, o vietoj jos pasiūlyta vartoti „socialinės rizikos šeimos“ sąvoka, tačiau tiek buitiniame, tiek socialiniame, tiek moksliniame, o neretai ir teisiniame kontekstuose galime rasti sąvokas „asociali šeima“, „nedarni šeima“, kai kalbama apie šeimas, esančias socialinės rizikos situacijose (Liobikienė, 2007).

Kokios šeimos yra priskiriamos socialinės rizikos šeimų grupei? Lietuvos įstatymuose (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2003) apibrėžta, kad socialinės rizikos šeima – tai šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi.

Blėdienė (2008) pabrėžia žalingus įpročius ir asocialų elgesį. Jos nuomone, socialinės rizikos šeima yra šeima, kurioje vienas ar keli šeimos nariai vartoja psichotropines medžiagas, neprižiūri savo vaikų iki 18 metų, leidžia jiems valkatauti, naudoja psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų, gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams.

Leliūgienė (2003) teigia, kad socialinės rizikos šeima – tai šeima, kurios socialinis funkcionavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių sutrikdytas. Ji neišvengiamai yra nevisavertiškumo būsenos.

Socialines rizikos šeimos – tai šeimos kaip socialinio instituto ir kaip mažos pirminės socialinės grupės tipas, kuris dėl savo ypatybių neatitinka savo paskirties ir nevisiškai vykdo savo funkcijas, yra labiau veikiamas neigiamų socialinių veiksnių ir koreliuoja su socialines rizikos grupėmis, kurios kelia grėsmę normaliam visuomenės funkcionavimui (Guščinskienė, Kondrotaitė, 2006).

Burton (cit. Liobikienė, 2007) teigia, kad socialinės rizikos šeima - šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja psichoaktyviosiomis medžiagomis; yra priklausomi nuo azartinių lošimų; neprižiūri savo vaikų, leidžia jiems valkatauti, elgetauti; dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų; naudoja psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą; gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams.

Pasak Liobikienės (2007), socialinės rizikos šeimos pagrindiniai požymiai yra dėl gausybės problemų sutrikę vidiniai ryšiai ir šeimos ryšiai su aplinka.

Socialinės rizikos šeimų gali būti įvairių, kadangi yra daug socialinės rizikos veiksnių, t.y. veiksnių, galinčių sukelti nepageidaujamą poveikį žmogaus sveikatai, socialinei aplinkai, veiklai (Andrašūnienė, 2007).

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymu Nr. A1-207 „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ patvirtintose darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose išskiriami tokie socialinės rizikos šeimų tipai:

- a) vienas arba abu tėvai turi žalingų įpročių ar neįveikiamų potraukių – vartoja kvaišalus, demonstruoja palaidą seksualinį elgesį, lošia azartinius žaidimus, serga bulimija ar anoreksija, per daug laiko praleidžia darbe;
- b) vienas ar abu tėvai grasina ar naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę. Vaikai gali būti fizinio smurto liudininkais arba priversti dalyvauti baudžiant brolius ir seseris, arba gyvena baimėje dėl galimų agresijos protrūkių;
- c) vienas arba abu tėvai naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius (pvz., depresiška mama niekur neleidžia vaiko, nes jai liūdna vienai);
- d) vienas arba abu tėvai netenkina arba grasina netenkinti vaiko gyvybiškai svarbių poreikių (aprūpinti valgiu, drabužiais, neleisti ilsėtis);
- e) vienas arba abu tėvai naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę;

f) šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais (religiniais, finansiniais, politiniais ir pan.), besąlygiškai reikalaujama vaiko paklusimo.

Liobikienė (2007), socialinės rizikos šeimų atsiradimą lemiančius veiksnius skirsto į išorinius ir vidinius. Vienus iš svarbiausių vidinių veiksnių mokslininkė nurodo tėvystės ir socialinių įgūdžių stoka, tarpasmeninių santykių skurdą bei negebėjimą konstruktyviai spręsti problemas dėl vidinių resursų stokos.

Yra nemažai rizikos veiksnių, kurie lemia socialinės rizikos šeimų atsiradimą, sąlygiškai juos galima suskirstyti į dvi dideles grupes (Guščinskienė, Kondrotaitė, 2006, p.18):

- ✓ šeimos struktūros ypatumai (nepilnos, menkai aprūpintos šeimos; šeimos, kuriose yra neįgalių arba lėtinėmis ligomis sergančių asmenų, kuriems būtina nuolatinė priežiūra; šeimos, kurių narys / nariai yra įkalinimo vietose arba ką tik grįžo iš jų ir yra socialinės adaptacijos procese; taip pat asmenys, priklausantys kokiam nors socialinės rizikos grupei);
- ✓ šeimos narių tarpusavio sąveikų iškreiptas pobūdis: bendrų visuomeninio gyvenimo ir buities interesų ir tikslų nebuvimas, nepatikimumas ir nepasitikėjimas vienas kitu, tarpusavio supratimo bei palaikymo nebuvimas, grubūs ir žiaurūs santykiai su artimaisiais.

Gali būti ir taip, kad vieną šeimą ir jos narius gali paveikti abiejų minėtų grupių rizikos veiksniai. Dažniausiai šeima į socialinės rizikos šeimų įskaitą įrašoma dėl tam tikrų pagrindinių priežasčių: tėvai girtauja, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne vaiko interesams tenkinti, smurtauja prieš savo nepilnamečius vaikus, neužtikrina savo vaikams saugumo ir gerovės.

Nedarbas ir skurdas yra viena pagrindinių socialinę riziką šeimoje sąlygojančių priežasčių.

Bedarbystė (ypač ilgalaikė) yra labai svarbus kintamasis, kuris įtakoja bendrą asmens ir šeimos situaciją. Paskui save šis reiškinytys "tempia" eilę socialinių problemų: socialinę apatiją, nepasitikėjimą socialine aplinka ir savimi, priklausomybę nuo narkotinių medžiagų ir t.t. Nedarbas žeidžia žmonių savigarbą, suardo jų gyvenimo rutiną ir daro juos priklausomus vien tik nuo bedarbio pašalpos. Viskas kartu dažnai labai apsunkina ir vaikų gyvenimo sąlygas (Socialinis pranešimas, 2008).

Pasak Kondrotaitės (2006), analizuojant socialinių rizikos šeimų paplitimą Lietuvoje galima teigti, kad viena šio reiškinio atsiradimo ir paplitimo priežasčių yra tai, jog socialinės rizikos šeimos dažniausiai gyvena padidėjusio skurdo sąlygomis.

Skurdo problemos pasireiškia tose šeimose, kuriose nepakankamos pajamos, ištekčiai, kuriais galima būtų užtikrinti buitį ir būtį. Nedarbas sąlygoja skurdžią aplinką šeimoje. Nedarbo ir skurdo problemos tiesiogiai sąlygoja suaugusiųjų šeimos narių nusivylimą, nepasitikėjimą, todėl tokia šeima tampa nepajėgia tinkamai atlikti savo funkcijas, o per jas sėkmingai socializuotis.

Skurdas gimdo neviltį, pažeminimą, pyktį. Skurde gyvenantys žmonės nepajėgia mylėti ir gerbti savęs, vadinasi, ir kitų, o tai palankiausia terpė prievartai ir smurtui (Bulotaitė, 2003).

Skurdžiai gyvenantys žmonės dažnai negali susimokėti už gyvenamą vietą, maistą, vaikų, sveikatos priežiūrą, išsilavinimą. Nepakankamos pajamos verčia atsisakyti kai kurių iš šių poreikių, ir nesant kitos išeities, atsisakoma namų. Benamystė žlugdo šeimą. Ji suardo beveik visus šeimos gyvenimo aspektus, pažeisdama šeimos narių fizinę ir emocinę sveikatą, trukdydama vaikams lavintis ir tobulėti ir paprastai lemia šeimos narių išsiskyrimą. Pagrindinės šeimų tapimo benamėmis priežastys – skurdas ir prieinamo gyvenamo ploto nebuvimas, taip pat – smurtas namuose. Benamystė skaudžiai atsiliepia visų šeimos narių, o ypač – vaikų sveikatai (Liobikienė, 2007).

Nuskurdusios šeimos dažnai nėra pajėgios pasirūpinti savimi. To rezultatas – alkoholizmas, narkomanija, nusikalstamumas ir t.t. Apie du trečdaliai šeimų įrašyta į socialinės rizikos šeimų įskaitą dėl girtavimo (Socialinis pranešimas, 2008). Šios šeimos dažnai neturi pakankamai socialinių gebėjimų ir motyvacijos savarankiškai tvarkyti savo gyvenimą, gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams. Tokiose šeimose vienas iš tėvų, o dažniausiai abu, patys to nesuvokdami, palaipsniui tampa priklausomais nuo alkoholio, kuris skatina nervinės įtampos ir nerimo atsiradimą šeimoje. Alkoholizmas yra plačiai paplitusi mūsų visuomenės liga. Paskutiniaisiais dešimtmečiais išaugo ir narkotinių medžiagų vartotojų skaičius, tačiau jų, lyginant su alkoholikais, dar nėra daug. Pasak Bulotaitės (1998), alkoholis ir kitos svaiginančios medžiagos slopina impulsų kontrolę, todėl jas vartojantis asmuo gali bet kada panaudoti prievartą. Anot Leliūgienės (2003), dažniausiai smurtą naudoja žemesnio išsilavinimo ar praradę darbą tėvai; skurdas skatina tėvų agresyvumą; ir fizinės prievartos prieš vaikus atvejai yra dažnesni šeimose, kuriose vartojamas alkoholis.

Smurtaujama įvairaus socialinio ekonominio statuso, įvairių religinių įsitikinimų ir įvairių rasių šeimose. Smurtas nepripažįsta jokių sienų. Smurtauja ir vyrai, ir moterys. Smurtas – tai vieno asmens naudojami fiziniai, psichologiniai ar seksualiniai veiksmai kito asmens atžvilgiu, norint jį pažeminti, paniekinti, kontroliuoti ar gauti malonumą (Liobikienė, 2007). Lietuvos nacionalinio Jungtinių Tautų Vaikų fondo komiteto (UNICEF) tyrimo duomenimis, psichologinis arba fizinis smurtas būdingas 65 proc. socialinės rizikos šeimų (Socialinis pranešimas, 2008).

Kaip teigia Bulotaitė (2003), šeimoje smurtaujama dėl įvairių priežasčių: tėvai jaučiasi nusivylę savo padėtimi (pvz., dėl bedarbystės) ir jaučiasi bejėgiais ką nors keisti; nesugebėdami kitaip išreikšti savo jausmų dėl vaikystėje patirtos agresijos; siekdami pakeisti vaiko elgesį, tačiau netinkamais metodais dar labiau supriešindami savo ir vaiko pozicijas; tiesiog nerasdami

kitų priemonių artumui su vaiku pasiekti; kuomet nepatenkinami stiprūs ir esminiai poreikiai (maisto, būsto, sekso, saugumo ir kt.).

Glaudžiai susiję yra smurtas ir nesirūpinimas vaikais, jų nepriežiūra. Nepriežiūra - tai nuolatinis ir rimtas nesirūpinimas vaiku ar nesugebėjimas apsaugoti vaiką nuo bet kokio pavojaus, tame tarpe šalčio ir badavimo, arba nesugebėjimas užtikrinti vaiko priežiūros, dėl ko pablogėja vaiko sveikata ir vystymasis (Leliūgienė, 2003). Vaiko nepriežiūros atveju netenkinami vaiko esminiai poreikiai.

Nepriežiūra dar kitaip gali būti vadinama apleistumu. Kaip teigia Liobikienė (2007), apleistumas – tai reiškinys, kai šeimos nariui nesuteikiama tai, ko jam reikia normaliai vystytis, augti ir bręsti. Nuo apleistumo dažniausiai kenčia vaikai. Apleistumas gali būti:

- Fizinis – kai nėra tinkamo būsto, maisto, rūbų, arba jie neatitinka sezono, amžiaus;
- Medicininis – kai nesirūpinama sveikata, negydoma, nesuteikiama pagalba susirgus ar susižeidus, vaikai neskiepijami;
- Pedagoginis – kai vaikas nemokomas, neleidžiamas į mokyklą, iš principo niekinama mokslas, mokytojai, mokykla;
- Socialinis – kai nemokoma socialinių įgūdžių, asmuo tarsi įkalinamas namuose, draudžiama bendrauti;
- Psichologinis – emocinis apleistumas, kai asmuo nevertinamas, jam nerodomas dėmesys, emocijos, vaikas neglomonėjamas, nemyluojamas, nekalbinamas.

Kai šeima patiria skaudžių ekonominių, socialinių ar psichologinių problemų, iš pradžių ji nediršta prabilti apie savo pyktį, nusivylimą, vilčių žlugimą. Tai sąlygoja šeimos narių tarpusavio santykių atšalimą, konfliktus, menką rūpinimąsi vieni kitais (Kondrotaitė, 2006).

Nuo pat Nepriklausomybės pradžios Lietuvoje nuolat daugėja skyrybų ir vaikų, augančių tik su vienu iš tėvų (Socialinis pranešimas, 2008). Šeimos išsituokia dėl nuolat vykstančių konfliktų jose, o tai neišvengiamai veda prie sistemingo vaikų žalojančio elgesio pasireiškimo. Jos tampa pagrindiniu vaikų nepriežiūros rizikos šaltiniu.

Kaip teigia Liobikienė (2007), didelę socialinės rizikos šeimų dalį sudaro nepilnos šeimos. Nepilnos šeimos formali charakteristika yra tokia: šeima, kurią sudaro vieno kurio nors iš tėvų, dažniausiai motinos, ir vaiko grupė (pvz., dar netekėjusi moteris su vaiku; niekad santuokoje nebuvęs asmuo, dažniausiai moteris su vaiku; buvusios nuklearinės šeimos vienas iš tėvų, dažniausiai moteris su vaikais). Nepilnos šeimos gyvenimas yra sunkus ekonominiu ir dvasiniu, doroviniu požiūriu. Nepaisant priežasčių, dėl kurių susidarė nepilna šeima, jos vieninteliu globėju ir galva tampa moteris. Jai vienai tenka spręsti visus praktinio, dorovinio, psichologinio pobūdžio uždavinius – darbo, uždarbio, vaikų priežiūros ir ugdymo, vienatvės.

Daugiavaikių šeimų dalis stabiliai nedidelė tarp visų šeimų, tačiau nemažą dalį jų sudaro nesėkmingos daugiavaikės šeimos, susikūrusios dėl neatsakingo tėvų seksualinio elgesio (dažniau motinos). Tokioms šeimoms būdingas intelektualinis ir psichikos ribotumas, tėvystės įgūdžių stoka, asocialus gyvenimo būdas (Leliūgienė, 2003).

Kasmet socialinės rizikos šeimų grupei naujai priskiriama vis daugiau šeimų, kuriose tėvai dėl vaikų ugdymo ir auklėjimo įgūdžių stokos, netinkamai prižiūri vaikus. Dažnai tėvai neturi tėvystės įgūdžių: gebėjimo spręsti problemas, kritinio mąstymo, bendravimo, savigarbos, pasitikėjimo savimi ir savikontrolės įgūdžių, gebėjimo įveikti streso, psichologinio atsparumo kenksmingai socialinei įtakai formuotis (Socialinis pranešimas, 2008).

Apibendrinant visų autorių pateiktus socialinės rizikos šeimos apibrėžimus ir veiksnius, lemiančius tokių šeimų atsiradimą, galima teigti, kad socialinės rizikos šeimos, dėl vidinių ir išorinių resursų stokos nesugeba sėkmingai prisitaikyti sparčiai keičiantis visuomenės socialinėms, ekonominėms sąlygoms, tinkamai pasirūpinti savimi ir savo vaikais.

1.5 Vaikų socializacijos ypatumai socialinės rizikos šeimose

Šeima yra socialinė grupė (kartu ir viena svarbiausių socialinių institucijų), jungiama santuokos ir giminystės ryšių, jos tikslas – auklėti jaunąją kartą ir organizuoti kasdieninį jos gyvenimą (Dumbliauskas, 1999). Šeima – svarbus veiksnys, formuojantis vaiko asmenybę. Šeimos vertybių įtaka vaiko elgesiui yra visuotinai patvirtinta. Elgsenos modelių vaikas mokosi iš artimiausios aplinkos, kurią pirmiausia sudaro vaiko šeima.

Šeima, pasak Leliūgienės (1997), yra pagrindinė socializacijos aplinka, nes vaikas joje gimsta, auga, yra ugdomas ir turėtų jausti savisaugą, įgyti pasitikėjimo jausmą, šeimoje vaikui turėtų būti suformuotas požiūris į gyvenimo būdą, etikos normas, išsilavinimo svarbą ir pan.

Sakalauskas (2000) teigia, kad nuo pat pirmųjų kūdikio gyvenimo akimirų prasideda jo socializacijos procesas, kurį galima apibūdinti kaip egzistuojančių elgesio normų ir vertybių sistemų, socialinių vaidmenų interiorizavimą, socialinės patirties perėmimą bei atgaminimą asmenybės veiklos ir bendravimo metu. Vaikų socializacijoje ir auklėjime lemiamą vaidmenį vaidina tėvai, nes šeima yra tobuliausias vaiko auginimo ir auklėjimo institutas, kuriame auklėjimas yra nenutrūkstamas ir nuolat koreguojamas. Tėvų tarpusavio santykiai, požiūris į gyvenimą, darbą, save yra nepakeičiama terpė vaikams socializuoti ir auklėti (Miškinis, 2003).

Vaikas yra sistemos, kurioje gyvena, dalis, t.y. šeimos dalis, ir santykiai šeimoje veikia jo fizinę ir emocinę gerovę. Viena vertus, šeima gali būti paramos bei palaikymo šaltinis savo vaikui ir stiprinti jo gerovę, kita vertus, santykiai šeimoje gali kelti stresą ir silpninti joje gyvenančio vaiko gerovę (Litvinienė, 2002).

Aramavičiūtė dar 1975 metais pirmoji Lietuvoje nuosekliai ir sistemingai nagrinėjo nedarnios šeimos poveikį vaiko asmenybei. Mokslininkė nustatė, kad nedarniose šeimose susiformuoja specifinė tarpasmeninių santykių atmosfera – joje vyrauja bendravimo epizodiškumas, vienpusiškumas, emocinis nepakankamumas, emocinių ryšių nestabilumas. Tokia atmosfera trikdo vaikų elgseną, daro neigiamą įtaką kai kurių vaiko valios, emocinių bei moralinių savybių, formavimuisi, ypač savitvardai taip pat atsakingumui, pasitikėjimui kitais žmonėmis. Pasak mokslininkės, augantys nedarniose šeimose vaikai dažnai turi problemų mokykloje, bendraudami su mokytojais, bendraamžiais, pasižymi tokiais bruožais kaip nepareigingumas, nereiklumas sau, perdėtas ambicingumas, nesavikritiškumas.

Vaiko iš nedarnios šeimos socializacijai šeimoje neigiamos įtakos, pasak Vaitkevičiaus (1999), turi dažni žodiniai įžeidimai, žeminantys žmogiškąjį orumą (tai tinka ne tik vaikui, bet ir šeimos narių tarpusavio santykių kokybei). Vaikui gali būti įdiegti nekompetencijos, nereikšmingumo, nepilnavertiškumo jausmai, mažas savęs vertinimo lygis, tai žymiai sumažina vaiko socializacijos galimybes šeimoje.

Socialinės rizikos šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2003).

Socialinės rizikos šeimose dėl menko tėvų išprusimo, dorovinių vertybių nuosmukio, nesugebėjimo bei nepajėgumo prisitaikyti prie kintančių socialinių bei ekonominių sąlygų formuojamos ne savarankiškos bei harmoningos asmenybės, o savo jėgomis nepasitikintys, nesaugiai besijaučiantys individai (Indrašienė, 2005).

Pasak Liobikienės (2007), socialinės rizikos šeimos dažnai neturi pakankamai socialinių gebėjimų ir motyvacijos savarankiškai tvarkyti gyvenimą, todėl nesugeba auklėti savo vaikų, naudoja prieš psichologinę ar fizinę prievartą. Didelė dalis tėvų neturi pagrindinių žinių: kaip prižiūrėti, kaip išmokyti tvarkos, kaip padėti mokytis, kuo rengti, kokie yra vaikų vystymosi ir amžiaus tarpsnių ypatumai. Dažnai tėvai nemoka valdyti savo pykčio, nesusigauja jausmuose, turi asmeninių problemų.

Socialinės rizikos šeimose nesudaroma fizinė, emocinė ir psichologinė aplinka, reikalinga sveikam ir harmoningam vaiko vystymuisi. Tėvai dažnai yra abejingi vaikų problemoms, rūpesčiams, išgyvenimams, neužtikrinama tinkama jų priežiūra. Biologiniai tėvai dažnai apleidžia savo vaikus, nesirūpina jų auklėjimu, arba nežino kaip tai daryti (Liobikienė, 2007).

Socialinių problemų turinčios šeimos dažnai netinkamai rūpinasi savo vaikų ugdymu ir auklėjimu. Girtaujantys tėvai dažniausiai tiesiog apleidžia vaikus ir namus. Tuomet vaikų

auklėjimas įgyja negatyvių apraiškų: nenuoseklumo, menkos atsakomybės, asocialių vertybių ir poelgių. Tėvai tokiose šeimose neturi elementarių socialinių įgūdžių bendrauti su vaikais, nemoka spręsti iškilusių problemų, smurtauja prieš vaikus, o taip pat ir tarpusavyje (Bulotaitė, 1998).

Alkoholikų vaikai paprastai nežino ribos tarp teisingų, normalių, priimtinių dalykų gyvenime ir atvirksčiai. Taip atsitinka todėl, kad alkoholiu piktnaudžiaujantys jų tėvai paprastai neskiria laiko vaikams įdiegti vertybių ir normų skalės, nesistengia jų prideramai auklėti. Nerodydami gero pavyzdžio patys ir nemokydami vaikų, jie palieka šiuos pasimetusius ir nesuvokiančius elementariausių pavojų ir taisyklių gyvenime. Laiku neįdiegtos vertybės jiems tiesiog trukdo jaustis tvirtai ir pasitikėti savimi. Paprastai alkoholikų vaikai abejoja savo sprendimais, nemoka apginti nuomonės, greitai tampa sumišę dėl savo jausmų (National Institute ON Alcohol Abuse and Alcoholism, 2005).

Socialinės rizikos šeimose vaikai gali būti:

- Verčiami pasirinkti vieno iš konfliktuojančių tėvų pusę;
- Mokomi neigti realybę – kai tėvai neigia, kad tai, ką vaikas mato ir/ar jaučia, yra tiesa (pvz., mama teigia, kad girtas tėvas yra tik pavargęs, rėkianti mama – nepikta, o mylinti ir jos nereikia bijoti bei pan.);
- Ignoruojami, nevertinami, kritikuojami dėl to, ką jie galvoja ar jaučia;
- Perdėtai kontroliuojami ir/ arba globojami (tėvai nustato ypatingai griežtas sąlygas dėl laisvalaikio, draugų pasirinkimo, drabužių ir pan.);
- Emociškai atstumti;
- Atriboti nuo bendravimo su kitais šeimos nariais, nuo dalyvavimo bendruomeninėje veikloje;
- Skatinami vartoti alkoholį ar/ir narkotines medžiagas;
- Neprižiūrėti, alkani, purvini, neturintys priemonių ir galimybių lankyti mokyklą ir pan., tai yra netenkinami jų fiziniai ir dvasiniai poreikiai;
- Patiriantys fizinę prievartą- būti mušami, spardomi, deginami;
- Seksualiai tvirkinami (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2003).

Socialinės rizikos šeimose tėvai dažnai į vaikus žiūri kaip į savo nuosavybę, o vaikų auklėjimą tapatina vien su draudimais ir bausmėmis, tačiau toks požiūris į vaikus ir jų auklėjimą yra klaidingas ir atneša liūdnas pasekmes. Remiantis Abromaitienės (2008), Valicko (1997) darbais, galima išskirti netinkamo auklėjimo socialinės rizikos šeimose priežastis (žr.3 lent.).

Netinkamo auklėjimo socialinės rizikos šeimose priežastys

<i>Prastas šeimos mikroklimatas</i> – tai emocinis šaltumas abejingumas, vaiko dvasinių poreikių ignoravimas, kaltinimai dėl nemalonių įvykių, nesutarimai tarp tėvų ir vaikų
<i>Prievarta ir smurtas</i> – mušimas, žalojimas, žeminimas, izoliacija
<i>Netinkamas vaikų ugdymo šeimoje modelis</i> – nepakankamas dėmesys ir vaiko elgesio kontrolė, nesirūpinimas vaiko užimtumu, dvasiniu ar net materialiniu pasauliu, sveikata, tėvų valios primetimas, sprendžiant įvairias problemas, prieštaringas auklėjimas, kai vienas baudžia, o kitas glaudžia
<i>Tėvystės įgūdžių stoka</i> – tėvai neturi pakankamai gebėjimų auklėti ir ugdyti vaikus.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Abromaitienė (2008), Valickas (1997)

Kaip teigia Abromaitienė (2008), socialinės rizikos šeimos ir jų nariai išsiskiria neatsakingumu, nesugebėjimu prisitaikyti laikmetyje, nesijaučia kalti ir nesigaili dėl blogos vaikų priežiūros, dėl veiksmų, kurie sukelia žalą kitiems. Jie linkę kaltinti kitus, bet jokių būdų nesimokyti iš savo klaidų. Šiose šeimose, sprendžiant konfliktus, dominuoja jėgos kultas. Šioms šeimoms yra būdingas atmestinis požiūris į ateitį.

Konfliktiški santykiai, tėvų skryrybos, netinkamas auklėjimo būdas, šeimos narių nusikalstamas elgesys, alkoholio ar narkotikų vartojimas – visa tai didina galimybę vaikui patekti į rizikos grupę bei patirti žalą (Kvieskienė, 2003).

Šioms šeimoms būdingas yra nepakankamas dėmesys vaikui. Šis trūkumas pasireiškia tuo, kad tėvai neskiria pakankamai laiko savo vaikams, nesidomi jų veikla, interesais, nebendruoja ir nesirūpina jų poreikiais (Энгель, 2012).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės rizikos šeimos netinkamai rūpinasi savo vaikų ugdymu ir auklėjimu, neskiria jiems pakankamai dėmesio, tėvai dažnai yra abejingi vaikų problemoms, rūpesčiams ir išgyvenimams, vaikų auklėjimą dažnai tapatina vien su draudimais ir bausmėmis. Šiose šeimose tėvai dažnai neturi pakankamai gebėjimų auklėti ir ugdyti vaikus, todėl nesudaro jiems fizinės, emocinės ir psichologinės aplinkos, reikalingos sveikam ir harmoningam vystymuisi.

1.6 Socialinės rizikos šeimų socialinė izoliacija pagalbos teikimo kontekste

Šeima, kaip sistema yra kitų sistemų apsuptyje, todėl pagal žiedinio priežastingumo charakteristiką, pokyčiai pačioje sistemoje ir už sistemos ribų, veikia šeimą. Kondrotaitė (2006), teigia, kad ekonominiai pokyčiai visuomenėje paveikia daugelį jos sluoksnių, įskaitant ir socialinės rizikos šeimas, kurios patenka į socialinių įtampų laukus, patiria

socialinę atskirtį ir tampa užribio sluoksniu atstovėmis.

Socialinė atskirtis yra vienas iš labiausiai šeimą stigmatizuojančių veiksnių, kuris itin nepalankiai veikia jauniausių šeimos narių gyvenimus.

Fook nuomone (cit. Motiečienė, Naujanienė, 2011), socialinės rizikos šeimos dažnai jaučiasi izoliuotos, neturinčios galios, negebančios veikti socialinėje aplinkoje.

Dėl šeimoje egzistuojančių nesprenžiamų problemų, vyraujančios įtampos, kuri kartais slopinama smurtu, alkoholio vartojimu, sutrinka ne tik šeimos narių tarpusavio bendravimas, atsiranda įtampa ne tik šeimos viduje, bet ir aplinkoje. Pati socialinės rizikos šeima dėl vyraujančių problemų (skurdo, alkoholizmo) vengia bendrauti su artimiausia aplinka (kaimynais, kitais bendruomenės nariais), bijodama pasmerkimo, apkalbų, kita vertus - aplinka yra ne geranoriška, linkusi smerkti ir teisti, o ne geranoriškai padėti. Šiam požiūriui susiformuoti turi įtakos vertybių kaita, didele dalimi neigiamą požiūrį į tokias šeimas formuoja ir žiniasklaidos priemonės. Neturėdama palaikymo ir pagalbos iš aplinkos, šeima dar labiau užsidaro savo viduje, nusivilia (Liobikienė, 2007).

Neviltis yra dvasios būseną – tai gniuždantis bejėgiškumo jausmas, apimantis tada, kai nepavyksta įgyvendinti savo troškimų, kai norima, bet nepajėgiama pakeisti savo gyvenimo, kai nebematoma prasmės veikti, dirbti, kurti ar net gyventi. Nevilties slegiamam žmogui dažniausiai atrodo, kad jos priežastis – nepalankios, nepakeliamos, priešiškos aplinkybės, blogas artimųjų, bendradarbių, draugų elgesys ir t.t. (Kučinskas ir Kučinskienė, 2000).

Kaip teigia Liobikienė (2008), socialinės rizikos šeimos tarsi užstringa nuolatinėje chaoso būsenoje ir nesugeba lanksčiai ir adekvačiai reaguoti į pokyčius. Šioms šeimoms sunku pasikeisti dėl baimės, beviltiškumo ir bejėgiškumo jausmų, žemo savęs vertinimo, įgūdžių stokos, depresijos. Kartais pokyčių baimė yra daug stipresnė už norą keistis. Šioms šeimoms būdingas rigidiškumas ir įprastos būsenos gynimas.

Garsi šeimos psichoterapeutė Satir (2005) išskiria aštuonis keitimosi barjerus, kuriems esant pokyčiai vyksta labai sunkiai ir skausmingai arba visai nevyksta:

- Žema savivertė. Kai žmogus save žemai vertina ar visai nevertina, galvodamas, kad jis negali pasiekti, tai ko norėtą ar negali pasikeisti, ar neturi pakankamai teigiamų savybių, kad galėtų pasikeisti ar rizikuoti, jis net nepabando to daryti. Savo vertės pajautimą mažina negatyvus kriticismas iš aplinkos, patirtos nesėkmės, pastangos lygiuotis į kitų žmonių standartus.
- Alternatyvų nematymas: kai žmogus galvoja, kad nėra jokios išeities iš susidariusios situacijos dėl bejėgiškumo, informacijos trūkumo, negalėjimo apsispręsti ar nemėginimo spręsti problemų, jis negali keistis.
- Nežinojimas, ko iš tikrųjų nori. Pasimetimas, dėl pastoviai gaunamų

dvigubų/pranešimų,

vertybių konfliktas, gyvenimo tikslų neturėjimas ar nežinojimas, ką jis pats gali pasiekti taip pat stabdo keitimąsi. Tokie žmonės tarsi neturi savojo "Aš", jie seka paskui minią, bijodami išsiskirti.

- Esamos būsenos gynimas. Žmogus naudoja savo laiką ir energiją ginti esamai būsenai, tada jam nelieka laiko ir energijos keitimuisi. Jis tarsi bijo pažvelgti į pokyčių perspektyvą, bando pateisinti esamą situaciją, įvardindamas ją, kaip ne taip labai blogą ar kaip galimai dar blogesnę. Sukuriama argumentų sistema, leidžianti pasilikti toje pat būsenoje. Šią sistemą galima įvardinti: " taip, bet..."
- Baimė Pasikeitimo perspektyva gąsdina. Bijoma naujo, nepatirto, gąsdinančio. Kiekvienas pokytis savyje talpina ir augimo ir pasimetimo daigus ar nesėkmių galimybes, viltį ir skausmą. Žmonės, bijodami skausmo, vengia pokyčių, tu pačiu nepatiria ir pasiekimų.
- Kooperacijos trūkumas. Žmogus stengiasi pasiekti pokyčių vienas, nesidalindamas su kitais ir nesistengdamas prašyti pagalbos. Dėl patiriamų nesėkmių ir sunkumų dažnai linkęs kaltinti aplinkinius, dažnai jis lenktyniauja, vietoje kooperacijos. Be abejo, pokyčių jis gali pasiekti vienas, bet jie bus daug lėtesni.
- Perfekcionizmas. Žmogus ieško tobulo sprendimo ir nori tobulų pasiekimų bei būdų, kuriais jis galėtų ką nors keisti. Dažnai jis laikosi taisyklės: " arba viskas arba nieko" Tokiu būdu jam nelieka laiko pokyčiams nes arba tikslas nepakankamai tobulas arba būdai nepakankamai tobuli...
- Valios stoka- neturėjimas pakankamai ryžto ir valios pradėti ką nors keisti arba valios pritrūksta kantriam darbui, kuris reikalingas, siekiant pasikeitimų. Valios ir apsisprendimų stoka veda į tinginystę, pasidavimą pagundoms, nesikeitimą.

Socialinės rizikos šeimoms būdingas išmoktas bejėgiškumas, magiško mąstymo elementai ir stebuklo laukimas, nepasitikėjimas asmeniniu ir bendruomeniniu lygmeniu. Išsivystęs ir paplitęs gebėjimas pasirūpinti savimi, pažeidžiant įstatymus arba ieškant tik sau naudos – ši reiškinį R. Sztompka (2003, cit. Liobikienė, 2010) pavadino parazitiniu inovatyvumu.

Kartais socialinės rizikos šeimą labai slegia žema šeimos reputacija ir garbė. Tokioms šeimoms sunku padėti, nes jų ribos su išore gali būti ir labai rigidiškos - joms sunku priimti pagalbą, jos dažnai sako: „mums viskas gerai“, „mes susitvarkome patys“, „čia mūsų reikalas, kaip mums gyventi“, ir difuzinės - jos linkusios pasiduoti visiškam bejėgiškumui, kaltinti kitus, perduoti jiems atsakomybę už savo gyvenimą; šios šeimos dažnai sako: „nepadeda mokytojai, visi kalti, kalta valdžia, trūksta pinigų“ (Indrašienė, 2005).

Šeimos, turinčios su alkoholizmu susijusių problemų, dažniausiai yra atskirtyje: su jomis nenoriai bendrauja kaimynai, dažnai ir jos pačios, besistengdamos paslėpti alkoholizmo

problema, apriboja bendravimą su kitais. Jei šeimoje yra alkoholizmo problema, šeimos nariai stengiasi sumažinti įtampą, prisiimdami būdingus alkoholiko šeimos vaidmenis: herojaus, atpirkimo ožio, linksmuolio ar prarasto vaiko. Šie vaidmenys paslepia tikruosius jausmus; pyktį, gėdą, beviltiškumą, skausmą, jie padeda išgyventi (Bulotaitė, 1998).

Socialinės rizikos šeimose silpnai išvystyti socialiniai kontaktai, jos dažnai yra nepajėgios gauti palaikymo iš savo artimiausios aplinkos. Paprastai tokios šeimos būna izoliuotos, svetimos savo aplinkoje, jos retai kada gauna kitų palaikymą ar pastiprinimą. Jų aplinka yra nepajėgi suteikti šeimai adekvačios pagalbos, nes tai dažnai yra tokia kaimynystė, kur fiksuojamas didelis nusikalstamumas, piktnaudžiaujama alkoholiu ar kitais kvaišalais (Liobikienė, 2007). Pažvelgus į socialinės rizikos šeimos gyvenimo sąlygų aprašymą, galima užčiuopti, kad šios šeimos savo aplinkoje atsiduria tarsi pačiame pakraštyje, ribinėje situacijoje. Jos nebepritampa ir išsiskiria iš bendruomenės, yra izoliuojamos ar izoliuojasi ir nesugeba pasinaudoti viešais visuomenės resursais. Tuomet šeima patenka į socialinių įstaigų akiratį. Tačiau ir čia socialinės rizikos šeimai sunku gauti pagalbą dėl sudėtingo abipusio ryšio su socialinėmis institucijomis (Bulotaitė, 1998).

Dėl nepakankamų vidinių ir išorinių resursų, socialinės rizikos šeimos, pasak Liobikienės (2008), pačios dažniausiai nepajėgia išspręsti savo problemų, tačiau socialinis uždarumas neleidžia priimti joms siūlomos pagalbos (psichologo, psichoterapeuto, socialinio darbuotojo ir t.t.).

Šioms šeimoms dažnai būdinga nuostata, jog tai, kas vyksta jų šeimoje, yra tik jų reikalas, ir niekas joms negali padėti. Šių šeimų nariams patiems būna sunku priimti pagalbą, išdrįsti kalbėti apie tai, kas vyksta, nes nuostatos apie tai, kad viskas turi likti šeimos viduje, yra labai stiprios (Bulotaitė, 1998).

Socialinės rizikos šeimos dažnai savo nesėkmių priežastis sieja su įvairių valstybinių institucijų veikla (pvz., „Vyriausybė skiria per mažai pinigų pašalpoms, neskiria socialinio būsto“, „Vaikų teisių skyrius atėmė iš manęs vaikus“ ir pan.) ir yra neišmokę savo nesėkmių priežasčių ieškoti savo elgesyje, t.y. prisiimti už savo elgesį atsakomybę: „Man sunku pasirūpinti vaikais“, „Aš nežinau, kaip auklėti vaikus“.

Pilypaitė (cit. Liobikienė, 2010) teigia, kad socialinės rizikos šeimos dažnai jaučia stigmą dėl to, kad joms reikalinga parama ir dėl paramos gavimo pobūdžio – kad yra įtrauktos į socialinės rizikos šeimų apskaitą. Susidūrę su vaikų auklėjimo problemomis, socialinės rizikos šeimų tėvai dažnai jaučia bejėgiškumą, nežinodami, kaip jas reikėtų išspręsti, bijodami pripažinti, kad ne visada susidoroja su pareigomis, pateisina visuomenės ir institucijų lūkesčius.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės rizikos šeimos vengia bendrauti su artimiausia aplinka, bijo pasmerkimo, apkalbų, nepripažįsta problemų, kurių pačios dažniausiai nepajėgia išspręsti, jaučiasi nusivylę, tačiau nenori priimti joms siūlomos pagalbos.

2 skyrius. POZITYVIOS TĖVYSTĖS ĮGŪDŽIŲ FORMAVIMO GALIMYBIŲ SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMOSE TYRIMO REZULTATAI

2.1. Tyrimo metodologija ir eiga

Metodologiją galima nusakyti kaip teoriją, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą ir jo principus bei mokslinio tyrimo metodus ir techniką (Kardelis, 2002).

Kiekybinis tyrimas – tai struktūrizuotas, besiremiantis iš mokslinės problemos kylančia hipoteze, taikant matematinius analizės metodus tyrimo duomenims apdoroti, bei nagrinėjamam reiškiniui aprašyti (Žukauskienė, 2008).

Pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybėms socialinės rizikos šeimose atskleisti buvo pasirinktas kiekybinis tyrimas, nes šis tyrimas pranašus tuo, kad per trumpą laiką ir sąlyginai nedidelėmis sąnaudomis galima surinkti didelį kiekį informacijos. Paprastai tokie tyrimai naudojami, kai siekiama surinkti informaciją iš tam tikros populiacijos atsižvelgiant į tiriamojo reiškinio paplitimą, pasiskirstymą ir ryšius tarp kintamųjų (Kardelis, 2002).

Populiariausias ir plačiausiai taikomas kiekybinis tyrimo metodas yra apklausa. Apklausos metodas lengvai formalizuojamas – tai palengvina surinktų duomenų analizę (Žukauskienė, 2008). Šiame tyrime apklausai atlikti buvo pasirinktas anketinės apklausos metodas – būdas duomenims gauti pateikiant klausimų lapą, kurį pagal nurodytas taisykles užpildo klausiamasis (Tidikis, 2003). Anketa – klausimų, kuriuos apjungia tyrėjo siekimas ištirti kokį nors socialinį reiškinį ar procesą, visuma. Anketos autorius (sudarytojas) turi atsižvelgti į apklausiamųjų informuotumą apie tyrimo dalyką, jų kultūrinius ypatumus (bendravimo tradicijas, kalbos specifiką, patirtį) ir kt. (Kardelis, 2002). Remiantis mokslo šaltiniais (Karmaza (2009), Liobikienė (2009), Jonynienė (2010), Spanjaard (2008) ir kt.) buvo parengtas tyrimo instrumentas respondentų apklausos forma raštu – anketa (žr. 1 priedas). Ji sudaryta atsižvelgiant į tyrimo pobūdį ir būsimų respondentų grupę (Kėdaitis, 1999). Anketa sudaryta iš keturių pagrindinių dalių (žr. 4 lent.).

4 lentelė

Anketos struktūra

Pirmas blokas	Respondentų demografiniai duomenys
Antras blokas	Klausimai skirti išsiaiškinti vaikų auklėjimo situaciją socialinės rizikos šeimose
Trečias blokas	Klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti pagalbos pobūdį, sprendžiant su vaiko auklėjimu susijusius klausimus
Ketvirtas blokas	Klausimai skirti atskleisti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybes socialinės rizikos šeimose

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Karmaza (2009), Liobikienė (2009), Jonynienė (2010), Spanjaard (2008) ir kt.

Pagal klausimų pateikimo formą Kardelis (2002) išskiria keturis klausimų tipizavimo atvejus: atviri ir uždari, tiesioginiai ir netiesioginiai klausimai. Merkys (1995) analizuodamas klausimų tipus papildomai mini ir pusiau uždarų klausimų tipą. Anketą sudarė uždari klausimai, kur tiriamasis galėjo pasirinkti ir pažymėti jam priimtinausią atsakymo variantą, pusiau uždari klausimai kur tiriamasis galėjo įrašyti ir savo atsakymo variantą, ir vienas atviras klausimas. Klausimus stengtasi formuluoti taip, kad jų esmę suvoktų respondentai.

Atsakymai į kai kuriuos klausimus pateikiami Likert'o skalėje. t. y. respondentų buvo prašoma pažymėti teiginius, kurie, jų nuomone, geriausiai apibūdina reiškinį. *Likerto skalė* – matavimo instrumentas, padedantis nustatyti, koku laipsniu respondentas sutinka ar nesutinka su skalėje pateiktais teigiamais ar neigiamais objekto ar reiškinio vertinimais (Pranulis, 1998).

Kad apklausa būtų kokybiška, Merkys (1995) išskiria svarbius apklausos kokybės rodiklius: anketų grįžtamumo kvota, kuri turi būti didesnė nei 50%; anketų užpildymo baigtumo laipsnis, kuriose 30% ir daugiau klausimų likus be atsakymų, brokuojamos ir statistiškai neapdorojamos.

Tyrimo duomenų apdorojimas. Gauti tyrimo duomenys apdoroti atliekant statistinę duomenų analizę, naudojantis SPSS 15.0 programine įranga: tyrimo duomenų kiekybinė aprašomoji statistika; skaičiuotas Pearson Chi – kvadratas. Chi – kvadratu kriterijaus testo taikymas leidžia nustatyti reikšmingumo lygmenį. Kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$, laikoma, kad skirtumas statistiškai reikšmingas; kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$ – skirtumas esminis; kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,001$ – skirtumas labai ryškus; kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,0001$ – visiškas skirtumas. Kai reikšmingumo lygmuo $p > 0,05$, laikoma, kad skirtumai tarp dažnių yra statistiškai nereikšmingi (Bitinas, 1998). Šiame darbe duomenys, kurie neturėjo statistinio reikšmingumo nepateikiami.

Tyrimo imtis. Pranulis (1998) imtį apibrėžia kaip tyrimui atrinktą visumos dalį, kuri gali tinkamai ir pakankamai atstovauti visumai ir teikti reikalingą informaciją. Kad tyrimo duomenys būtų kuo reprezentatyvesni, buvo pasirinkta patogioji imtis. Tyrimui atlikti buvo pasirinkta 250 tėvų iš šeimų, kurios yra įtrauktos į Šiaulių miesto socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą. Apklausa buvo organizuojama visai generalinei aibei vienu etapu. Pasibaigus apklausai, buvo gautos užpildytos 209 anketos.

Tyrimo eiga:

I etapas. Mokslinės literatūros šaltinių analizė. Remiantis mokslinės literatūros šaltinių analize, išryškinti pozityvios tėvystės bruožai. Remiantis mokslo šaltiniais (Karmaza (2009), Liobikiene (2007, 2009), Jonynienė (2010), Spanjaard (2008) ir kt.) buvo parengtas tyrimo instrumentas respondentų apklausos forma raštu – anketa.

II etapas. Atlikta socialinės rizikos šeimų tėvų apklausa. Į klausimus tėvai atsakinėjo savo šeimos namuose. Atsakymams laikas nebuvo ribojamas. Respondentų anketavimas vyko 2013 m. balandžio mėnesį.

III etapas. Gauti duomenys apdoroti, susisteminti ir grafiškai pavaizduoti naudojant SPSS-PC 15.0 for Windows, Windows Microsoft Office Excel 2007 bei Windows Microsoft Office Word 2007 programas.

Tyrimo etika. Tyrimo dalyviams buvo suprantamai paaiškinti tyrimo tikslai ir rezultatai, akcentuojant dalyvavimo savanoriškumo, anonimiškumo principus, bei laisvą respondentų apsisprendimą dalyvauti tyrime.

2.2. Respondentų imties charakteristika

Kiekybiniame empiriniame tyrime, siekiant atskleisti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybes socialinės rizikos šeimose, buvo apklausti 209 (N=209) respondentai. Respondentų demografinių duomenų rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

Analizuojant tyrimo metu surinktus duomenis, matyti, kad didžioji dalis respondentų yra moterys (79,9%), o vyrai sudaro mažesnę respondentų dalį (20,1%). Tai gali būti dėsninga dėl kelių priežasčių. Viena iš priežasčių gali būti tai, kad į socialinės rizikos šeimų apskaitą, dėl netinkamos vaikų priežiūros, dažnai patenka išsituokę, nepilnos šeimos. Nuolat didėjant skyrybų skaičiui, daugėja vaikų gyvenančių su vienu iš tėvų, dažniausiai su motina. Kita priežastis gali, dėl kurios vyrų respondentų dalis yra mažesnė, gali būti tai, kad socialinės rizikos šeimų tėvai – vyrai mažiau domisi savo vaikais, šeimos problemomis.

Tyrimo dalyvavusių respondentų amžius įvairus: nuo 18 metų iki 46 metų ir daugiau. Daugiausiai tėvų yra 26-35 metų (37,3%) ir 36-45 metų (36,4%) amžiaus. Tad galima daryti išvadą, kad dauguma socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, tėvai yra jauno, darbingo, produktyvaus amžiaus grupei priklausantys žmonės.

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad didžioji dalis respondentų (37,7%) yra įgiję tik pagrindinį išsilavinimą. Nemaža dalis respondentų (21,1%) turi vidurinį, specialųjį vidurinį (15,3 %) ir profesinį (13,4 %) išsilavinimą. Yra nedidelė dalis (7,7%) tėvų, kurie turi tik pradinį išsilavinimą. Akcentuotina tai, kad mažiausiai respondentų yra įgyja aukštąjį išsilavinimą: aukštasis neuniversitetinis (2,9%) ir aukštasis universitetinis (1,9%). Galima daryti prielaidą, kad šeimos, kurių suaugusieji šeimos nariai (tėvai) turi aukštąjį išsilavinimą, lengviau prisitaiko prie gyvenimo permainų, daugiau dėmesio skiria savo vaikų priežiūrai ir auklėjimui, todėl rečiau patenka į socialinės rizikos šeimų apskaitą.

Iš tyrimo metu surinktų duomenų matyti, kad didesnioji dalis (56,9%) tyrime dalyvavusių respondentų yra iš nepilnų šeimų: išsituokusi/išsituokęs (20,6%), vieniša motina/vienišas tėvas (26,3%), našlė/našlys (10,0%). Analizuojant respondentų socialinę padėtį, galima pastebėti, kad didžioji dalis jų (46,4 %) yra bedarbiai. Nors dauguma tėvų yra darbingo, produktyvaus amžiaus, tačiau pastovų darbą turi tik ketvirtadalis (25,4%) tyrime dalyvavusių asmenų. Mažesnę dalį (20,1%) respondentų neturi pastovaus darbo, tačiau dirba atsitiktinius darbus. Kaip teigia Lazutka (2001), ilgai darbo neturinčių žmonių požiūris, elgesys ir vertybinės orientacijos kinta, ir ne teigiama linkme. Nedarbo ir lėšų stygiaus problemos tiesiogiai sąlygoja suaugusiųjų šeimos narių nusivylimą, nepasitikėjimą, todėl tokia šeima tampa nepajėgia tinkamai atlikti savo funkcijas, prižiūrėti ir auklėti vaikus. 5 lentelė

Respondentų demografinių duomenų rezultatai (N=209)

Demografinis blokas		N	%
Lytis	Moteris	167	79,9
	Vyras	42	20,1
Amžius	18-25 metai	32	15,3
	26-35 metai	78	37,3
	36-45 metai	76	36,4
	46 ir daugiau metų	23	11,0
Išsilavinimas	Pradinis (3-4 klasės)	16	7,7
	Pagrindinis (9-10 klasių)	79	37,7
	Vidurinis (11-12 klasių)	44	21,1
	Specialus vidurinis (profesinė mokykla)	32	15,3
	Profesinis	28	13,4
	Aukštasis neuniversitetinis (kolegija)	6	2,9
	Aukštasis universitetinis	4	1,9
Šeimyninė padėtis	Gyvena susituokę	39	18,7
	Santuoka neįregistruota	51	24,4
	Išsituokusi/išsituokęs	43	20,6
	Vieniša motina/vienišas tėvas	55	26,3
	Našlė/našlys	21	10,0
Socialinė padėtis	Yra bedarbė/bedarbis	97	46,4
	Turi pastovų darbą	53	25,4
	Dirba atsitiktinius darbus	42	20,1
	Kita	17	8,1
Nepilnamečių vaikų šeimoje skaičius	1 vaikas	98	46,9
	2 vaikai	72	34,4
	3 ir daugiau vaikų	39	18,7

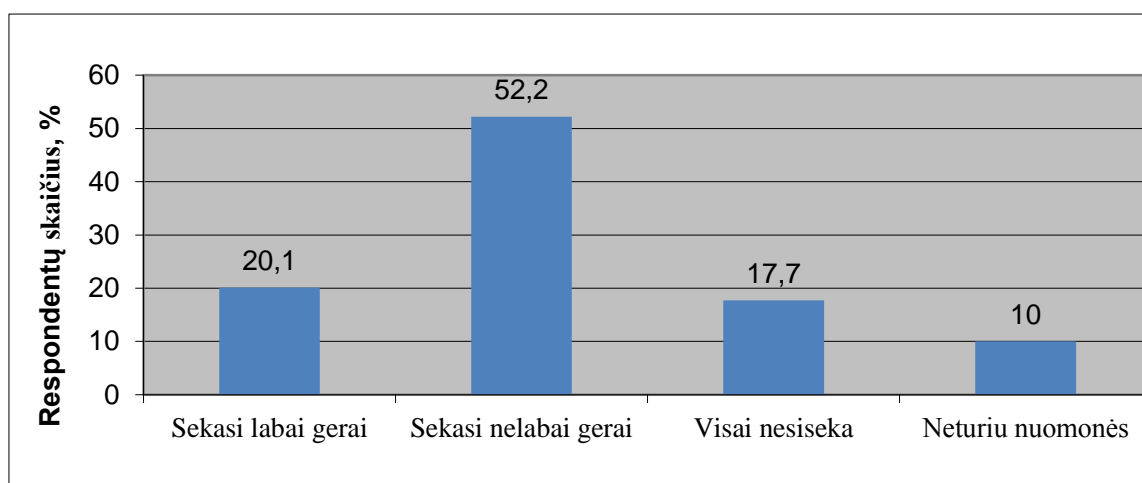
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis atliktos apklausos duomenimis.

Didžioji dalis respondentų (46,9 %), dalyvavusių tyrime, nurodė, kad jų šeimoje auga vienas nepilnametis vaikas. Mažesnė dalis respondentų (34,4%) augina po du nepilnamečius vaikus. Nors Lietuvoje daugiavaikė šeima, kurioje auga trys ir daugiau vaikų, dažnai yra prilyginama socialinės rizikos šeimai, atliktas tyrimas parodė, kad Šiaulių mieste tik nedidelę socialinės rizikos šeimų dalį (18,7%) sudaro šios šeimos.

2.3. Pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybių socialinės rizikos šeimose tyrimo rezultatai

2.3.1. Vaikų auklėjimo situacija socialinės rizikos šeimose

Šeima yra pirminis socializacijos lopšys, kuriame ugdomas vaikas. Bendravimas – tai dviejų ar daugiau žmonių tarpusavio sąveika, kurios metu perduodama informacija ir patenkinami emocinės šilumos, saugumo, saviraiškos ir kiti poreikiai. Kiekvienam vaikui bendravimas su tėvais yra labai svarbus. Tarpusavio santykiai, sukuriami tarp vaiko ir tėvų, toliau daro įtaką vaiko tarpusavio santykiams su kitais žmonėmis. Atviras, aiškus ir šiltas bendravimas su tėvais yra vienas iš veiksnių, skatinančių tinkamą vaikų elgesį (Bačienė, Kurienė, 2012) Tyrimo metu tėvams buvo pateiktas klausimas: kaip Jums sekasi bendrauti su savo vaiku,-ais? Ir pateikti keturi atsakymo variantai. Respondentų buvo prašoma pasirinkti vieną, labiausiai, jų nuomonę, atspindintį atsakymo variantą. Gauti tyrimo duomenys pateikiami 3 paveiksle.

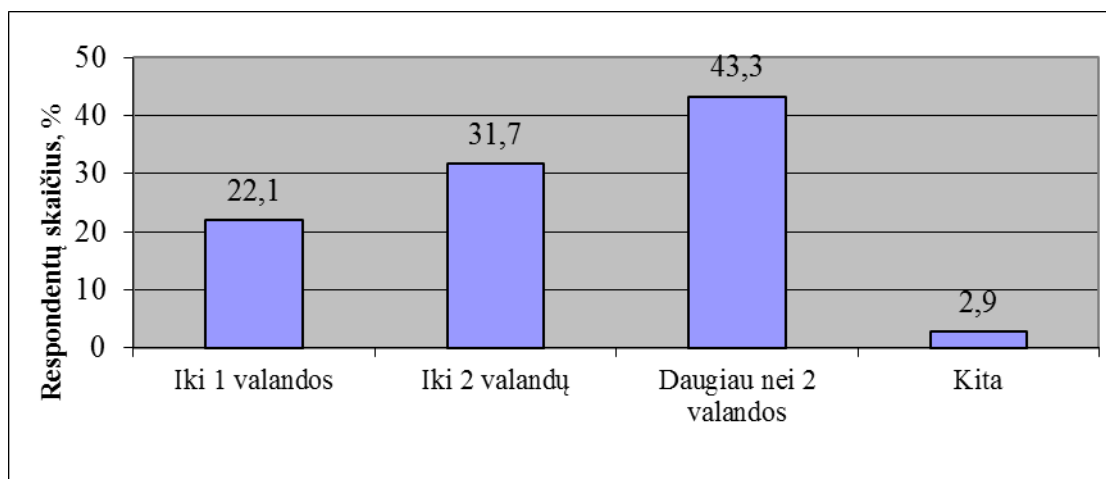
3 pav. Bendravimo su vaiku sėkmingumas (N=209), %

Iš paveiksle pateiktų tyrimo duomenų matyti, kad daugiau nei pusei tyrime dalyvavusių tėvų nelabai gerai sekasi bendrauti su savo vaiku, -ais. Beveik penktadalis apklaustųjų mano, kad

jiems su vaiku, -ais visiškai nesiseka bendrauti. Tik penktadaliui tėvų su vaiku, -ais bendrauti sekasi labai gerai.

Empiriniai tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialinės rizikos šeimose tėvams su vaiku, -ais nelabai gerai sekasi bendrauti, todėl galima daryti prielaidą, kad šiose šeimose nėra patenkinami vaikų bendravimo, emocinės šilumos ir kiti poreikiai. Norint išsiaiškinti priežastis dėl kurių atsiranda bendravimo su vaiku, -ais sunkumai, respondentų buvo prašoma nurodyti kiek laiko per dieną jie praleidžia su savo vaiku, -ais. Respondentams buvo pateikti trys atsakymo variantai ir prašoma pasirinkti vieną labiausiai tinkantį arba įrašyti savo variantą. Tyrimo duomenys pateikiami 4 paveiksle.

Beveik pusė tyrime dalyvavusių tėvų pažymėjo, kad su savo vaiku, -ais praleidžia daugiau nei dvi valandas per dieną. Daugiau nei trečdalis tėvų su vaiku, -ais per dieną praleidžia iki dviejų valandų. Apie penktadalį respondentų per dieną su savo vaiku, -ais praleidžia iki valandos. Pozityviam auklėjimui reikia laiko, kad tėvai ir vaikai galėtų būti kartu. Lyginant su Lietuvoje darytų tyrimų rezultatais, kurie parodė, kad tėvai savo vaikams per parą vidutiniškai skiria tik maždaug 7 minutes dėmesio, galima teigti jog socialinės rizikos šeimose tėvai kartu su savo vaikais per dieną praleidžia daug laiko.

4 pav. Laikas, praleidžiamas su vaiku/vaikais per dieną (N=209), %

Ugdymo sėkmė šeimoje priklauso nuo drauge su vaiku praleisto laiko ir jo pedagoginio turiningumo. Tai bendras darbas namų ūkio ruošoje, pažintinės iškylos ir atostogos, bendras šeimos tradicijų ir švenčių kūrimas, bendri žaidimai, kiti laisvalaikio praleidimo būdai drauge ir pan. (Lietuvos Respublikos Seimas, 2008). Kaip teigia Энгель (2012), bendra tėvų ir vaikų veikla leidžia tėvams perduoti vaikams savo patirtį, patenkinti vaikų emocinės šilumos, bendravimo poreikius, todėl labai svarbu yra, kad tėvai kartu su vaiku leistų laiką. Tačiau svarbu

yra netik bendravimo kiekybė, bet ir kokybė. Kokybišką bendravimą reikėtų vertinti ne pagal tai, kiek laiko tėvai praleidžia su vaiku, -ais, o pagal tai kas tuo metu vyksta tarp jų. Bendravimo sėkmę lemia noras ir pastangos suprasti kitą žmogų, domėjimasis juo ir skiriamas dėmesys jam, pastangos suprasti jį ir jo vidinį pasaulį, išgyvenimus. Kiekvienas vaikas trokšta su tėvais pasidalinti savo laimėjimais, nesėkmėmis. Stebėdami tėvus, dirbdami kartu su jais, vaikai taip pat išmoksta dirbti. Vaikas gauna tokias pareigas, kurias gali atlikti, kartu jos nėra vaikui ir per lengvos. Tai padeda vaikui užimti tinkamą padėtį šeimoje, jis mokomas dirbti ir būti atsakingu. Taip pat svarbu, kad tėvai kartu su vaiku leistų laiką. Bendra veikla leidžia tėvams perduoti savo patirtį. Labai naudingas abipusis pasidalijimas nuomonėmis, įspūdžiais. Per juos vaikas įgyja bendravimo patirties.

Tyrimo metu buvo svarbu sužinoti, kaip laiką su savo vaiku, -ais praleidžia socialinės rizikos šeimų tėvai. Respondentams buvo pateikti aštuoni teiginiai ir prašoma pasirinkti, jų nuomone, geriausiai atspindintį atsakymo variantą. Tyrimo duomenys pateikiami 6 lentelėje.

Lentelėje pateikti tyrimo rezultatai atskleidė, kad dažnai per praleidžiamą laiką kartu tėvai savo vaiką, -us auklėja ir bara. Dauguma tyrime dalyvavusių tėvų tik kartais su savo vaiku, -ais žiūri televizorių, eina kartu pasivaikščioti ar apsipirkti, užsiima vaiko mėgstama veikla, aptaria sėkmes ir nesėkmes, atlieka kartu buitines darbus, planuoja veiklą.

Vienas iš pozityvios tėvystės principų yra pozityvus įsitraukimas: geras ryšys (dėmesio skyrimas). Pozityvus įsitraukimas reiškia, kad tėvai vaikams skiria savo laiko ir kartu su jais planuoja ir atlieka įvairias veiklas (Spanjaard, 2008). Iš tyrimo rezultatų matyti, kad tik keletas socialinės rizikos šeimų tėvų labai dažnai su savo vaikais kartu atlieka buitines darbus, aptaria sėkmes ir nesėkmes, užsiima vaiko mėgstama veikla.

6 lentelė

Laiko su vaiku/vaikais praleidimo būdai (N=209), %

Eil. Nr.	Būdai	Vidurkis M*	Labai dažnai		Dažnai		Kartais		Niekada	
			N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Auklėju, baru	2,47	28	13,6	82	39,8	67	32,5	13,9	14,1
2.	Kartu žiūrime televizorių	2,49	37	17,9	57	27,5	88	42,5	25	12,1
3.	Einame kartu pasivaikščioti	2,81	12	5,8	55	26,6	101	48,8	39	18,8
4.	Einame kartu apsipirkti	2,91	8	3,9	50	24,4	100	48,8	47	22,9
5.	Užsiimame vaiko mėgstama veikla	3,05	5	2,4	37	17,9	108	52,2	57	27,5
6.	Aptariame sėkmes ir nesėkmes	3,15	3	1,5	32	15,6	102	49,8	68	33,2
7.	Kartu atliekame buitines darbus	3,17	2	1,0	38	18,4	88	42,7	78	37,9
8.	Kartu planuojame veiklą	3,25	3	1,5	28	13,6	89	43,2	86	41,7

Remiantis empirinio tyrimo duomenimis, galima daryti prielaidą, kad didžiąją laiko praleisto kartu su savo vaiku, -ais dalį socialinės rizikos šeimose tėvai nesigilina į jo dvasinį pasaulį, vaikas nesulaukia tinkamo dėmesio.

Pozityvi tėvystė akcentuoja, kad be galo svarbu išmokti pastebėti gerus vaiko elgesio momentus, jį už tai pagirti, pasakyti ką nors gero, paaiškinti, kokios naudos duoda geras elgesys ir paskatinti toliau taip elgtis (Braidokienė, Ignatovičienė, 2010). Paskatinimas – tai bendravimo būdas arba grįžtamas ryšys, kuris didina vaiko motyvaciją teigiamai elgtis. Už tinkamą poelgį vaikas, -ai gali būti apdovanojami. Dovanos gali būti materialios ir nematerialios, apdovanojimo forma gali būti – leisti vaikui, -ams daryti tai, ką jis mėgsta. Empirinio tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti kaip socialinės rizikos šeimose tėvai reaguoja į teigiamą vaiko, -ų elgesį. Respondentams buvo pateikti septyni teiginiai ir prašoma pasirinkti, jų nuomone, geriausiai atspindintį atsakymo variantą. Tyrimo duomenys pateikiami 7 lentelėje.

Gauti tyrimo duomenys atskleidė, kad, kai vaikas, -ai gerai elgiasi, dauguma tėvų dažnai jam leidžia mėgstamą veiklą (žaisti kompiuteriu, eiti į lauką ir t.t.) ir liepia visada gerai elgtis. Didelė dalis tėvų tik kartais ir nemažai tėvų dažnai vaiką, -us už teigiamą elgesį pagiria, pasako ką nors gero, paaiškina kokios naudos duoda geras elgesys ar apdovanoja (nuperka norimą daiktą). Tačiau iš tyrimo duomenų matyti, kad socialinės rizikos šeimose yra nemažai tėvų, kurie tiesiog nereaguoja į teigiamą vaiko elgesį, nieko jiems nesako, todėl galima daryti prielaidą, kad tokių tėvų vaikai gali pradėti jaustis šeimoje nemylimi, nepilnaverčiai, nesugebantys ką nors gerai padaryti.

7 lentelė

Reakcija į teigiamą vaiko/vaikų elgesį (N=209), %

Eil. Nr.	Reakcija	Vidurkis M*	Visada		Dažnai		Kartais		Niekada	
			N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Liepiu visada gerai elgtis	2,02	56	27,1	99	47,8	44	21,3	8	3,9
2.	Leidžiu mėgstamą veiklą (žaisti kompiuteriu, eiti į lauką ir t.t.)	2,35	18	8,7	110	53,1	68	32,9	11	5,3
3.	Pagiriu vaiką, -us	2,47	19	9,2	82	39,8	94	45,6	11	5,3
4.	Pasakau ką nors gero	2,52	16	7,7	77	37,2	104	50,2	10	4,8
5.	Paaiškinu kokios naudos duoda geras elgesys	2,74	9	4,4	68	33,2	96	46,8	32	15,6
6.	Apdovanoju (nuperku norimą daiktą)	3,06	4	1,9	33	15,9	117	56,5	53	25,6
7.	Nieko nesakau	3,16	4	2,1	19	9,7	113	57,9	59	30,3

Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialinės rizikos šeimose tėvai savo vaikus elgtis teigiamai dažniausiai skatina leisdami jiems mėgstamą veiklą, tačiau tik labai nedidelė dalis tėvų visada vaikų gerą elgesį skatina juos apdovanodami, paaiškindami kokios naudos duoda geras elgesys.

Tėvai dažnai į vaikus žiūri kaip į savo nuosavybę, o vaikų auklėjimą tapatina vien su draudimais ir bausmėmis. Bausmės (ypač jeigu jos dažnos) nepadedą vaikui išmokti tinkamo elgesio, išsiugdyti savikontrolės, savitvartos ir atsakomybės už savo elgesį. Bausmės sukelia vaikams įvairias baimes (tėvų, mokytojų, kitų autoritetų ir kt.), menkavertiškumo jausmą, savęs nuvertinimą, nepasitikėjimą savimi ir kitais, sukelia pasipriešinimą, pyktį, agresiją, keršto siekimą, neteisingumo jausmo išgyvenimą, nusivylimą, vaikas pasijunta atstumtas, nemylimas, todėl pozityvi tėvystė akcentuoja, jog būtina atsisakyti tradicijų, kur vyrauja baudžiamos priemonės auklėjant vaikus (Энгель, 2012). Empirinio tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti kaip socialinės rizikos šeimose tėvai reaguoja į netinkamą vaiko, -ų elgesį. Respondentams buvo pateikti aštuoni teiginiai ir prašoma pasirinkti, jų nuomone, geriausiai atspindintį atsakymo variantą. Tyrimo rezultatai pateikiami 8 lentelėje.

8 lentelė

Reakcija į netinkamą vaiko/vaikų elgesį (N=209), %

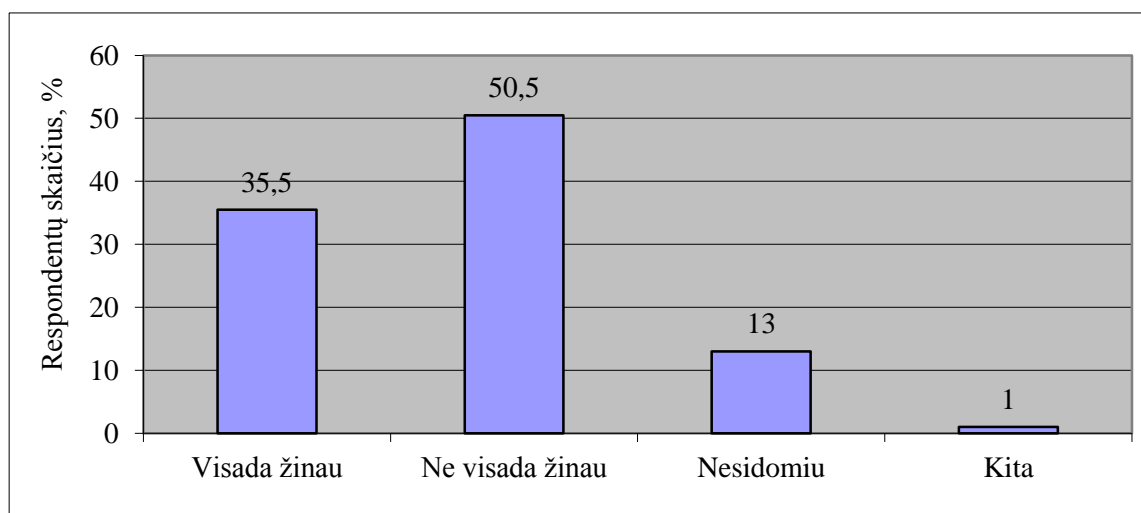
Eil. Nr.	Reakcija	Vidurkis M*	Visada		Dažnai		Kartais		Niekada	
			N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Rėkiu ir baru	2,50	33	16,0	68	33,0	74	35,9	31	15,0
2.	Grasinu bausmėmis	2,51	38	18,4	62	30,1	68	33,0	38	18,4
3.	Draudžiu mėgstamą veiklą (neleidžiu į lauką, žaisti kompiuteriu ir t.t.)	2,53	29	14,0	66	31,9	86	41,5	26	12,6
4.	Pasakau ką padarė negerai ir kaip turėtų elgtis	2,55	17	8,2	71	34,3	108	52,2	11	5,3
5.	Atimu mėgstamą daiktą (žaislą, telefoną ir t.t.)	2,57	34	16,4	52	25,1	90	43,5	31	15,0
6.	Aiškinuosi netinkamo elgesio priežastį	2,76	13	6,3	52	25,2	113	54,9	28	13,6
7.	Nekalbu su vaiku	3,19	3	1,5	29	14,4	96	47,8	73	36,3
8.	Auklėju diržu	3,47	2	1,0	7	3,4	90	43,5	108	52,2

Iš gautų ir lentelėje pateiktų tyrimo rezultatų matyti, kad tik nedidelė dalis socialinės rizikos šeimų tėvų visada, o didelė dalis kartais aiškinasi netinkamo elgesio priežastį, pasako vaikui, -ams ką jie padarė negerai ir kaip turėtų elgtis. Daug tėvų prisipažino, kad, reaguodami į vaiko, -ų netinkamą elgesį, rėkia ir bara juos, grasina jiems bausmėmis, draudžia mėgstamą veiklą ar atima mėgstamą daiktą (žaislą, telefoną ir t.t.). Beveik pusė respondentų nurodė, kad kartais, kai vaikas, -ai elgiasi netinkamai jie visai nekalba su jais. Svarbu pažymėti, kad nors didžioji dalis respondentų nurodė, kad niekada vaikų neauklėja diržu, tačiau beveik pusė tėvų prisipažino, kad kartais vaikus auklėja diržu.

Apžvelgus empirinio tyrimo duomenis, galima daryti prielaidą, kad socialinės rizikos šeimose tėvai dažnai yra linkę labai griežtai auklėti vaikus, yra autoritariški ar netgi taiko fizines bausmes - vaiko elgesys kartais koreguojamas jam sukeliant fizinį skausmą. Griežtas tėvų elgesys, fizinės bausmės, vaikų sumanymų atmetimas gali ugdyti jų nepasitenkinimą kitais ar savimi, agresyvumą ir t.t.

Kaip teigia Leliūgienė ir Juodeikaitė (2005), neprižiūrimi vaikai dažniau patenka į kritines situacijas, gali tapti avarijų aukomis, patirti traumas, dalyvauti žiauriuose eksperimentuose prieš kitus vaikus ir netgi patys prieš save. Šių vaikų elgesys dažnai neatitinka įprastų visuomenės normų ir dėl to jie išgyvena nuolatinę riziką. Moksliniuose šaltiniuose pabrėžiama, kad viena iš pozityvios tėvystės sričių yra vaiko, -ų stebėseną (prižiūra), kai tėvai žino, kur ir su kuo yra vaikas ir ką jis veikia laisvalaikio metu. Tyrimo metu tėvams buvo pateiktas klausimas: ar visada žinote kur Jūsų vaikas, -ai leidžia laisvalaikį? Respondentams buvo pateikti atsakymo variantai: „visada žinau“, „ne visada žinau“, „nesidomiu“ ir „kita“. Tyrimo rezultatai pateikiami 5 paveiksle.

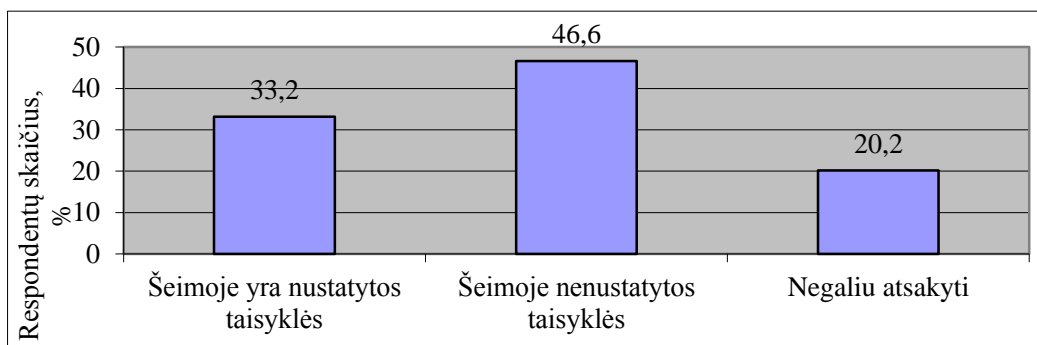

5 pav. Žinojimas, kur vaikas/vaikai leidžia laisvalaikį (N=209), %

Empirinio tyrimo duomenys atskleidžia, kad mažiau nei pusė socialinės rizikos šeimų tėvų visada žino kur jų vaikas, -ai leidžia laisvalaikį. Šiek tiek daugiau nei pusė tėvų ne visada žino kur jų vaikas, -ai leidžia laisvalaikį. Tačiau yra nedidelė dalis tėvų, kurie nesidomi savo vaiko, -ų laisvalaikiu. Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad socialinės rizikos šeimose tėvai neskiria tinkamo dėmesio vaikų laisvalaikiui, nežino kur, su kuo ir ką veikia jų vaikai, išėję iš namų. Laisvalaikį jų vaikai praleidžia pagal savo norus, polinkius, interesus, gebėjimus, todėl visiškai neprižiūra (tėvų dėmesio stoka) gali lemti netinkamą vaiko, -ų elgesį.

Auklėjant pozityviai yra svarbu sukurti ir išlaikyti teigiamą arba pozityvią ugdymo atmosferą. Tokios aplinkos pagrindas yra aiškiai nustatytos elgesio normos ir taisyklės, kurių vaikai sutinka laikytis. Laikydami šiuos taisyklių, vaikai jaučiasi saugesni ir motyvuoti klausyti,

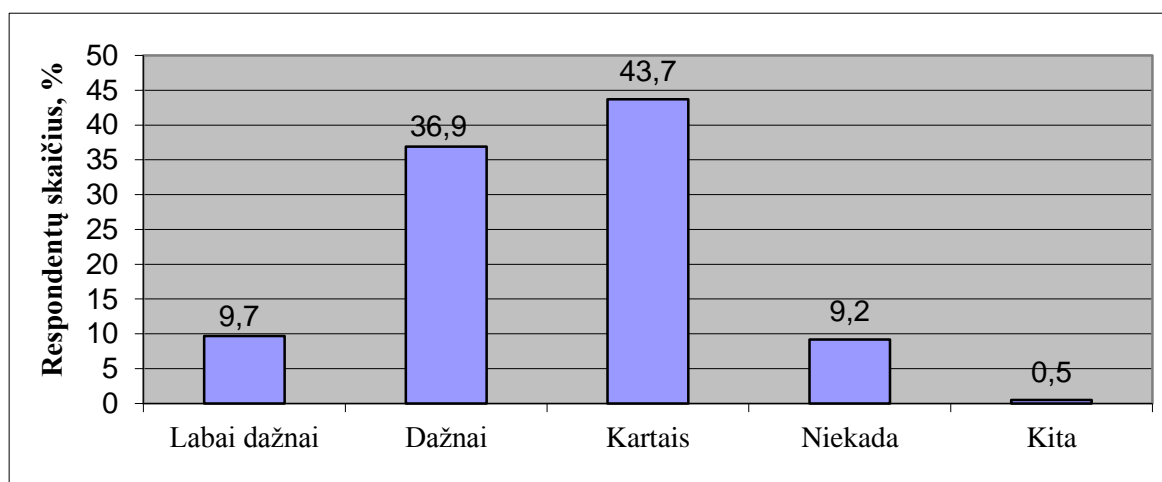
išmukti. O tėvams šios taisyklės leidžia būti nuosekliems vaikų auklėjimo atžvilgiu. Kaip teigia Kučinskienė (2009), taisyklės yra neatskiriama šeimos funkcionavimo dalis. Tiek kiekvienam šeimos nariui atskirai, tiek ir visai šeimai svarbu jas žinoti, suprasti, įsisąmoninti. Tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti ar socialinės rizikos šeimose yra nustatytos taisyklės. Respondentai galėjo pažymėti vieną iš trijų, jų nuomone, geriausiai atspindintį atsakymo variantą. Tyrimo duomenys pateikiami 6 paveiksle.

6 pav. Taisyklių šeimoje nustatymas (N=209), %

Empirinio tyrimo duomenys rodo, kad tik trečdalyje socialinės rizikos šeimų yra nustatytos taisyklės. Beveik pusė respondentų nurodė, kad jų šeimose nėra nustatytos taisyklės. Kadangi penktadalis respondentų negalėjo atsakyti į pateiktą klausimą, galima daryti prielaidą, kad jų šeimose taip pat nėra nustatytos taisyklės. Apžvelgus tyrimo rezultatus, galima manyti, kad aiškių, suprantamų ir visiems šeimos narių poreikiams pritaikytų elgesio taisyklių nebuvimas socialinės rizikos šeimoje gali sudaryti palankias sąlygas vaikui tapti priešišku, egocentrišku, neatsakingu, nepasitikinčiu, o kartais ir kerštingu.

Sekančiu anketos klausimu buvo siekiama išsiaiškinti ar dažnai socialinės rizikos šeimų tėvams iškyla sunkumų auklėjant ir ugdant vaikus. Respondentams buvo pateikti penki atsakymo variantai. Gauti tyrimo rezultatai pateikiami 7 paveiksle.

7 pav. Sunkumų auklėjant ir ugdant vaikus dažnumas (N=209), %

Iš gautų tyrimo duomenų matyti, kad tik labai maža dalis socialinės rizikos šeimų tėvų, nurodė, kad jiems visiškai neiškyla sunkumų auklėjant ir ugdant savo vaikus. Likusieji respondentai pripažino, kad jiems kartais, dažnai arba labai dažnai iškyla sunkumų auklėjant, ugdant savo vaikus. Apžvelgus respondentų atsakymus, galima daryti prielaidą, kad socialinės rizikos šeimose tėvams trūksta pozityvios tėvystės įgūdžių, jie nesugeba spręsti iškilusių problemų, todėl dažnai tokiose šeimose iškyla sunkumų auklėjant ir ugdant vaikus.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės rizikos šeimos nemažai laiko praleidžia kartu su savo vaikais, tačiau tėvai nesigilina į jų dvasinį pasaulį, vaikai nesulaukia tinkamo dėmesio, emocinės paramos. Tėvai dažniau baudžia vaikus už netinkamą elgesį, bet nesistengia aiškintis jo priežasčių. Socialinės rizikos šeimos neskiria daug dėmesio vaikų teigiamiems poelgiams, nelinkę vaikų skatinti, jie mano, kad vaikai visada turi gerai elgtis. Tėvai per mažai domisi vaikų laisvalaikiu, dažnai nežino kur ir su kuo vaikai jį leidžia. Socialinės rizikos šeimose trūksta pozityvaus ryšio tarp tėvų ir vaikų, nėra nustatytų taisyklių, todėl tėvams nesiseka bendrauti su savo vaikais, dažnai iškyla sunkumų juos auklėjant ir ugdant.

2.3.2. Pagalbos pobūdis, sprendžiant su vaiko auklėjimu susijusius klausimus

Auklėti vaiką šeimoje – tai tobulinti jo prigimtį, dorinti jo asmenybę, bendradarbiauti ir bendrauti su juo konstruktyviai, remiantis vertybėmis, tikslingai ugdymo požiūriu organizuoti savo ir vaikų – visos šeimos gyvenimą. Vaikų auklėjimas šeimoje yra visos šeimos reikalas (Bajoriūnas, 1997). Geras vaikų auklėjimas priklauso nuo tėvų dėmesio auklėjimui, jų turimų žinių reikiamų auklėjant ir ugdant vaikus. Tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti kas socialinės rizikos šeimoms dažniausiai padeda spręsti problemas susijusias su vaikų auklėjimu, kokių žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą labiausiai trūksta socialinės rizikos šeimų tėvams.

Iškilus sunkumams tėvai dažnai nėra tikri, ar tinkamai elgiasi su savo vaiku, -ais, todėl slegiami nemalonių minčių, jie ima ieškoti informacijos ir patarimų apie tai, kaip pagerinti šeimos tarpusavio santykius, bendravimo su vaikais įgūdžius (Nelsen, Lott, 2010). Pasak Jonynienės (2010), kai kurie tėvai pagalbą atranda, kalbėdamiesi su panašaus amžiaus vaikus auginančiais draugais ar kolegomis, skaitydami knygas ar žiūrėdami TV laidas. Siekiant išsiaiškinti kas dažniausiai socialinės rizikos šeimų tėvams dažniausiai padeda spręsti problemas, susijusias su vaikų auklėjimu, respondentams buvo pateikta vienuolika teiginių ir prašoma pažymėti, jų nuomone, labiausiai atitinkantį atsakymo variantą. Tyrimo duomenys pateikiami 9 lentelėje.

Iš tyrimo duomenų matyti, kad daugelis tėvų dažniausiai pagalbos kreipiasi į socialinį darbuotoją. Nemaža dalis tėvų, sprendžiant problemas, susijusias su vaikų auklėjimu, remiasi savo asmenine patirtimi. Daugiau kaip pusė tyrime dalyvavusių tėvų pagalbos kreipiasi į vaiko

klasės auklėtoją. Šiek tiek daugiau kaip ketvirtadalis tėvų niekada nesikreipia patarimų į savo tėvus ar senelius, tačiau likusioji dalis teigia, kad sprendžiant vaikų auklėjimo problemas jiems padeda tėvų, senelių patarimai. Beveik pusei tėvų, sprendžiant problemas, susijusias su vaikų auklėjimu, kartais padeda mokyklos socialinio pedagogo, kitų tėvų, šeimos gydytojo patarimai. Nors nemažai tėvų pažymėjo, kad jiems kartais padeda vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų patarimai, didelė dalis tėvų niekada nesikreipia patarimų į šiuos specialistus. Beveik pusė tėvų pripažino, kad niekada, sprendžiant problemas, susijusias su vaikų auklėjimu, nelanko psichologo konsultacijų, tačiau beveik trečdalis tėvų kartais kreipiasi pagalbos į psichologą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tik maždaug trečdalis socialinės rizikos šeimų tėvų informacijos apie vaikų auklėjimą ieško internete arba žiniasklaidoje. Daugiau kaip pusė tėvų pripažino, kad niekada, sprendžiant problemas, susijusias su vaikų auklėjimu, neieško informacijos internete ar žiniasklaidoje.

Apžvelgus gautus empirinio tyrimo rezultatus, galima daryti prielaidą, kad socialinės rizikos šeimų tėvai sprendžiant problemas, susijusias su vaikų auklėjimu, labiausiai pagalbos yra linkę kreiptis į socialinius darbuotojus, kurie teikia socialines paslaugas jų šeimoms. Tai kad didžioji dalis tėvų nėra linkę ieškoti informacijos apie vaikų auklėjimą internete ar žiniasklaidoje, parodo jog socialinės rizikos šeimos dažniausiai nesistengia išylančių problemų spręsti savarankiškai.

9 lentelė

Pagalba sprendžiant problemas, susijusias su vaikų auklėjimu (N=209), %

Eil. Nr.	Pagalba	Vidurkis M*	Visada		Dažnai		Kartais		Niekada	
			N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Socialinio darbuotojo patarimai	2,07	45	22,0	113	55,1	35	17,1	12	5,9
2.	Asmeninė patirtis	2,13	55	26,7	81	39,3	58	28,2	12	5,8
3.	Klasės auklėtojo patarimai	2,59	21	10,2	81	39,5	64	31,2	39	19,0
4.	Mano tėvų, senelių patarimai	2,62	30	14,6	64	31,1	67	32,5	45	21,8
5.	Mokyklos socialinio pedagogo patarimai	2,71	17	8,2	69	33,3	77	37,2	44	21,3
6.	Kitų tėvų patarimai	3,01	14	6,8	38	18,4	85	41,3	69	33,5
7.	Šeimos gydytojo patarimai	3,01	14	6,8	29	14,1	103	50,2	59	28,8
8.	Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų patarimai	3,17	7	3,4	26	12,6	97	47,1	76	36,9
9.	Psichologo konsultacijos	3,32	4	2,0	27	13,2	74	36,1	100	48,8
10.	Ieškau inf. internete, žiniasklaidoje	3,33	8	3,9	33	16,1	48	23,4	116	56,6

Kaip teigia Karmaza (2009), tam, kad įtvirtintume pozityvios tėvystės dermę tėvams, auginantiems vaikus, būtina atsižvelgti į daugelį punktų: tinkamai auklėti, prižiūrėti, rūpintis, apsaugoti savo vaiką, užtikrinti jo teises šeimoje, taip pat būti atsidavusiam ir kitiems šeimos nariams, o tam reikia nemažai žinių, patirties, taip pat ir vidinių paskatų. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti kokių žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą labiausiai trūksta socialinės rizikos šeimose. Respondentams buvo pateikti šeši teiginiai ir prašoma pažymėti labiausiai, jų nuomone, atitinkantį atsakymo variantą. Tyrimo rezultatai pateikiami 10 lentelėje.

Iš empirinio tyrimo duomenų matyti, kad didžioji dalis socialinės rizikos šeimų tėvų pripažįsta, kad jiems trūksta žinių apie konfliktų sprendimo būdus, tačiau ketvirtadalis tėvų mano, kad jie sugeba spręsti konfliktus. Nors beveik trečdalis respondentų mano, kad jie sugeba paskatinti vaiką, -us tinkamai elgtis, daugiau kaip pusė tėvų pripažįsta, kad jiems trūksta žinių apie tinkamo elgesio skatinimą. Daugiau kaip trečdalis tėvų mano, kad jiems visai netrūksta žinių apie tai, kaip nustatyti taisykles šeimoje, kaip drausminti vaiką, -us, kaip bendrauti su vaiku, -ais. Tačiau daugiau kaip pusė tėvų pripažįsta, kad šių žinių jiems trūksta. Daugumos respondentų pripažinimas, kad jiems trūksta žinių apie taisyklių nustatymą šeimoje, paaiškina kodėl tik nedidelėje dalyje tyrime dalyvavusių socialinės rizikos šeimų yra nustatytos taisyklės.

10 lentelė

Žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą trūkumas (N=209), %

Eil. Nr.	Trūkstamos žinios	Vidurkis M*	Labai trūksta		Trūksta		Visai netrūksta	
			N	%	N	%	N	%
1.	Kaip spręsti konfliktus	2,15	21	10,1	135	64,9	52	25,0
2.	Kaip paskatinti vaiką,-us tinkamai elgtis	2,16	26	12,5	122	58,7	60	28,8
3.	Kaip nustatyti taisykles šeimoje	2,21	25	12,0	114	54,8	69	33,2
4.	Kaip drausminti vaiką, -us	2,22	22	10,6	118	56,7	68	32,7
5.	Kaip bendrauti su vaiku,-ais	2,29	19	9,1	109	52,4	80	38,5

Auklėjant vaikus tėvams reikia įvairių gebėjimų: gebėjimo atidžiai klausyti, išsakyti savo pageidavimus, gebėjimo bendradarbiauti, ugdyti gyvenimiškus įgūdžius, mokyti kurti santykius ar mokyti lemti savąją socializaciją (Vosylienė, 2009). Tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti kokios temos apie vaikų auklėjimą ir ugdymą būtų svarbiausios socialinės rizikos šeimų tėvams. Respondentams buvo pateikta dešimt teiginių ir prašoma pasirinkti jų nuomone, atitinkantį atsakymą. Tyrimo rezultatai pateikti 11 lentelėje.

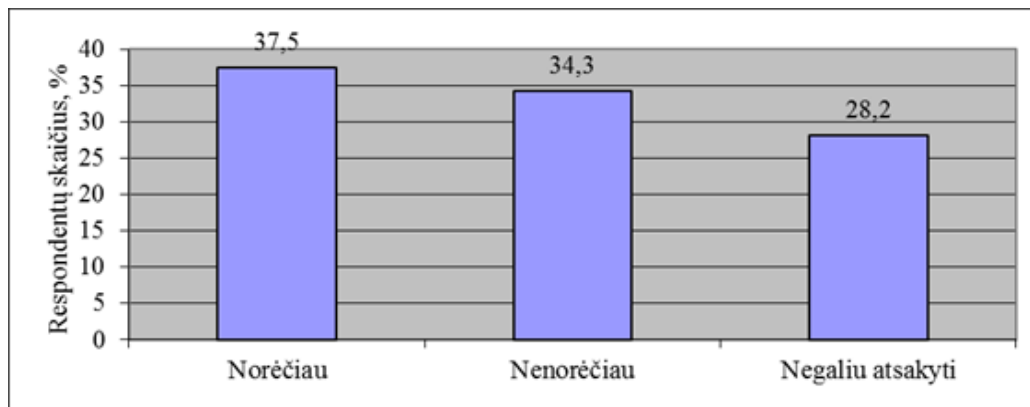
Iš tyrimo duomenų matyti, kad daugiau kaip pusė respondentų pažymėjo, kad jiems yra svarbios temos apie vaiko netinkamo elgesio valdymą, efektyvius vaikų auklėjimo ir ugdymo būdus, konfliktų sprendimą, apie vaiko teigiamo elgesio skatinimą, taisyklių ir ribų nustatymą šeimoje bei apie vaiko poreikius ir jų tenkinimą. Tik šiek tiek mažiau nei pusė respondentų nurodė, kad jiems yra svarbios temos apie vaiko atsakomybės ir savarankiškumo ugdymą, savo ir vaiko jausmų supratimą ir valdymą, bei tema apie vaiko raidą ir elgesį. Penktadalis tėvų nurodė, kad jiems labai svarbios yra temos apie efektyvius vaikų auklėjimo ir ugdymo būdus, bei apie vaiko atsakomybės ir savarankiškumo ugdymą. Beveik trečdalis tyrime dalyvavusių tėvų mano, kad žinios apie vaikų raidą ir elgesį nėra svarbios. Šiek tiek daugiau nei penktadalis respondentų mano, kad nėra svarbios temos apie vaiko teisingo elgesio skatinimą, savo ir vaiko jausmų supratimą ir valdymą bei apie vaiko poreikius ir jų tenkinimą. Iš tyrimo duomenų galima matyti, kad socialinės rizikos šeimose yra tėvų, kurie mano, kad jiems įvairios žinios apie vaikų auklėjimą ir ugdymą yra visiškai nesvarbios.

11 lentelė

Mokymų temų svarbumas (N=209), %

Eil. Nr.	Mokymų temos	Vidurkis M*	Labai svarbu		Svarbu		Nesvarbu		Visiškai nesvarbu	
			N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Vaiko netinkamo elgesio valdymas	2,20	36	17,6	120	58,5	20	9,8	29	14,1
2.	Efektyvūs vaikų auklėjimo ir ugdymo būdai	2,22	41	20,0	104	50,7	34	16,6	26	12,7
3.	Vaiko atsakomybės ir savarankiškumo ugdymas	2,26	41	20,0	99	48,3	36	17,6	29	14,1
4.	Šeimoje išskylančių konfliktų sprendimas	2,26	35	17,2	111	54,7	27	13,3	30	14,8
5.	Vaiko teisingo elgesio skatinimas	2,42	18	8,8	113	55,1	43	21,0	31	15,1
6.	Taisyklių ir ribų nustatymas šeimoje	2,43	20	9,8	113	55,4	35	17,2	36	17,6
7.	Savo ir vaiko jausmų supratimas ir valdymas	2,46	22	10,8	99	48,8	48	23,6	34	16,7
8.	Vaiko poreikiai ir jų tenkinimas	2,50	16	7,8	105	51,5	48	23,5	35	17,2
9.	Vaiko raida ir elgesys	2,54	20	9,8	89	43,4	61	29,8	35	17,1

Empirinio tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad didžioji dalis socialinės rizikos šeimų tėvų pripažįsta, kad jiems trūksta žinių ir įgūdžių sėkmingai auklėti, ugdyti savo vaikus, todėl buvo svarbu sužinoti ar jie norėtų įgyti daugiau žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą. Respondentams buvo pateiktas klausimas ir prašoma pasirinkti vieną iš trijų jiems labiausiai tinkantį atsakymo variantą. Tyrimo rezultatai pateikiami 8 paveiksle.

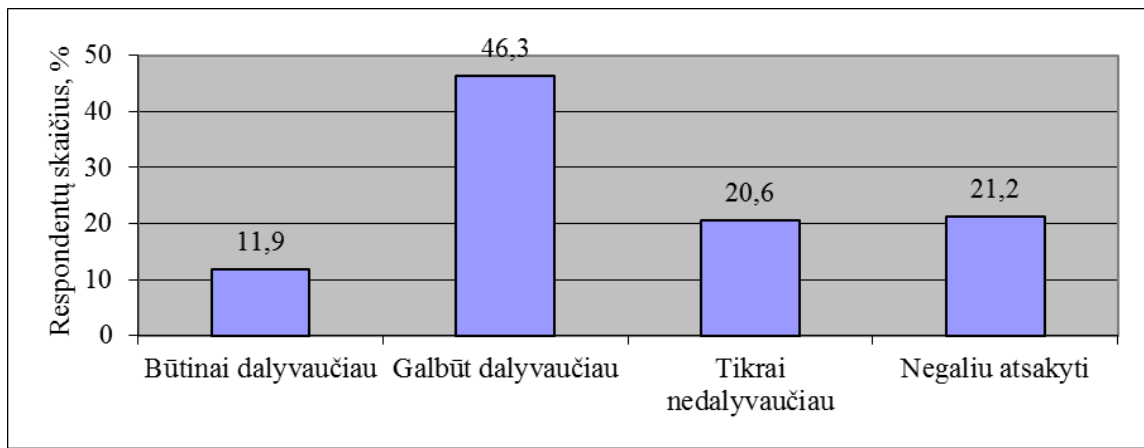
8 pav. Noras įgyti daugiau žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą (N=209), %

Gauti tyrimo duomenys rodo, kad skirtumas tarp norinčių ir nenorinčių įgyti daugiau žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą yra nedidelis. Tačiau yra beveik trečdalis tėvų, kurie į klausimą negalėjo atsakyti, todėl galima daryti prielaidą, kad vis dėlto didžioji dalis socialinės rizikos šeimų tėvų nėra suinteresuoti įgyti daugiau žinių reikalingų auklėjant ir ugdant vaikus. Apibendrinant galima teigti, kad susidūrę su sunkumais auklėjant vaikus socialinės rizikos šeimos nėra linkę savarankiškai spręsti problemų, pagalbos tikisi iš šalies, dažniausiai kreipiasi patarimų į socialinius darbuotojus. Yra tėvų, kurie galvoja, kad jie patys turi pakankamai žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą, tačiau didžioji dalis pripažįsta, kad šių žinių jiems trūksta, kad nežino kaip tinkamai pasielgti įvairiose situacijose. Nors dauguma socialinės rizikos šeimų supranta, kad tinkamam vaikų auklėjimui yra svarbios įvairios žinios apie vaiko raidą ir jo poreikius, elgesio koregavimą, konfliktų sprendimą ir t.t., tačiau tik maža dalis tėvų yra motyvuoti įgyti šių žinių.

2.3.3. Pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybės

Pozityvios tėvystės įgūdžių trūkumas Lietuvoje yra didelė problema. Pozityvi tėvystė nėra įgimta, ji išugdoma, tačiau tam turi būti stipri asmens motyvacija keistis (Liobikienė, 2009). Įvairios pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo programos suteikia tėvams galimybę tobulinti savo žinias ir įgūdžius juos dominančiose srityse bei leidžia su koordinatoriumi ar individualios programos vadovu analizuoti specifines šeimos problemas (Tully, 2007, cit. Jonynienė, 2010).

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti ar socialinės rizikos šeimų tėvai sutiktų dalyvauti pozityvios tėvystės įgūdžių mokymuose. Respondentams buvo pateikti keturi atsakymo variantai ir prašoma pažymėti, jų nuomone, labiausiai atitinkantį atsakymo variantą. Tyrimo duomenys pateikiami 9 paveiksle.

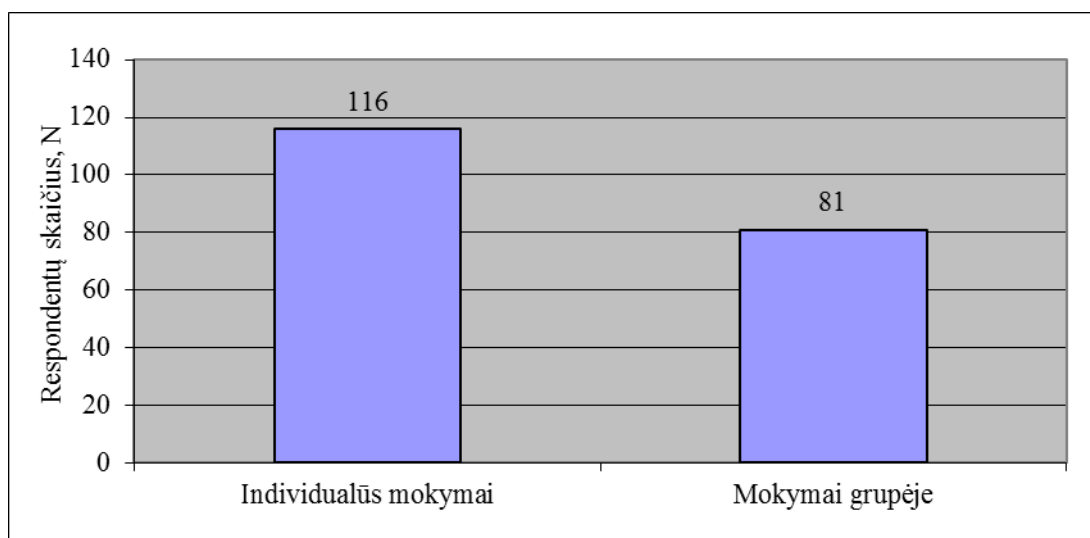

9 pav. Dalyvavimas tėvystės įgūdžių mokymuose (N=209), %

Empirinio tyrimo duomenys rodo, kad tik nedidelė dalis socialinės rizikos šeimų tėvų būtinai dalyvautų pozityvios tėvystės įgūdžių mokymuose. Beveik pusė respondentų nurodė, kad galbūt dalyvautų, tačiau penktadalis respondentų teigia, kad tikrai nedalyvautų pozityvios tėvystės įgūdžių mokymuose. Šiek tiek daugiau nei penktadalis respondentų negalėjo atsakyti į klausimą, todėl galima daryti prielaidą, kad jie nėra motyvuoti dalyvauti mokymuose.

Apžvelgus empirinio tyrimo duomenis, galima manyti, kad tik nedidelė dalis socialinės rizikos šeimų tėvų yra motyvuoti dalyvauti mokymuose.

Pagal Spanjaard (2008) pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo programos gali būti dviejų pobūdžių: individualus mokymas arba mokymas su kitais tėvais grupėje, todėl tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti koks mokymo metodas būtų priimtinausias socialinės rizikos šeimų tėvams. Respondentų buvo prašoma pažymėti, jų nuomone, labiausiai jiems tinkantį atsakymo variantą. Tyrimo duomenys pateikiami 10 paveiksle.

10 pav. Mokymų metodų priimtimumas (N=209)

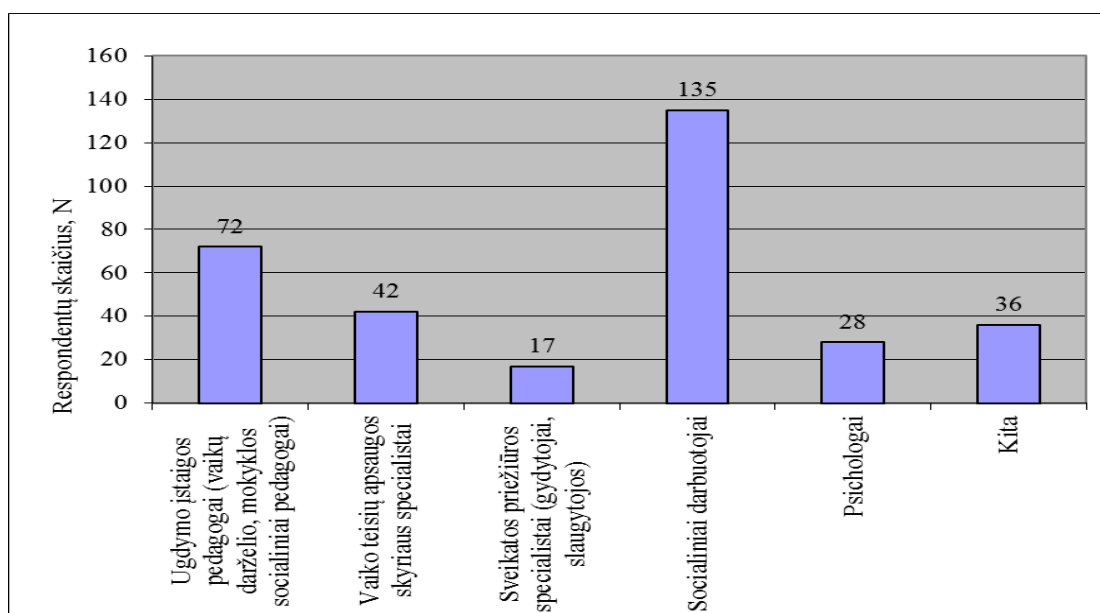

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad dauguma socialinės rizikos šeimų tėvų norėtų, kad pozityvios tėvystės įgūdžių būtų mokomi individualiai, tačiau taip pat didelė dalis tėvų sutiktų dalyvauti ir grupiniuose mokymuose. Dvylika tėvų į klausimą neatsakė.

Pozityvios tėvystės įgūdžių mokymo programas praktikoje organizuoja nevienodą išsilavinimą turintys ir įvairias profesijas įgiję specialistai: psichologai, socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai, šeimos gydytojai, vaiko teisių apsaugos specialistai. Kaip teigia Jonynienė (2010), gerokai sėkmingesnės tos programos, kurias įgyvendina vadovas, su programos dalyviais linkęs palaikyti šiltus, nuoširdžius santykius, kuris geba patraukliai pateikti svarbią informaciją, yra jautrus tėvų patyrimui ir pasižymi kitomis ryši su dalyviais stiprinančiomis savybėmis.

Šio tyrimo metu norėta išsiaiškinti kas, socialinės rizikos šeimų nuomone, turėtų organizuoti pozityvios tėvystės įgūdžių mokymus. Respondentams buvo pateikti šeši galimi atsakymo variantai ir prašoma pažymėti, jų nuomone, labiausiai atitinkančius variantus. Gauti duomenys pateikti 11 paveiksle.

Tyrimo duomenys rodo, kad, daugelio respondentų nuomone, pozityvios tėvystės įgūdžių mokymus socialinės rizikos šeimų tėvams turėtų organizuoti socialiniai darbuotojai. Nemažai tėvų galvoja, kad šiuos mokymus turėtų organizuoti ugdymo įstaigos pedagogai (vaikų darželio, mokyklos socialiniai pedagogai). Penktadalis respondentų sutiktų, kad pozityvios tėvystės įgūdžių juos mokytų vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai. Tik maža dalis tėvų mano, kad tokius mokymus turėtų organizuoti psichologai ar sveikatos priežiūros specialistai (gydytojai, slaugytojos). Buvo dalis tėvų, kurie pažymėjo atsakymą “kiti specialistai“, tačiau savo nuomonės neparašė.

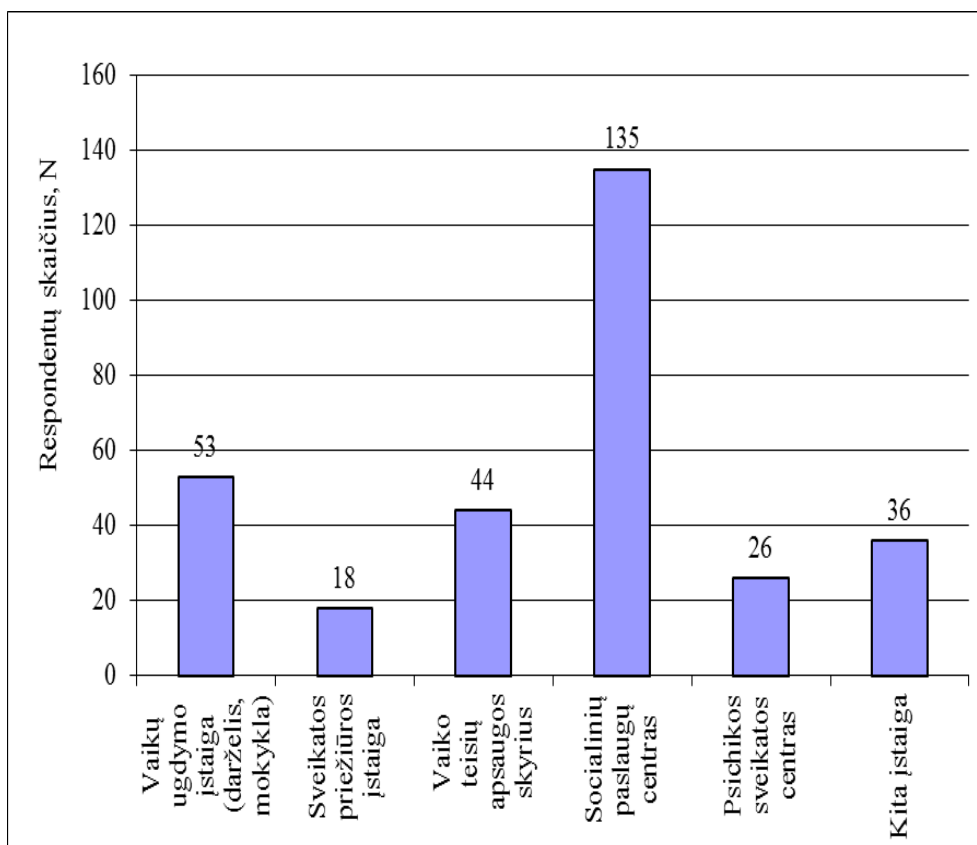

11 pav. Tėvystės įgūdžių mokymų organizatorius (N=209)

Pagal Lietuvoje galiojančius įstatymus šeimai, įtrauktai į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą, yra teikiamos socialinės paslaugos. Socialiniai darbuotojai lanko šias šeimą jų namuose, teikia joms informavimo, konsultavimo, atstovavimo, tarpininkavimo, krizių įveikimo pagalbos, socialinių įgūdžių ugdymo ir kitas paslaugas. Apibendrinant gautus rezultatus galima daryti prielaidą, kad socialinės rizikos šeimų tėvai labiausiai yra linkę bendrauti, pasitikėti socialiniais darbuotojais, kurie teikia jiems paslaugas, lankosi jų namuose, padeda nugalėti ar palengvinti gyvenimo sunkumus.

Empirinio tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti ir socialinės rizikos šeimų nuomonę apie tai, kur turėtų vykti pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai. Respondentams buvo pateikti šeši galimi atsakymo variantai ir prašoma pažymėti tinkamiausius jiems atsakymus. Gauti duomenys pateikti 12 paveiksle.

Tyrimo duomenys parodo, kad daugumos tėvų nuomone, pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai turėtų būti organizuojami socialinių paslaugų centre. Mažiausiai respondentų mano, kad mokymai turėtų vykti sveikatos priežiūros įstaigoje. Ketvirtadalis tėvų sutiktų, kad mokymai vyktų vaikų ugdymo įstaigoje. Mažiau nei ketvirtadalis tėvų mano, kad pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai turėtų vykti vaiko teisių apsaugos skyriuje. Buvo dalis tėvų, kurie pažymėjo atsakymą „kiti specialistai“, tačiau savo nuomonės neparašė.

12 pav. Tėvystės įgūdžių mokymų vieta (N=209)

Empirinio tyrimo metu buvo įdomu sužinoti socialinės rizikos šeimų nuomonę apie pozityvios tėvystės įgūdžių mokymų reikalingumą. Respondentams buvo pateiktas atviras klausimas, kuriuo buvo prašoma parašyti kam jų manymu yra reikalingi pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai. Šiuo klausimu surinkti duomenys apdoroti content analizės metodu. Išskirta kategorija („Pozityvios tėvystės mokymų naudos suvokimas“), subkategorijos apibūdinančios, respondentų nuomonę, apie pozityvios tėvystės įgūdžių mokymus (žr. 12 lentelę).

Pozityvios tėvystės mokymų naudos suvokimo kategorija apibūdinama šešiomis subkategorijomis: „žinios apie vaikų auklėjimą“, „bendravimas šeimoje“, „bendravimas su vaiku“, „bausmės už netinkamą elgesį“, „vaiko ateitis“, „vaiko poreikiai“.

Labiausiai socialinės rizikos šeimų tėvų akcentuojama nuomonė yra „žinios apie vaikų auklėjimą“(n=63), mažiau – bendravimas su vaiku“(n=33), „bendravimas šeimoje“(n=27). Beveik po lygiai pasiskirsto „vaiko poreikiai“(n=24) ir „bausmės už netinkamą elgesį“(23). Mažiausiai akcentuojama „vaiko ateitis“ (n=10).

Apibendrinus gautus tyrimo duomenis matome, kad, 30 procentų socialinės rizikos šeimų mano, kad pozityvios tėvystės mokymai padeda įgyti daugiau žinių apie vaikų auklėjimą. Tik 4,8 procento respondentų išvelgia tokių mokymų naudą jų vaiko ateičiai. Kita vertus subkategorijų „bendravimas šeimoje“, „bendravimas su vaiku“, „vaiko poreikiai“ duomenys rodo, kad apie 40 procentų socialinės rizikos šeimų pozityvios tėvystės mokymuose siekia įgyti konkrečių tėvystės įgūdžių ir gebėjimų.

12 lentelė

Pozityvios tėvystės įgūdžių mokymų reikalingumas (N=209)

Kategorija	Subkategorija	Skaičius (n)	Procentinė dalis	Iliustruojantys teiginiai
Pozityvios tėvystės mokymų naudos suvokimas	Žinios apie vaikų auklėjimą	63	30,14 %	Daugiau sužinoti apie vaikų auklėjimą
	Bendravimas šeimoje	27	12,92 %	Kad būtų geresni santykiai šeimoje
	Bendravimas su vaiku	33	15,79 %	Išmokti geriau bendrauti su vaiku
	Bausmės už netinkamą elgesį	23	11,00 %	Sužinoti kaip bausti vaikus, kai negerai elgiasi
	Vaiko ateitis	10	4,78 %	Kad užaugtų doras žmogus
	Vaiko poreikiai	24	11,48 %	Geriau suprasti ko vaikui reikia
	Nežino, neatsakė	29	13,88 %	Nežinau, negaliu atsakyti

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės rizikos šeimose yra tėvų, kurie nori lavinti savo tėvystės įgūdžius, įgyti daugiau žinių, reikalingų vaikų auklėjimui ir ugdymui, geresniems santykiams šeimoje, tačiau didžioji dalis tėvų nėra linkę aktyviai dalyvauti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo veiklose. Dauguma tėvų pabrėžė, kad jiems priimtinausi yra individualūs mokymai, todėl galima manyti, kad socialinės rizikos šeimos bijo pasmerkimo, apkalbų, nelinkę

pasitikėti, vengia savo problemomis, patirtimi dalintis su kitais tėvais. Didžiosios dalies socialinės rizikos šeimų nuomone, pozityvios tėvystės įgūdžių mokymus turėtų organizuoti socialiniai darbuotojai socialinių paslaugų centre, todėl galima daryti prielaidą, kad socialinės rizikos šeimos, labiausiai iš visų specialistų, pasitiki socialiniais darbuotojais, kurie teikia jiems socialines paslaugas, padeda nugalėti ar palengvinti gyvenimo sunkumus, adaptuotis visuomenėje. Pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai, socialinės rizikos šeimų nuomone, reikalingi tam, kad tėvai įgytų daugiau žinių apie vaikų auklėjimą, išmoktų pozityviai bendrauti su vaiku ir kitais šeimos nariais, geriau suprastų vaiko poreikius ir mokėtų reaguoti į netinkamą jo elgesį.

Siekiant išsamiau išsiaiškinti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybes socialinės rizikos šeimose, buvo tiriami respondentų demografinių charakteristikų ir tėvystės gebėjimų ryšiai. Statistiškai reikšmingi tyrimo duomenys pateikiami priedų lentelėse (žr. 2 pried. 1lent.; 3 pried. 2 lent.; 4 pried. 3 lent.).

Laiko praleidimo su vaikais būdai pagal respondentų amžių atskleidžia, kad visi trys kintamieji yra statistiškai reikšmingi. Matome, jog jaunesnio amžiaus grupės (18-25; 26-35 metų) kartu su vaikais pasivaikščioti eina dažniau, nei vyresnio amžiaus grupės, vyresnio amžiaus grupių įverčiai rodo, jog šioms amžiaus grupėms priklausantys respondentai su savo vaikais pasivaikščioti eina retai. Visose amžiaus grupėse, stebint antrojo kintamojo rezultatus (kartu planuojame veiklą), pastebima neigiama tendencija: šia veikla socialinės rizikos šeimose yra užsiimama retai, o 18-25 metų amžiaus grupėje, įvertis siekia 3,68, todėl galima teigti, kad didesnė šios grupės respondentų dalis visai neplanuoja veiklą kartu su savo vaikais. Tokia pati situacija yra susiklosčiusi ir su sėkmių bei nesėkmių aptarimu, visose amžiaus grupėse, tokie aptarinėjimai yra reti, o mažiausią susidomėjimą tokia veikla rodo 18-25 metų amžiaus respondentai.

Respondentų reakcija į teigiamą vaiko elgesį atskleidžia, jog visų amžiaus grupių apklaustieji teigiamą vaiko elgesį suvokia kaip natūralų dalyką ir dažniausiai jie tiesiog primena savo vaikams, kad jie visada turi gerai elgtis. Dažniausiai, už gerą elgesį, vaikams yra leidžiama užsiimti jų mėgstama veikla, tokia reakcija yra retesnė tarp 18-25 metų amžiaus grupės respondentų. Įverčiai rodo, jog respondentai yra linkę labiau kartais, negu dažnai, paaiškinti savo vaikams kokios naudos duoda teigiamas elgesys, šių paaiškinimų vietą užima paliepimai taip elgtis visada, vaikui dažniausiai leidžiama užsiimti jam patinkančia veikla.

Reakcijos į netinkamą vaikų elgesį įverčiai rodo, kad 18-25 metų ir 46 metų ir vyresni respondentai, reaguodami į netinkamą vaikų elgesį labiausiai yra linkę tiesiog rėkti ir barti savo vaikus. Svarbu paminėti, kad polinkis tiesiog rėkti ir barti vaikus senstant stiprėja, matome, jog 18-25 metų amžiaus grupės respondentai tokį būdą renkasi labiau kartais, negu dažnai, o 46 metų ir vyresni respondentai šitaip elgiasi dažnai. Jauniausios ir vyriausios grupės respondentai yra

mažiausiai linkę aiškintis netinkamo elgesio priežastis, jie taip pat rečiausiai aiškina vaikui, ką jis padarė negerai ir kaip turėtų elgtis. Pastebima, kad 26-35 metų ir 36-45 metų amžiaus grupių respondentai yra labiau linkę užsiimti tokiais aiškinimais, negu tiesiog rekti ir barti savo vaikus, tačiau skirtumas tarp įverčių nėra labai didelis, 36-45 metų amžiaus grupės atveju, galima teigti, kad šie du reakcijos būdai yra naudojami taip pat dažnai. 36-45 amžiaus grupės respondentai yra labiausiai linkę išsiaiškinti netinkamo savo vaikų elgesio priežastis, tačiau taip jie elgiasi labiau retai, nei dažnai.

Vertinant išorinės pagalbos, susijusios su vaikų auklėjimu svarbą, matome, jog mažiausią įtaką tokia pagalba daro 18-25 metų amžiaus respondentams, o tarp visų amžiaus grupių rečiausiai atsižvelgiama į klasės auklėtojo patarimus, didžiausias dėmesys kreipiamas į mokyklos socialinio pedagogo pastabas, tiesa, ir šios pastabos yra įvertinamos labiau kartais, negu dažnai.

Atsakinėdami į klausimą ar jiems trūksta žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą, visų amžiaus grupių respondentai atsakė, jog šių žinių jiems trūksta, pastebima, jog labiausiai savo turimomis žiniomis pasitiki 18-25 metų respondentai.

Vertinant respondentų išsilavinimo ir jų su vaikais praleidžiamo laiko ryšį matome, kad didėjant respondentų išsilavinimo lygiui, jie su vaikais praleidžia daugiau laiko. Daugiausiai laiko savo vaikams skiria vidurinį išsilavinimą įgiję respondentai. Tačiau pastebima, kad specialųjį vidurinį ir profesinį išsilavinimą įgiję respondentai su savo vaikais praleidžia mažiau laiko, nei vidurinį išsilavinimą turintys respondentai. Tačiau net ir vidurinį išsilavinimą turintys respondentai tik kartais planuoja veiklą su savo vaikais, labiau kartais, negu dažnai kartu atlieka buitines darbus, aptaria sėkmes ir nesėkmes.

Vertinant išsilavinimo ir reakcijos į teigiamą vaikų elgesį ryšį, taip pat pastebima, kad didėjant išsilavinimui, respondentai dažniau reaguoja į teigiamą vaikų elgesį. Tačiau ir vėl pastebima, kad specialųjį vidurinį išsilavinimą turintys respondentai, lyginant su vidurinį išsilavinimą turinčiais respondентаis, rečiau aiškina savo vaikams kokios naudos duoda geras elgesys, juos giria. Įverčių vertės leidžia teigti, kad respondentai yra labiau linkę reaguoti į teigiamą vaikų elgesį nei leisti laiką kartu su savo vaikais. Specialųjį vidurinį išsilavinimą turintys asmenys labiausiai reaguoja į netinkamą vaikų elgesį ir dažniausiai grasina bausmėmis, atima mėgstamus savo vaikų daiktus, rečiausiai savo vaikus baudžia ir bausmėmis grasina pradinį išsilavinimą turintys asmenys.

Vertinant respondentų požiūrį į išorinę pagalbą sprendžiant problemas susijusias su vaikų auklėjimu matome, kad didžiausias dėmesys kreipiamas į socialinių darbuotojų teikiamą pagalbą, respondentai mažiausiai linkę patys ieškoti informacijos internete, žiniasklaidoje, pradinį išsilavinimą turintys respondentai niekada neieško tokios informacijos internete ir žiniasklaidoje. Psichologo konsultacijos, kaip galima pagalba sprendžiant vaikų auklėjimo

klausimus taip pat yra naudojamos retai. Ir vėl galima stebėti, kaip didėjant respondentų išsilavinimui dėmesys į išorinę pagalbą yra kreipiamas dažniau.

Vertinant respondentų požiūrį į turimas vaikų auklėjimo ir ugdymo žinias nustatyta, kad geriausiai apie savo turimas žinias galvoja pradinį išsilavinimą turintys respondentai. Tai paaiškina, kodėl jie yra mažiausiai linkę ieškoti pagalbos sprendžiant problemas susijusias su vaikų auklėjimu. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tyrimo duomenis, kurie rodo, jog pradinį išsilavinimą turintys asmenys nei vienos iš mokymų temų nelaiko svarbia, visi jų atsakymų įvertiniai yra didesni už 3 – visas mokymų temas jie laiko nesvarbiomis, todėl galima teigti, kad ir patys mokymai šią grupę menkai domina. Kitos respondentų grupės mano, kad jiems labiau trūksta, arba trūksta vaikų auklėjimo ir ugdymo žinių, mokymų temos jiems yra labiau svarbios, negu nesvarbios ir svarbios. Išsiskiria tik profesinį išsilavinimą turinčių respondentų duomenys. Šį išsilavinimą turintys respondentai labiau nesvarbiomis, negu svarbiomis, mokymų temomis laiko taisyklių ir ribų nustatymą šeimoje ir vaiko teisingo elgesio skatinimą.

Vertinant pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo kintamųjų ir respondentų pasiskirstymo pagal turimų nepilnamečių vaikų skaičių ryšius matome, jog didėjant vaikų skaičiui šeimoje respondentai yra dažniau linkę auklėti ir barti savo vaikus. Pastebima, jog didėjant vaikų skaičiui respondentai juos rečiau giria, tačiau dažniau leidžia vaikams užsiimti mėgstama veikla. Didesnis vaikų skaičius skatina respondentus dažniau reaguoti į netinkamą vaikų elgesį. Didėjant šeimoje augančių vaikų skaičiui ant jų yra dažniau reikiama, draudžiama užsiimti mėgstama veikla, atimami mėgstami daiktai, grasinama bausmėmis. Sprendžiant problemas susijusias su vaikų auklėjimu respondentai dažniau remiasi savo asmenine patirtimi, o Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų pagalba naudojama retai.

Analizuojant pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybes pagal respondentų amžiaus grupes, turimą nepilnamečių vaikų skaičių šeimoje ir išsilavinimą nuatatyti statistiškai reikšmingi rezultatai, kurie leidžia tikėtis sėkmingo pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo.

2.4. Tyrimo apibendrinimas

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės rizikos šeimų tėvai nesigilina į vaikų dvasinį pasaulį, vaikai nesulaukia tinkamo dėmesio, emocinės paramos. Tėvai linkę vaikus bausti už netinkamą elgesį, bet nesistengia aiškintis jo priežasčių. Socialinės rizikos šeimos neskiria daug dėmesio vaikų teigiamiems poelgiams, nelinkę vaikų skatinti, jie mano, kad vaikai tiesiog visada turi gerai elgtis. Tėvai per mažai domisi vaikų laisvalaikiu, dažnai nežino kur ir su kuo vaikai jį leidžia. Socialinės rizikos šeimose nėra nustatytų taisyklių, trūksta pozityvaus ryšio tarp tėvų ir vaikų, todėl tėvams nesiseka bendrauti su savo vaikais, dažnai iškyla sunkumų juos auklėjant ir ugdant.

Socialinės rizikos šeimos, labiausiai pasitiki socialiniais darbuotojais, kurie teikia jiems socialines paslaugas, padeda nugalėti ar palengvinti gyvenimo sunkumus, adaptuotis visuomenėje. Duguma socialinės rizikos šeimų tėvų norėtų, kad pozityvios tėvystės įgūdžių būtų mokomi individualiai, nes jie nėra linkę atverti savo problemas, dalintis patirtimi su kitais.

Aibendrinant kiekybinio tyrimo rezultatus, galima teigti, jog socialinės rizikos šeimų tėvams auklėjant vaikus trūksta pozityvios tėvystės įgūdžių, tačiau dauguma jų nėra linkę dalyvauti tėvystės įgūdžių formavimo veiklose.

Iškelta hipotezė, kad socialinės rizikos šeimų nariai (tėvai ir motinos) nėra suinteresuoti aktyviai dalyvauti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo veiklose, pasitvirtino.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad pozityvioji tėvystė, tai tėvų ir vaikų draugiškas tarpusavio bendravimas, abipusė pagarba, nesmurtinis konfliktų sprendimas, kuomet tėvai pirmenybę teikia ne bausmėms už netinkamą elgesį, o tinkamo vaiko elgesio skatinimui.
2. Socialinės rizikos šeima, tai šeima, kurioje dėl vidinių ir išorinių resursų stokos neatitinka savo paskirties ir nevisiškai vykdo savo funkcijas, yra nevisavertiškumo būsenos.
3. Socialinės rizikos šeimos dažnai neturi pakankamai tėvystės gebėjimų, todėl nesugeba auklėti savo vaikų, neužtikrina jiems tinkamos priežiūros, nesudaro fizinės, emocinės ir psichologinės aplinkos, reikalingos sveikam ir harmoningam vaiko vystymuisi.
4. Socialinės rizikos šeimų tėvams priimtinausi yra individualūs pozityvios tėvystės gebėjimų mokymai, kuriuos organizuoja socialiniai darbuotojai.
5. Socialinės rizikos šeimų nariai (tėvai ir motinos) nėra suinteresuoti aktyviai dalyvauti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo veiklose.

Rekomendacijos

Mokslininkams, tyrėjams:

- Pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybės socialinės rizikos šeimose galėtų būti dažnesnis tyrimų objektas Lietuvoje.
- Verta svarstyti ir plėtoti idėją apie pozityvios tėvystės įgūdžių mokymą, kuriant mokymų programas vyresniųjų klasių mokiniams bendrojo lavinimo mokyklose, profesinio mokymo įstaigose, aukštosiose mokyklose, vaikų globos įstaigose.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai:

- Rekomenduojama daugiau remti įstaigas, teikiančias socialines paslaugas, kuriose galėtų būti organizuojami pozityvios tėvystės įgūdžių mokymai socialinės rizikos šeimoms.
- Organizuoti daugiau teorinių ir praktinių kvalifikacijos kėlimo seminarų tema „Pozityvios tėvystė ugdymas“ specialistams, dirbantiems su socialinės rizikos šeimomis.

Literatūra

1. Abromaitienė, L. (2008). *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: KTU.
2. Andrašūnienė, M. (2007). *Socialinio darbo terminų žodynelis*. Metodinė priemonė. Vilnius.
3. Aramavičiūtė, V. (1975). *Vaikas ir šeima*. Kaunas.
4. Augis, R. ir kt. (Red.) (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla
5. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara.
6. Bagdonavičius, J., Senkus, V. (2008). *Šeimos sociologija*. Testų klausimai ir atsakymai. Vilnius.
7. Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
8. Blėdienė, A. (2008). *Lietuvos gyventojai ir šeima per 18 atkūrimo Nepriklausomybės metų*. Kaunas: Lututė.
9. Breidokienė, R., Ignatovičienė, S. (2009). *Pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo metodinės rekomendacijos*. Vilnius.
10. Bulotaitė, L. (1998). *Priklausomybių psichologiniai aspektai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
11. Bulotaitė, L. (2008). *Vaikų psichologinis konsultavimas*. Vilnius.
12. Dumbliauskas, V. (1999). *Sociologija*. Mokymo priemonė. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
13. Durrant, J.E. (2007). Positive Discipline. What it is and how to do it. <http://www.endcorporalpunishment.org/pages/pdfs/PositiveDisciplineManual.pdf> (žiūrėta 2013-04-29)
14. Europos Tarybos Ministrų Komitetas. (2006). Rekomendacija Rec (2006) 19 valstybėms narėms dėl pozityvaus vaikų auklėjimo strategijos. <http://www.coe.int/t/dg3/children/corporalpunishment/pdf/LithuanianQuestionAnswers.pdf> (žiūrėta 2013-04-20).
15. Johnson, C. (2004). *Socialinio darbo praktika*. Bendrasis požiūris. Vilnius.
16. Guščinkienė, J., Kondrotaitė, G. (2006). Socialinės rizikos šeimų problemos: Pagėgių savivaldybės atvejo studija. *Socialinis darbas: mokslo darbai*, 5 (2), 15-23.
17. Gray, J. (2008). *Vaikai kilę iš dangaus*. Vilnius: Alma litera.
18. Ignatovič, E., Panaradaitė, G. (2011). *Pozityvios tėvystės ABC*. Vilnius.
19. Indrašienė, V. (2004). *Socialinio ugdymo technologijos: mokomoji knyga*. Vilnius:

- Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
20. Jonynienė, J. (2010). Tėvystės įgūdžių lavinimo programų efektyvumo veiksmų apžvalga. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*, 5, 119-137.
  21. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa, 1993
  22. Juodeikaitė, A., Leliūgienė, I. (2005). Socialinės aprėpties, kaip socialinės atskirties, alternatyvos metodologiniai aspektai. *Socialinis darbas*, 4 (2), 42-49.
  23. Jungtinių Tautų Organizacija. (1989). Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Preambulė. http://www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/113.htm, (žiūrėta 2013-04-25).
  24. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
  25. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas.
  26. Karmaza, E. (2004). Vaiko raida. http://www.avieniuolis.anyksciai.lm.lt/files/Fiziniu%20bausmiu%20poveikis%20E_%20Karmaza%202009-05-15.pdf. (žiūrėta 2013-04-28)
  27. Karmaza, E. (2004). Vaiko raida. <http://lt.scribd.com/doc/95979803/E-Karmaza-Vaiko-Raida>. (žiūrėta 2013-04-28)
  28. Kėdaitis, R. (1999). *Rinkos statistiniai tyrimai: raida ir tendencijos*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
  29. Kondrotaitė, G. (2006). Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija. *Filosofija. Sociologija*, 4, 55-60.
  30. Kozlovas, A.A., Malik, L. S., Firsovas, M.V., et.al. (2007). *Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas (tarptautinis projektas)*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
  31. Kučinskas, V., Kučinskienė, R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje: teoriniai aspektai*. Klaipėda.
  32. Kučinskienė, R. (2009). Šeimos taisyklės. Aš ir psichologija, 3. <http://www.asirpsichologija.lt/index.php?seimos-taisykles&category=7&id=125>(žiūrėta 2013-05-09).
  33. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
  34. Lazutka, R. (2001). Pajamos, vartojimas ir skurdas. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber
  35. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
  36. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
  37. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.

38. Leod, S. A. (2011). Albert Bandura - Social Learning Theory - Simply Psychology. <http://www.simplypsychology.org/bandura.html>. (žiūrėta 2013-05-06).
39. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2007-2008 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas. Vilnius. <http://www.socmin.lt/index.php?-138554>(žiūrėta 2013-04-10).
40. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2004). Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos. *Valstybės Žinios*, 2004.01.17, Nr. 9 (Publ. Nr.: 254).
41. Lietuvos respublikos Seimas. (2008). Valstybinė šeimos politikos koncepcija. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=407460. (žiūrėta 2013-04-10).
42. Liobikienė, T. N. (2007). Socialinis darbas su šeimomis ir pagalbos vaikui organizavimo ypatumai.
43. Liobikienė, N.T. (2010). Kaip padėti vaikams, augantiems alkoholizmu sergančioje šeimoje? *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 5 (1), 75-84.
44. Liobikienė, N.T. (2009). Sisteminės pozityvios tėvystės raiškos ir ugdymo perspektyvos. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 4 (2), 107-123.
45. Liobikienė, N.T. (2008). *Krizių intervencija*. Kaunas: VDU.
46. Litvinienė, J. (2002). *Šeima - vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla
47. Merkys, G. (1995). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
48. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: AB Aušra
49. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
50. Motiečienė, R., Naujanienė, R. (2011). Socialinių paslaugų sistemos dalyvių, socialinių darbuotojų ir klientų patirties kritinė refleksija. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 7 (1), 9-29.
51. National Institute ON Alcohol Abuse and Alcoholism. (2005). Module 10J: Alcohol and theFamily.<http://pubs.niaaa.nih.gov/publications/Social/Module10JFamilies/Module10J.html> (žiūrėta 2013-04-28).
52. Nelsen, J. (2006). *Positive Discipline*. Random House Publishing Group.
53. Nelsen, J., Lott, J., Glenn, S. (1999). *Positive Discipline A to Z: 1001 Solutions to Everyday Parenting Problems*. Crown Publishing Group.
54. Pėžaitė, R., Brazienė, R. (2004). Deviacinių reiškinių Lietuvos kaime teoriniai aspektai. http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2004/Pletra/Pezaitė_Raimonda.htm. (žiūrėta 2013-05-02).

55. Pivorienė, J., Miliauskienė, V. (2006). Rizikos grupei priklausančių paauglių ir jų tėvų tarpusavio santykių ypatumai. *Socialinis darbas*. 5(1), 96-107.
56. Pranulis, V. (1998). *Marketingo tyrimai*. Vilnius : Kronta.
57. Sakalauskas, G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
58. Satir, V. (2005). *Daugybė tavo veidų: pirmas žingsnis, kad būtum mylimas*. Vilnius: Vaga.
59. Sahlberg, P. (2005) Kaip suprantamas mokymasis. <http://www.mtp.smm.lt/dokumentai/InformacijaSvietimui/KonferencijuMedziaga/200505Sahlberg.doc> (žiūrėta 2013-05-04).
60. Spanjaard, H. (2008). *KOFA-Manual: Handbuch für die kompetenzorientierte Arbeit mit Familien*.
61. Spanjaard, H. (2008). Tėvystės gebėjimų ugdymas. Spanjaard, H., Krooi, H., Blažaitė, J. (Red.). (2008). *Vaiko teisių apsauga bendruomenėje. Praktiniai patarimai darbui su vaikais ir tėvais bei tarpžinybiniam bendradarbiavimui*. (p. 78 – 101). Vilnius: Vitanika.
62. Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos: monografija*. Vilnius: LTA.
63. Vaitkevičius, J. (1999). *Šeima kaip socialinio tyrimo objektas. Socialinis ugdymas: straipsnių rinkinys*. Vilnius.
64. Vaitkevičiūtė, V. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius.
65. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. (2012). 2011 metų veiklos ataskaita. <http://www.vaikoteises.lt/media/file/2011patigalutine.pdf> (žiūrėta 2013-04-15).
66. Vyšniauskytė-Rimkienė, J.T. N. Liobikienė. (2010). *Gebėjimai socialinio darbo praktikoje (Vaikų socialinių gebėjimų bei tėvystės įgūdžių lavinimas)*. Mokomoji knyga. Kaunas: VDU.
67. Vosylienė, E. (2009). *Socioedukacinis darbas su vaiku*. Mokomoji knyga. Vilnius: Baltos lankos
68. Zoja, L. (2006). *Tėvas: istorinė, psichologinė ir kultūrinė perspektyva*. Vilnius: UAB Ciklonas.
69. Žukauskienė, R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius.
70. Энгель, С. (2012). *5 принципов позитивного воспитания. Как растут детей XXI веке*. <http://mam-manager.ru/wp-content/uploads/2012/04/Мини-книга-5-принципов-ПВ-2012.pdf> (žiūrėta 2013-05-12).

Summary

In the work theoretical positive parenting and families at social risk socialization analysis is performed.

The hypothesis that social risk family members (fathers and mothers) are not interested in active participation in the positive parenting skills building activities is set.

Questionnaire survey method was conducted with the aim to reveal the formation of positive parenting opportunities for social risk families. Statistical () data analysis was carried out.

The study involved 209 members from disadvantaged families (fathers and mothers).

The empirical part analyses the parenting situation in the social risk families, nature of assistance in dealing with child rearing issues, positive parenting skills development opportunities.

The main conclusions of the research:

1. The literature revealed that positive parenting is friendly mutual communication between the parents and the children, mutual respect and non-violent conflict resolution, when parents prefer not punishment for bad behaviour, but promotion of proper conduct in the child.

2. Disadvantaged family is the family which due to lack of internal and external resources fails to fully carry out its functions and has status of inferiority.

3. Disadvantaged families often lack parental skills, so they fail to educate their children, do not provide adequate care, do not create physical, emotional, and psychological environment necessary for healthy and harmonious development of the child.

4. For the parents in the disadvantaged families most acceptable are individual positive parenting skills training, organized by social workers.

5. Social risk family members (fathers and mothers) are not interested in active participation in positive parenting skills building activities.

Key words: positive parenting, positive parenting skills, social risk family.

PRIEDAI

Gerb. Respondente!

Šiaulių universiteto Socialinės pedagogikos magistro studijų studentė siekia išsiaiškinti pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo galimybes socialinės rizikos šeimose. Jūsų atsakymai į klausimus yra ypač svarbūs. Gauti atsakymai padės organizuojant mokymus tėvams, parenkant temas mokymams.

Anketa yra ANONIMINĖ, todėl nei vardo, nei pavardės nurodyti nereikia. Tikiuosi, kad Jūsų nuoširdūs atsakymai padės gauti objektyvius tyrimo rezultatus. Atsakymus pažymėti nesunku: tinkamiausią Jums atsakymą pažymėkite „X“, kur prašoma – įrašykite atsakymą.

Jūsų lytis:

- moteris
- vyras

Kiek Jums metų?

(įrašykite) .....

Jūsų išsilavinimas:

- Pradinis (3-4 klasės)
- Pagrindinis (9-10 klasių)
- Vidurinis (11-12 klasių)
- Specialus vidurinis (profesinė mokykla)
- Profesinis
- Aukštasis neuniversitetinis (kolegija)
- Aukštasis universitetinis (akademija, universitetas)
- Kita

Jūsų šeimyninė padėtis:

- Gyvenate susituokę
- Santuoka neregistruota
- Išsituokusi/išsituokęs
- Vieniša motina/tėvas
- Našlė/našlys
- Kita

Jūsų socialinė padėtis:

- Esu bedarbė,-is
- Turiu pastovų darbą
- Dirbu atsitiktinius darbus
- Kita (įrašykite).....

Kiek nepilnamečių vaikų Jūsų šeimoje?

- 1 vaikas
- 2 vaikai
- 3 ir daugiau vaikų

Kaip Jums sekasi bendrauti su vaiku, -ais?

- Sekasi labai gerai
- Sekasi ne labai gerai
- Visai nesiseka
- Neturiu nuomonės

Kiek laiko dažniausiai per dieną praleidžiate su savo vaiku, -ais?

- Iki 1 valandos
- Iki 2 valandų
- Daugiau nei 2 valandas
- Kita (*įrašykite*).....

Pažymėkite, kaip dažniausiai praleidžiate laiką su savo vaiku, -ais?

Nr.	Laiko praleidimo būdai	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Niekada
1.	Einame kartu pasivaikščioti				
2.	Einame kartu apsipirkti				
3.	Kartu atliekame buitines darbus				
4.	Kartu žiūrime televizorių				
5.	Kartu planuojame veiklą				
6.	Užsiimame vaiko mėgstama veikla				
7.	Aptariame sėkmes ir nesėkmes				
8.	Auklėju, baru				
9.	Kita (<i>įrašykite</i>)				

Pažymėkite, kaip reaguojate į teigiamą vaiko, -ų poelgį.

Nr.	Reakcijos į teigiamą poelgį	Visada	Dažnai	Kartais	Niekada
1.	Pagiriu vaiką, -us				
2.	Leidžiu mėgstamą veiklą (žaisti kompiuteriu, eiti į lauką ir t.t.)				
3.	Apdovanoju (nuperku norimą daiktą)				
4.	Paaiškinu kokios naudos duoda geras elgesys				
5.	Pasakau ką nors gero				
6.	Liepiu visada gerai elgtis				
7.	Nieko nesakau				
8.	Kita (<i>įrašykite</i>)				

Pažymėkite, kaip reaguojate į vaiko, -ų netinkamą elgesį.

Nr.	Reakcijos į netinkamą elgesį	Visada	Dažnai	Kartais	Niekada
1.	Rėkiu ir baru				
2.	Auklėju diržu				
3.	Draudžiu mėgstamą veiklą (neleidžiu į lauką, žaisti kompiuteriu ir t.t.)				
4.	Atimu mėgstamą daiktą (žaislą, telefoną ir t.t.)				
5.	Grasinu bausmėmis				
6.	Aiškinuosi netinkamo elgesio priežastį				
7.	Pasakau ką padarė negerai ir kaip turėtų elgtis				
8.	Nekalbu su vaiku				
9.	Kita (<i>įrašykite</i>)				

Ar visada žinote kur Jūsų vaikas, -ai leidžia laisvalaikį?

- Visada žinau
- Ne visada žinau
- Nesidomiu
- Kita

Ar Jūsų šeimoje yra nustatytos taisyklės?

- Šeimoje yra nustatytos taisyklės
- Šeimoje nenustatytos taisyklės
- Negaliu atsakyti

Ar dažnai Jums iškyla sunkumų auklėjant, ugdant vaikus?

- Labai dažnai
- Dažnai
- Kartais
- Niekada
- Kita

Pažymėkite, kas Jums dažniausiai padeda spręsti problemas, susijusias su vaikų auklėjimu.

Nr.	Dažniausia pagalba	Visada	Dažnai	Retai	Niekada
1.	Asmeninė patirtis				
2.	Mano tėvų, senelių patarimai				
3.	Kitų tėvų patarimai				
4.	Šeimos gydytojo patarimai				
5.	Mokyklos socialinio pedagogo patarimai				
6.	Klasės auklėtojo patarimai				
7.	Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų patarimai				
8.	Socialinio darbuotojo patarimai				
9.	Psichologo konsultacijos				
10.	Ieškau informacijos internete, žiniasklaidoje				
11.	Kita (<i>įrašykite</i>)				

Pažymėkite, kokių žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą Jums labiausiai trūksta.

Nr.	Trūkstamos žinios	Labai trūksta	Trūksta	Visai netrūksta
1.	Kaip spręsti konfliktus			
2.	Kaip paskatinti vaiką,-us tinkamai elgtis			
3.	Kaip drausminti vaiką, -us			
4.	Kaip bendrauti su vaiku, -ais			
5.	Kaip nustatyti taisykles šeimoje			
6.	Kitos informacijos (<i>įrašykite</i>)			

Ar norėtumėte įgyti daugiau žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą?

- Norėčiau
- Nenorėčiau
- Negaliu atsakyti

Pažymėkite, kurios temos apie vaikų auklėjimą Jums svarbiausios.

Nr.	Mokymų temos	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
1.	Vaiko poreikiai ir jų tenkinimas				
2.	Vaiko raida ir elgesys				
3.	Savo ir vaiko jausmų supratimas ir valdymas				
4.	Taisyklių ir ribų nustatymas šeimoje				
5.	Vaiko teisingo elgesio skatinimas				
6.	Vaiko netinkamo elgesio valdymas				
7.	Šeimoje išskylančių konfliktų sprendimas				
8.	Vaiko atsakomybės ir savarankiškumo ugdymas				
9.	Efektyvūs vaikų auklėjimo ir ugdymo būdai				
10.	Kita (<i>įrašykite</i>)				

Ar dalyvaustumėte tėvystės įgūdžių mokymuose?

- Būtinai dalyvaučiau
- Galbūt dalyvaučiau
- Tikrai nedalyvaučiau
- Negaliu atsakyti

Kokie mokymų metodai Jums priimtiniausi?

- Individualūs mokymai
- Mokymai grupėje
- Kita (*įrašykite*)

Kas, Jūsų manymu, turėtų organizuoti tėvystės įgūdžių mokymus?

- Ugdymo įstaigos pedagogai (vaikų darželio, mokyklos socialiniai pedagogai)
- Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai
- Sveikatos priežiūros specialistai (gydytojai, slaugytojos)
- Socialiniai darbuotojai
- Psichologai
- Kiti specialistai (*įrašykite*).....

Kur, Jūsų manymu, tėvystės įgūdžių mokymai turėtų vykti?

- Vaikų ugdymo įstaigoje (darželyje, mokykloje)
- Sveikatos priežiūros įstaigoje
- Vaiko teisių apsaugos skyriuje
- Socialinių paslaugų centre
- Psichikos sveikatos centre
- Kitose įstaigose (*įrašykite*).....

Parašykite, kam, Jūsų manymu, reikalingi tėvystės įgūdžių mokymai?

.....
.....

Dėkoju, kad sutikote užpildyti šią anketą

Pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo kintamųjų ir respondentų pasiskirstymo pagal amžiaus grupes ryšiai

Kintamasis	Amžiaus grupės				Statistinis reikšmingumas (p≤0,05)
	18-25 metai	26-35 metai	36-45 metai	46 ir daugiau metų	
Laiko praleidimo su vaiku/vaikais būdai (Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Labai dažnai“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4)					
Einame kartu pasivaikščioti	2,63	2,59	3,01	3,09	0,011
Kartu planuojame veiklą	3,69	3,03	3,24	3,43	0,006
Aptariame sėkmes ir nesėkmes	3,53	3,09	3,00	3,26	0,036
Reakcija į teigiamą vaiko/vaikų elgesį (Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visada“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4)					
Leidžiu mėgstamą veiklą (žaisti kompiuteriu, eiti į lauką ir t.t.)	2,72	2,26	2,32	2,22	0,022
Paaiškinu, kokios naudos duoda geras elgesys	2,94	2,59	2,76	2,87	0,032
Liepiu visada gerai elgtis	2,19	2,05	1,92	2,00	0,037
Reakcija į netinkamą vaiko/vaikų elgesį (Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visada“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4)					
Rėkiu ir baru	2,65	2,61	2,46	2,09	0,016
Aiškinuosi netinkamo elgesio priežastį	3,03	2,66	2,63	3,13	0,018
Pasakau, ką padarė negerai ir kaip turėtų elgtis	2,81	2,42	2,45	2,91	0,004
Pagalba sprendžiant problemas, susijusias su vaikų auklėjimu (Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visada“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4)					
Šeimos gydytojo patarimai	3,19	2,68	2,61	2,55	0,028
Mokyklos socialinio pedagogo patarimai	3,28	2,55	2,37	2,48	0,001
Klasės auklėtojo patarimai	3,22	3,08	3,20	3,36	0,000
Žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą trūkumas (Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Labai trūksta“ – 1, „Trūksta“ – 2, „Visai netrūksta“ – 3)					
Kaip paskatinti vaiką/vaikus tinkamai elgtis	2,31	2,08	2,21	2,09	0,043

Pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo kintamųjų ir respondentų pasiskirstymo pagal turimų nepilnamečių vaikų skaičių ryšiai

Kintamasis	Turimų nepilnamečių vaikų skaičius			Statistinis reikšmingumas (p≤0,05)
	1 vaikas	2 vaikai	3 ir daugiau vaikų	
Laiko praleidimo su vaiku/vaikais būdai (Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Labai dažnai“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4)				
Auklėju, baru	2,65	2,36	2,21	0,021
Reakcija į teigiamą vaiko/vaikų elgesį Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visada“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4				
Pagiriu vaiką/vaikus	2,39	2,54	2,57	0,001
Leidžiu mėgstamą veiklą (žaisti kompiuteriu, eiti į lauką ir t.t.)	2,37	2,37	2,26	0,031
Reakcija į netinkamą vaiko/vaikų elgesį Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visada“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4				
Rėkiu ir baru	2,69	2,32	2,32	0,028
Draudžiu mėgstamą veiklą (neleidžiu į lauką, žaisti kompiuteriu ir t.t.)	2,66	2,41	2,39	0,016
Atimu mėgstamą daiktą (žaislą, telefoną ir t.t.)	2,73	2,45	2,37	0,016
Grasinu bausmėmis	2,74	2,37	2,18	0,006
Pagalba sprendžiant problemas, susijusias su vaikų auklėjimu Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visada“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4				
Asmeninė patirtis	2,02	2,25	2,18	0,004
Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų patarimai	3,28	3,13	3,00	0,037

Pozityvios tėvystės įgūdžių formavimo kintamųjų ir respondentų pasiskirstymo pagal išsilavinimą ryšiai

Kintamasis	Išsilavinimas					Statistinis reikšmingumas (p≤0,05)
	Pradinis	Pagrindinis	Vidurinis	Specialus vidurinis	Profesinis	
Laiko praleidimo su vaiku/vaikais būdai						
(Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Labai dažnai“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4)						
Kartu atliekame buitines darbus	3,56	3,19	2,86	3,47	3,14	0,002
Kartu planuojame veiklą	3,75	3,29	3,05	3,47	3,11	0,006
Aptariame sėkmes ir nesėkmes	3,50	3,22	2,91	3,28	3,11	0,034
Reakcija į teigiamą vaiko/vaikų elgesį						
(Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visada“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4)						
Leidžiu mėgstamą veiklą (žaisti kompiuteriu, eiti į lauką ir t.t.)	2,88	2,36	2,41	2,28	2,14	0,003
Paaiškinu, kokios naudos duoda geras elgesys	3,06	2,83	2,55	2,91	2,48	0,048
Pasakau ką nors gero	2,81	2,56	2,45	2,59	2,43	0,031
Reakcija į netinkamą vaiko/vaikų elgesį						
(Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visada“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4)						
Atimu mėgstamą daiktą (žaislą, telefoną ir t.t.)	2,88	2,58	2,61	2,41	2,71	0,022
Grasinu bausmėmis	2,81	2,48	2,66	2,13	2,68	0,035
Pagalba sprendžiant problemas, susijusias su vaikų auklėjimu						
(Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visada“ – 1, „Dažnai“ – 2, „Kartais“ – 3, „Niekada“ – 4)						
Mokyklos socialinio pedagogo patarimai	3,25	2,76	2,26	3,09	2,57	0,003
Socialinio darbuotojo patarimai	2,25	2,05	2,05	2,19	1,82	0,017
Psichologo konsultacijos	3,81	3,36	3,00	3,56	3,25	0,012
Ieškau informacijos internete, žiniasklaidoje	4,00	3,49	3,05	3,34	3,21	0,000
Žinių apie vaikų auklėjimą ir ugdymą trūkumas						
(Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Labai trūksta“ – 1, „Trūksta“ – 2, „Visai netrūksta“ – 3)						
Kaip spręsti konfliktus	2,50	2,14	2,00	2,22	2,21	0,031
Kaip paskatinti vaiką/vaikus tinkamai elgtis	2,56	2,13	2,02	2,22	2,36	0,002

Kaip drausminti vaiką/vaikus	2,56	2,19	2,02	2,28	2,46	0,003
Kaip bendrauti su vaiku/ vaikais	2,44	2,37	2,21	2,16	2,43	0,021
Kaip nustatyti taisykles šeimoje	2,44	2,22	2,19	2,06	2,43	0,006
Mokymų temų svarbumas (Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Labai svarbu“ – 1, „Svarbu“ – 2, „Nesvarbu“ – 3, „Visiškai nesvarbu“ – 4)						
Taisyklių ir ribų nustatymas šeimoje	3,23	2,38	2,39	2,31	2,70	0,000
Vaiko teisingo elgesio skatinimas	3,15	2,35	2,30	2,44	2,63	0,035
Vaiko netinkamo elgesio valdymas	3,15	2,16	2,07	2,16	2,41	0,000
Šeimoje iškilančių konfliktų sprendimas	3,08	2,22	2,02	2,30	2,48	0,005
Vaiko atsakomybės ir savarankiškumo ugdyimas	3,08	2,32	2,02	2,25	2,33	0,006

